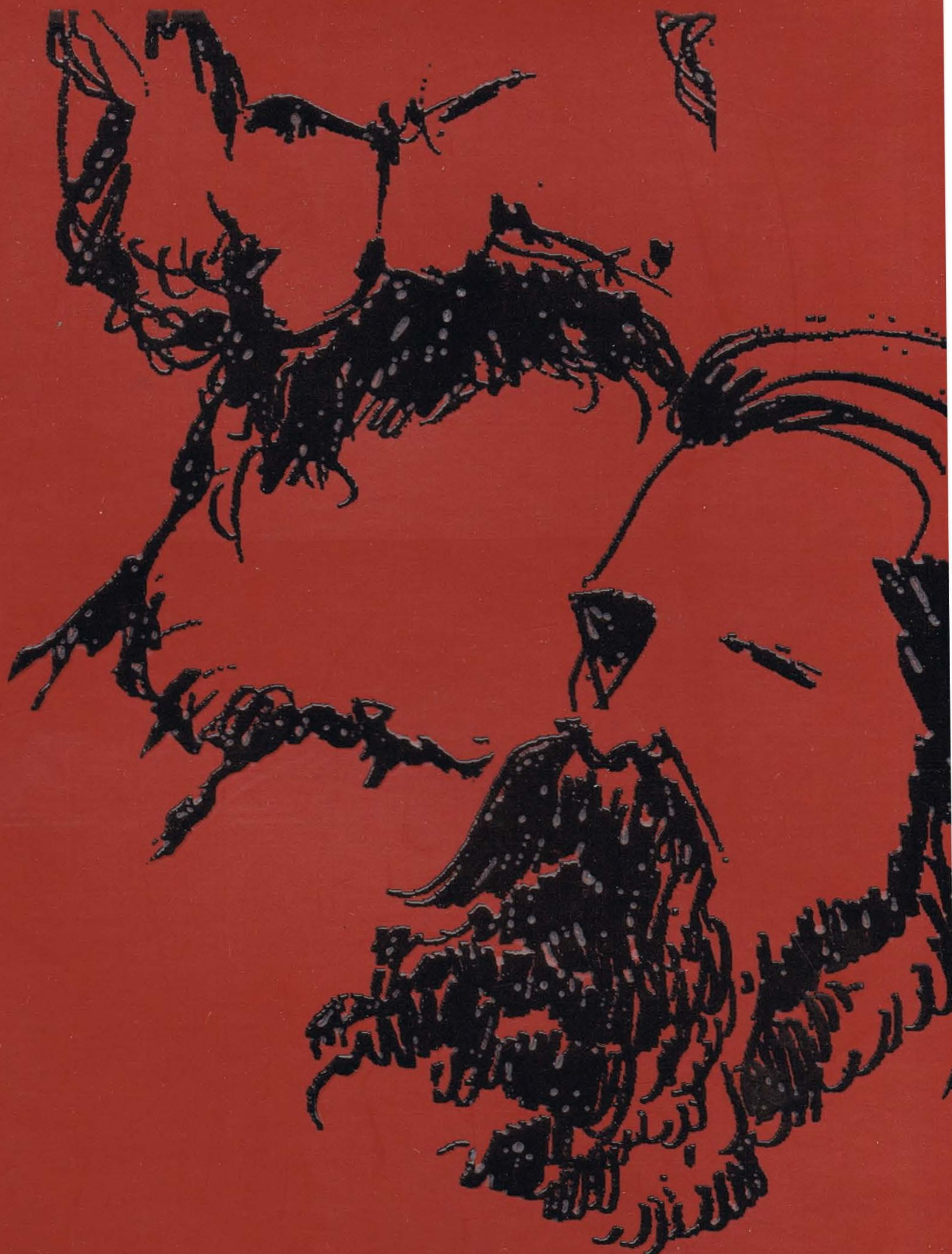


marx/engels

DEVLET VE HUKUK ÜZERİNE

çağdaş hukukçular derneği

marx/engels DEVLET VE HUKUK ÜZERİNE çağdaş hukukçular derneği



marx/engels

DEVLET VE HUKUK ÜZERİNE

derleyen ve çeviren: Rona SEROZAN

Çağdaş Hukukçular Derneği Yayınları - 1

'Segui il tuo corso, e lascia dir le genti'

Kapak, sayfa düzeni ve çizimler: Vahit Akça

Yenilenmiş ve Gözden Geçirilmiş 3. Basım Nisan 2013 Ceylan Matbaa Ahmet Uçar

Davutpaşa Cad. Güven İş Merkezi B Blok No: 317.318.319 Topkapı / İSTANBUL Tel: 0212 613 10 79

ISBN: 975-92336-1-7



marx/engels

DEVLET VE HUKUK ÜZERİNE

derleyen ve çeviren: Rona SEROZAN

kitaba dair

Elinizde, Marx ve Engels'in çeşitli zamanlarda ve yerlerde hukuk üzerine değerlendirmelerinden oluşan bir derleme var.

Marx ve Engels'in hukuk üzerine sistematik çalışmalarının bulunmadığı bilinmektedir. Yalnız bu, hukuk meselesinin Marx ve Engels'in çalışmalarına konu edilmediği anlamına gelmemektedir. Marx ve Engels, hukuku, toplumun gerçek ilişkilerinin gizlenmesinde bir duvar olarak görüyorlardı. Bu anlayışla, çalışmalarını toplumun ve doğanın gerçek ilişkilerinin kavranmasına yoğunlaştırırken, bunu gizleyen hukuku ise parçalama amacını taşımışlardır. Haliyle hukuk yeniden inşa edilmediğinden, ortaya Marksist bir hukuk felsefesi değil, hukukun gerçek niteliğini ortaya koyan saptamalar çıkmıştır.

Marx ve Engels'in hukuka ilişkin saptamalarının özetini "Dünya salt hukukçu bakış açısıyla açıklanıp anlamlandırılamaz" tesbitiyle ifade edebiliriz. Bir hazine değerindeki bu saptamaların günyüzüne çıkarılmasının taşıdığı ihtiyaç, bugün kendini daha da fazla hissettirmektedir. Keza hem egemenler, hem de büyük bir hukukçu kitlesi, toplumsal ilişkileri hukuk üzerinden tanımlamaya başlamıştır. Oysa toplum, maddi hayatın üretim biçimi tarafından belirlenmiş bir kategoridir. Hukuk, toplumun kurucu unsuru olamaz...

Diğer taraftan, Marx ve Engels'in hukuk üzerine saptamalarını, felsefe gruplarının küçük tartışmalarına hapsedilmesine izin vermeyerek, yaşamın tam ortasına, ait olduğu yere armağan etmek son derece önemlidir. Bu saptamaların meslekten hukukçuların gündelik sorunlarını çözemeyeceği; ama bunun yanında, hepimizin ufkunu açacağı gerçeği akılda tutulmalıdır.

Meslekten hukukçuların maruz kaldığı "ideolojik radyasyon" hafife alınmamalıdır. "Kanun maddesi" kalıbında pişirilmiş tuğladan duvarların, "hukuk devleti" ve "yargı bağımsızlığı" harcıyla etrafımıza ördüğü karanlık içinde yaşamamız isteniyor.

Adeta hücre cezası çeker gibiyiz. Karşılığında lonca ayrıcalıkları öneriliyor. O da hepimize değil... "Burjuvazi(nin), şimdiye dek saygı duyulan ve saygılı bir korkuyla bakılan bütün mesleklerin halelerini söküp attı(ğını). Doktoru, avukatı, rahibi, şairi, bilim adamını kendi ücretli emekçisi durumuna getirdi(ğini)" (1) kabullenmekte zorlanıyoruz.

Bugün bir tünel kazmaya başladık. Elbette bizden önceki bütün "firar" deneyimlerini sahiplenerek kazıyoruz. Adliyeden sokağa doğru, karakoldan meydana, hapishaneden fabrikaya, mahkeme ilamlarından politik manifestolara doğru kazıyoruz bu tüneli; yani "içeriden" dışarıya...

Marx ve Engels'in, ekonomi-politiğin ve devletin eleştirisine ayırdıkları vakit ve çaba, onları takip eden bilim adamlarına, devrimci önderlere ve teorisyenlere ışık tuttu. Bugün tarihsel olarak sahiplendiğimiz birikim ortaya çıktı. Onların çalışmaları; "burjuva hukuk ideolojisi"nin eleştirisi için de son derece önemli nüveler, teorik diziler ve okuma parçaları bıraktı. Görevimiz, bunların bütünsel bir biçimde tartışılıp, adalet için avukat mücadelesine tuttuğu ışığın daha kuvvetle parlamasını sağlamaktır. Elbette yakında, tünelin ucundaki "sokaktan", yani mahallelerden, meydanlardan, fabrikalardan yolumuza düşecek, önümüzü aydınlatacak gerçek bir ışık var. Sokakta büyük kalabalıkla buluşana kadar, biz de tünelin karanlık girişinden; yaşadığımız, çalıştığımız, yani "kazdığımız" yerden yaktığımız teorik meşaleyi besleyelim.

Avukatların düşünce dünyası, sınıfsal konumlarının ve mesleki etkinliklerinin şekillendirdiği bir garip alacakaranlık içerisindedir. "Burjuva hukuk ideolojisi", bu alacakaranlığın ortasında hepimize meydan okuyor ve yaşamlarımızı, akıllarımızı, mücadelemizi "mülk edinmek" peşinde. Elbette izin veremeyiz, vermemeliyiz.

Çağdaş Hukukçular Derneği, onurunu taşıdığı -kırk yıla yaklaşan- mücadele pratiğinin üzerine inşa ettiği teorik düzeyi de artık paylaşarak ve tartışarak görünür hale getirmelidir.

Marksizm sadece bilmeyi değil, aynı zamanda değiştirmeyi de emreder. Bir diğer usta, Marksizme yaptığı katkılarla onu zenginleştirip, geliştiren Lenin ise, Marksizmin bir dogma değil, eylem klavuzu olduğunu söyler ve, "Marx ve Engels her zaman, bizim öğretimiz bir dogma değil, bir eylem kılavuzudur demişlerdi. Ve öyle sanıyorum ki en çok aklımızda tutmamız gereken şey budur." der... Bu nedenle bu derleme eserin hukuk sahası içerisinde uzun süredir ezilenlerin savunmanlığını yapan bir hukuk örgütü tarafından basılmasının özel bir önemi vardır.

Prof. Dr. Rona SEROZAN'ın yeniden basımına incelikle izin verdiği bu güzel çalışmanın, hukuk fetişizminin aşılması ve özgürlük uğruna bilinçli bir mücadelenin önünün açılması için iyi bir başlangıç olacağına eminiz.

Ne yaptığımızı hep biliyorduk. Bugün niye yaptığımızı ve nasıl yapacağımızı da yüksek sesle söylemeye başlamanın zamanıdır; "... Bizim (de) ortadan kaldırmak istediğimiz tek şey, içerisinde emekçinin salt sermayeyi artırmak için yaşadığı ve yaşamasına ancak egemen sınıfın çıkarının gerektirdiği ölçüde izin verilen bu mülk edinmenin sefil karakteridir..." (2)

Çağdaş Hukukçular Derneği İstanbul Şubesi
Avukat Taylan TANAY

(1), (2): Komünist Manifesto

derleyip çevirenin önsözü

Yerkürenin nereden gelip nereye gittiği konusunda nasıl gökfizikçilere, insanın nereden gelip nereye gittiği konusunda nasıl insanbilimcilere başvuruluyorsa, toplumun, hukukun ve devletin nereden gelip nereye gittiği konusunda da tarihçilere ve toplumbilimcilere başvurulur. İşte bu bağlamda, nasıl insan evren içindeki konumunu Kopernik ve Galilei sayesinde, organizmalar içindeki konumunu Darwin ve Mendel sayesinde tanıyabilmişse, insanlık tarihi içindeki konumunu da Marx ve Engels sayesinde tanıyabilmiştir. Onlardır ki insanın evrendeki, doğadaki ve toplumdaki küçüklüğünü ama aynı zamanda yüceliğini tüm açıklığıyla sergilemişlerdir.

Devletin ve hukukun üstündeki gizem ve kutsallık perdesini, aynen öteki inanç konuları üstündeki gizem ve kutsallık perdesini kaldırdığı gibi, Marx'ın ve Engels'in temel taşlarını döşediği "tarihsel maddeci toplum bilimi" kaldırmıştır.

Tarihsel maddeci devlet ve hukuk kuramının önemi, metafizik ve idealist ideolojilerin düşünce alemimizi kararttığı ve karıştırdığı bir dönemde ve ortamda özel bir ağırlık kazanır. İşte bu nedenledir ki "şimdi Marksizmin tam sırasıdır".

Marksizm sayesindedir ki hukukun kökenini ve meşruluk temelini her bir halkın kendi kendine oluşup gelişen kendine özgü ruhuna, doğuştan gelme doğal ilkelere ya da sınıflar üstü ve tarafsız devletin iradesine indirgeyen tüm öğretilerin metafizik karakteri ve tutucu ideolojik işlevi apaçık ortaya çıkmıştır.

Bilimsel gerçek şudur ki hukukla devlet, insanlığın belirli bir gelişme aşamasında, toplumun çıkarları birbirleriyle çatışan sosyal sınıflara ayrışmasıyla, bu çatışmaları uzlaştırmak veya bastırmak ve toplumsal üretim yaşamını düzene sokmak üzere, yaklaşık on bin yıl önce ortaya çıkmıştır. Yüz binlerce yıllık insanlık tarihinde pek kısa bir kesittir bu. Demek ki çoğu kitapta yer alan Latince "ubi societas ibi ius" özdeyişinde anıldığı ve genelde sanıldığı gibi "nerede toplum olmuşsa, orada hukuk da olmuş" değildir. Dört başı mamur bilimsel araştırmaların gün ışığına çıkardığı gerçek şudur ki ilkel komünal üretimin geçerli olduğu, mal-mülk kaygılarının ve sınıf kavgalarının olmadığı akefal (başsız) gens toplumlarında ne devlete, ne de hukuka "katlanılırdı"; sadece herkesin dışarıdan herhangi bir yabancı zorlama olmaksızın, kendiliğinden uyduğu, konsensüse dayanan dayanışma kuralları yürürlükteydi.

Bilimin ışıldağını günümüzün devletine ve hukukuna tutacak olursak; her bir toplumun hukukunun o toplumun kendine özgü üretim ve mülk edinme ilişkileri temelini yansıtan bir üstyapı kurumu olduğunu görürüz. Bu nedenledir ki köleci toplumun, feodal toplumun ve kapitalist burjuva toplumunun hukuk düzenleri birbirlerinden apayrıdır. Ama hukuk, aynı zamanda tüm üretim ve mülk edinme ilişkilerinde her yerde geçerli olmuş "mal alışverişinin" (meta üretiminin) bir yansısıdır da. Köleci Roma toplumunun özel mülkiyet ve sözleşme hukukunun, görece ileri feodal, kapitalist, hatta sosyalist üretim sistemlerinde de benimsenip uygulanmasının hikmeti işte bu noktada saklıdır.

Bir üstyapı kurumu olarak hukuk ve aynı zamanda devlet, üretim araçlarına sahip olduğu ölçüde topluma da egemen olan sosyal güçlerin çıkarını ve istencini yansıtır; bu arada, bu sosyal güçler yararına kurulu egemenlik ilişkilerini (statükoyu) korur. Ama aynı zamanda hukuk, ideolojik açıdan da yani adalet, eşitlik, hakkaniyet ve özgürlük ülküleri açısından da yine ekonomik altyapının bir yansısı olan "toplumsal bilincin" bir uzantısını oluşturur. Bu değişik katmanlardaki devinimlerin düz bir çizgide oluşmayıp, farklı prizmalarda kırılarak ve karşılıklı etkileşim sürecinde adeta mekik dokurcasına gerçekleşmesi, maddi üretim yaşamının ve aynı zamanda sosyal, sınıfsal yapının son aşamadaki belirleyiciliğine gölge düşürmez.

Elinizdeki seçki, devlet ve hukuk üstüne böylesi bilimsel gerçekleri dile getirmekle, okuyucunun salt uyandırılıp uyarılmasını, bilinçlendirilip aydınlatılmasını değil, aynı zamanda onun yabancılaşmalardan, devlet ve hukuk fetişizminden kurtarılıp özgürleştirilmesini, başını dik tutabilmesini ve "başka bir dünya da olanaklıdır" diye, geleceğe umutla bakabilmesini de amaç bilir.

Bebek, Kasım 2012
Rona SEROZAN

Not: *Marksist devlet ve hukuk kuramı konusunda bilgilerini derinleştirmek ve burjuva devlet ve hukuk ideolojisinin eleştirel tahlilini geliştirmek isteyen okurların aşağıda anılan yazarların yapıtlarından yararlanmaları salık verilir.*

Türkçe yazılmış veya Türkçeye çevrilmiş yapıtlar: Althusser, Eroğlu, Gramsci, Karahanoğulları, Laclau, Lange, Miliband, Moore, Paschukanis, Poulantzas, Schlesinger, Weyl.

Yabancı dille yazılmış yapıtlar: Bloch, Cerroni, Jessop, Miliband, Nedbailo, Negt, Paschukanis, Paul, Poulantzas, Rappoport, Reich, Rottleu thner, Stoyanovic, Stucka, Tumanow.

içindekiler

kısaltmalar

MEAS: Karl Marx/Friedrich Engels, Ausgewâhlte Schriften, 22'nci basım, Berlin, 1974

MEGA: Karl Marx/Friedrich Engels, Historisch-Kritische Gesamtausgabe, Frankfurt-Berlin-Moskova, 1927

MEW: Karl Marx/Friedrich Engels Werke, Berlin,1960

ideoloji: yanılsama ve yabancılaşma

Elin, dilin ve beynin tek tek bireylere özgü kalmayıp, toplumun tümünü kucaklayan o toplu etkinliği sayesinde, insanlar, gitgide daha karmaşık işler başardılar, gitgide kendilerine daha yüksek amaçlar seçtiler. Önünde sonunda bu amaçlarına ulaştılar da. Bu arada emeğin kendisi de kuşaktan kuşağa, daha değişik, daha olgun, daha boyutlu bir hale geldi. Avcılığa ve hayvancılığa çiftçilik, çiftçiliğe de iplikçilik, dokumacılık, madencilik, çömlekçilik ve gemicilik eklendi. Giderek ticarete ve zanaata sanat ve bilim katıldı. Küçük boylardan koca uluslar ve devletler oluştu. Hukuk ve politika ve bunlarla birlikte, insan kafasında, insanoğlu ile ilgili şeylerin o masalımsı hayali "din" gelişti. Başlangıçta insan topluluklarını yönettikleri sanılan bütün bu ürünler karşısında, el emeğinin daha sade ürünleri arka plana itildi. Toplumun henüz çok erken bir aşamasında (basit aileden) başlayarak, emeği planlayan kafanın, planlanmış emeği kendisinkinden başka ellere gördürebildiği ölçüde, bu göz ardı edişin de boyutları arttı. Beyine, onun işlemesine ve gelişmesine, hızla evrilen uygarlığın yaratıcısı gözüyle bakıldı. İnsanlar, eylemlerini (kafalarında yansılanıp bilinçlerine ulaşan) gereksinimleriyle açıklayacak yerde, düşünceleriyle açıklamaya alıştılar. Ve böylece ilk çağ dünyasının çöküşünden bu yana kafalara yerleşen o idealist dünya görüşü de oluşuverdi. Bu dünya görüşü günümüzde de öylesine etkilidir ki Darwin Okulunun materyalist araştırıcıları bile, bu ideolojik kıskacın tutsaklığında, emeğin insanın oluşmasındaki önemli rolünü kavrayamadıkları için, insanın oluşması hakkında da bir türlü açık ve kesin bir düşünce sahibi olamamaktadırlar.

ENGELS: Maymunun İnsan Oluşunda
Emeğin Katkısı (MEAS II, 74/75)

Emek ürünü, "meta" biçimini alır almaz, nasıl da esrarengiz bir görünüme bürünür!

Bu esrarın kökeni şudur: Tüm ilişkiler mal değiş tokuşuna, metaya ve paraya indirgenince, tüm toplumsal ilişkiler de metalaşır. İnsanların kendi aralarındaki toplumsal üretim ilişkileri, onların gözünde sanki emek ürünü nesneler arasındaki ilişkilermiş gibi olur. Bu arada "meta" da insana düpedüz egemen olur.

Buna benzer bir yanılsamaya ve yabancılaşmaya baştan başa hayal bulutlarıyla kaplı din evreninde de rastlanır. Gerçekten, bu alemde de insan beyninin tüm düşün-

sel ürünleri, insana sanki özel bir yaşam sürdüren bağımsız varlıklar gibi görünüp onun tepesine çıkarlar.

Sonuçta insan eliyle ve beyniyle yaratılmış olan tüm ürünler düpedüz "şeyleşirler". İşte fetişizm denen de budur.

MARX: Kapital Cilt I, Bölüm 1

İdeoloji, düşünen birey tarafından, bilinçli de olsa "yanlış" bir bilinçle oluşturulup geliştirilen bir süreçtir. Bu süreçte kendisini harekete geçiren asıl itici güçler, bireyce tanınmaz, algılanmaz. Eğer sözü edilen güçler tanınabilseydi, zaten bir ideolojik süreç söz konusu olmazdı. Birey, yanlış veya sahte güdülerin varlığını hayal eder durur. Bu bir düşünme süreci olduğu için, özü ve biçimi de, salt akıldan, bireyin ya kendi düşüncelerinden ya da kendisinden öncekilerin düşüncelerinden devşirilir. Birey salt aklın gereçleriyle çalışır. Bu gereçleri de akıl tarafından yaratılmış bilir; onları akıldan bağımsız daha uzak kaynaklarda aramaz. Bu, aslında onun için son kertede doğal bir şeydir. Değil mi ki o bütün eylemleri akıl kanalıyla gerçekleştirmektedir, o halde, bu eylemler elbette son toplamda akıldan kaynaklanmış görünecektir. İşte, devlet yapılarının, hukuk sistemlerinin ve her bir özel alana ilişkin ideolojik tasavvurların tarihinin bağımsızlığına ilişkin bu hayaldir ki çoğu kişilerin gözlerini kamaştırır.

ENGELS: Mehring'e 14/7/1893
Tarihli Mektup (MEW XXXIX, 97)

Egemen sınıfın düşünceleri, her çağda, toplumun egemen düşüncelerini oluşturur. Çünkü toplumun yönetici maddî gücünü oluşturan sınıf, aynı zamanda o toplumun yönetici manevî, fikri gücünü de oluşturur. Maddî üretimin araçlarını elinde tutan sınıf, düşünce üretiminin araçlarını da denetler. Böylece, düşünce üretiminin araçlarından yoksun bulunanların görüşleri, bu araçlara sahip bulunan sınıfın egemenliği altına girer.

Egemen düşünceler, düşünceler olarak kavranan egemen maddî ilişkilerden, eşdeyişle, egemen maddî ilişkilerin düşünsel yansısından başkaca birşey değildirler. Bu nedenle, egemen düşünceler, aynı zamanda, bir sınıfı egemen sınıf durumuna getiren ilişkilerin de bir anlatımı, yani o sınıfın egemenliğini dile getiren düşünceler de olurlar.

Egemen sınıfı oluşturan bireyler, başka şeylerin yanı sıra bir bilince de sahiptirler. Bu nedenle de düşünürler. İmdi, bu bireyler, bir sınıf olarak egemen bulundukça ve bir çağın her şeyini belirledikçe, bunu her alanda yaparlar. Böylelikle topluma, birer düşünür, birer düşünce üreticisi olarak da hükmederler. Çağlarında geçerli düşüncelerin üretimini ve üleşimini düzenlerler. Bu apaçık gerçeklik ışığında, egemen sınıfın düşünceleri elbette çağın egemen düşünceleri olacaktır. Sözgelimi, krallığını soyluluğun ve burjuvazinin egemenlik için yarışıp kapıştıkları, bu yüzden de egemenliğin bölüşüldüğü bir çağda ve ülkede "kuvvetler ayrılığı öğretisi" de egemen düşünce olarak ortaya çıkacak ve «ebedî yasa» diye ilân edilecektir.

Eğer tarihin akışını göz önüne aldığımızda, egemen sınıfın düşüncelerini egemen sınıfın varlığından ayırır ve bu düşüncelere bağımsız bir varlık yüklersek, belirli bir çağda şu veya bu düşüncelerin egemen olduklarını, nedenini bilmeksizin söylemekle yetiniriz. Eğer bu düşüncelerin üreticilerini ve üretildikleri çevreyi görmezlikten gelirsek, o zaman, feodal soyluluğun egemen bulunduğu bir çağda, şan ve sadakat gibi kavramların niçin egemen olduğunu, buna karşılık burjuvazinin egemen bulunduğu bir çağda, özgürlük ve eşitlik gibi kavramların niçin egemen kavramlar durumuna geldiğini açıklayamayız. Egemen sınıfın kendisi de genellikle bu konuda yanlış sanılara kapılır.

MARX: Alman İdeolojisi
(MEW III, 47/48)

İnsanların tasarımlarının, görüşlerinin ve kavramlarının, sözün özü, onların bilinçlerinin, kendi toplumsal yaşam ilişkileriyle ve toplumsal varlıklarıyla birlikte değiştiğini kavramak için çok derin bir sezgiye gerek var mıdır?

Düşünceler tarihi, düşünsel üretimin maddî üretim değiştikçe başkalaştığı olgusu dışında neyi kanıtlar? Her çağın egemen düşüncesi, o çağın egemen sınıfının düşüncesi değil de nedir? İnsanlar, toplumda devrimci atılımlara yol açan düşüncelerden söz ettiklerinde salt şu gerçekliği dile getirirler: Eski toplumun bağrında yeni toplumun tomurcukları oluşturulmuş, eski toplumsal yaşam ilişkilerinin çözülüp dağılması ile birlikte, eski düşünceler de etkinliklerini yitirmişlerdir.

Eski dünya son demlerini yaşarken, eski dinler de Hristiyanlık tarafından alt ediliyordu. Onsekizinci yüzyılda, bu kez de Hristiyanlık düşünceleri akılcı düşünceler tarafından alt edildiğinde, feodal toplum, o dönemde devrimci nitelik taşıyan burjuvazi karşısında

bir ölüm kalım savaşı vermekteydi. Vicdan ve din özgürlüğüne ilişkin düşünceler de aslında salt serbest rekabetin düşünce alanındaki görüntülerinden ibaret değil midir.

MARX/ENGELS: Komünist Partisi Manifestosu (MEAS I, 43/44)

Toplumdaki iş bölümü çerçevesinde, toplumsal üretim ilişkileri bireylere karşı özerk bir güç kazanırlar. Bu arada, söz konusu ilişkilerin bireylerce büyülü güçler olarak görülmesi, bu güçlerin yansıttıkları gerçek ve somut ilişkilerin bağımsızlaştırılmasının kaçınılmaz bir sonucu olarak ortaya çıkar. Bunun yanı sıra, söz konusu soyut güçler, olağan bilinçte özel bir yürürlük de kazanırlar. Bu işi kotaran da politikacılar ve hukukçular olur. Onlar, iş bölümü dolayısıyla bu kavramların bilinmezliğine, gizemine muhtaçtırlar. Ve onlar, bütün mülkiyet ilişkilerinin gerçek temelini hep bu kavramlarda görürler. Yoksa üretim ilişkilerinde değil.

MARX: Alman İdeolojisi (MEW III, 347)

Ekonomik ilişkilerin hukuk ilkeleri biçiminde yansıtılışının kaçınılmaz sonucu, sorunları baş aşağı çevirmektir. Bu tersyüz ediş, bilincin ötesinde oluşur. Hukukçu, önceden saptanmış önermelerle iş gördüğünü sanır. Oysa bunlar ekonomik yansılardan ibarettirler. Algılanmadıkça ideolojik bakış açısı diye nitelediğimiz bu tersyüz edişin de ekonomik temele etkide bulunduğu ve belirli ölçüler içinde bu temeli değiştirebileceği olgusu, bana kendiliğinden anlaşılabilir apaçık bir gerçeklik olarak gözükür. Ailelerin aynı gelişim aşamasına ulaştıklarını varsayarsak, miras hukukunun temeli, ekonomik bir temeldir. Bununla beraber, örneğin İngiltere'de ölüme bağlı tasarruf serbestliğinin mutlaklığına karşılık, Fransa'da bu serbestliğin geniş ölçüde sınırlandırılmış olmasının salt ekonomik nedenlere bağlı olduğunu göstermek güç olacaktır. Şu var ki, servetin bölüşümünü etkilemek suretiyle, her ikisi de ekonomiye önemli ölçüde bir karşı etkide bulunurlar.

ENGELS: Conrad Schmidt'e 27/10/1890 Tarihli Mektup (MEAS II, 462/63)

Dini insan yaratır; yoksa din insanı yaratmaz. Aslında din henüz kendini bulamamış ya da kendini sonradan yitirmiş insanın saplantısıdır. Din halkın afyonudur. İnsan dini yaratırken tersyüz edilmiş bilincini yansıtır. Sonuçta din insan beyninde başı üstüne çevrilmiş dünyanın genel kuramı, ansiklopedik özeti, popüler algısı, manevi

ekseni, meşruluk dayanağı ve resmi onayı halini alır. Öyleyse dine karşı mücadele aslında bu çarpıtılmış dünyaya karşı mücadele ile örtüşür. Bilimin görevi bu gerçek dışı dünyanın gerçek içyüzünü ortaya koymaktır. Felsefenin başlıca görevi de insanın kendisine yabancılaşmasının kutsal biçiminin, yani "dinin" foyasını ortaya çıkardıktan sonra, kendisine yabancılaşmasının kutsal olmayan biçimlerinin, yani "devletin ve hukukun" foyasını ortaya çıkarmaktır. İşte bu görev yerine getirildiğinde, cennetin eleştirisi dünyanın eleştirisine, dinin eleştirisi hukukun ve devletin eleştirisine, din bilgisinin eleştirisi de siyasetin eleştirisine dönüşecektir.

MARX: Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisine Giriş (MEW I, 379)

Burjuva ideolojisi indinde, bir öğretinin doğru mu, yoksa yanlış mı olduğu hiçbir önem taşımaz. Önemli olan, bir öğretinin sermayeye yararlı mı, yoksa zararlı mı; sermaye için huzur verici mi, yoksa keyif kaçırıcı mı; sermaye indinde hukuka uygun mu, yoksa hukuka aykırı mı olduğudur. Özgecil (diğerkâm) bilimsel araştırmanın yerine ısmarlama safsata; dört başı mamur bilimsel incelemenin yerine boş ve çürük inanç ile geçersiz ve haksız olanı meşru kılma kötü niyeti geçer.

MARX: Kapital (MEW XXIII, 21)

Düşünceleriniz, görüşleriniz, burjuva üretim ve mülkiyet ilişkilerinin ürünleridir. Tıpkı hukukunuzun kendi sınıfınızın yasa katına çıkarılmış bir iradesi oluşu gibi. Bu öyle bir iradedir ki içeriği de yine kendi sınıfınızın maddi, ekonomik yaşam koşullarınca saptanır.

MARX/ENGELS: Komünist Partisi Manifestosu (MEAS I, 41)

Önsel (a priori) kalıplara bağlı yöntem, bir nesnenin özelliklerini nesnenin kendisinden çıkartarak kavrayacak yerde, o nesnenin kavramından tümdengelim yoluyla çıkartmaya çalışır. İlkin nesneden kalkılarak, nesnenin kavramı üretilir, sonra da tümlük tersine çevrilip, nesne kendi kopyesine yani kavramına dönüştürülür. Nesneye uyması gereken şey kavram olacak yerde, tam tersine, kavrama uyması gereken şey nesne olur çıkar.

Böyle bir yöntemle çalışan ideolog, ahlâkı ve hukuku, insanların, kendilerini çevreleyen toplumsal ilişkilerinden türetecek yerde, kavramlardan ya da toplumun en basit diye

nitelenen öğelerinden yola çıkarak türettiğinde, elinde bu marifeti gerçekleştirmek için iki türlü gereç bulundurur: Önce mantıksal dayanak diye ele alınan soyutlamalarda hala rastlanabilecek değersiz bir içerik kırıntısı. Sonra da öz bilincinden çıkartıp kavrama sokuşturduğu bir içerik. İdeologumuzun öz bilincinde ise, içinde yaşadığı toplumsal ve siyasal koşulların onaylama ya da yadsıma değeri taşıyan olumlu ya da olumsuz birer yansısından ibaret ahlâkî ya da hukukî sezgiler, belki bir de kişisel fanteziler bulunur.

İdeologumuz istediği kadar dönüp dursun, kapı dışarı ettiği tarihsel gerçek, bacadan tekrar içeri girecektir. O, bütün dünyalar ve bütün zamanlar için geçerli bir ahlak ve hukuk öğretisi önerdiğine inanırken, aslında, kendi çağının tutucu veya devrimci akımlarının gerçek temelinden koparılmış olduğu için çarpıtılmış, tıpkı lunaparkların güldürücü aynalarındaki gibi başaşağı çevrilmiş bir yansısını yaratmış olur.

ENGELS: Anti Dühring (MEW XX, 89)

tarihsel maddeci dünya görüşü

Felsefenin, özellikle de çağdaş felsefenin temel sorunu, düşünceyle varlığın ilişkisi sorunudur. İnsanlar eski çağlarda kendi biyolojik varlıkları konusunda tam bir bilgisizlik içinde bulunuyorlardı. Onlar, rüyalarındaki imgelerin dürtüsüyle, düşüncelerinin ve duygularının fiziksel varlıklarının bir ürünü olmayıp, ruh adıyla bu fiziksel varlığın içinde yer aldığı ve bu ruhun da ölünce fiziksel varlıktan ayrıldığı inancına kapılmışlardı. İnsanlar oldum olası bu ruhun dünyayla ilişkisi hakkında düşünmek zorunda kaldılar. Eğer ruh ölümden sonra bedenden ayrılıp yaşamını sürdürebiliyorsa, ruha ölüm yakıştırmaya da yer ve gerek yoktu. İşte ruhun ölümsüzlüğü inancı böyle oluştu. Ruhun bedenin yok oluşundan sonra ne olacağı ve ne yapacağı konusunda bilgisizlik ve sıkıntı ölümsüzlük sanrısını, ardından da çok tanrılara inancı, son aşamada da tek tanrıya inancı doğurdu.

Orta Çağ skolastiğinde de büyük rol oynamayı sürdüren düşüncenin varlıkla ilişkisi sorunu, yani ruh mu yoksa doğa mı önce var olmuştur sorusu, kilisenin gözünde şu kılığa büründü: Dünya ezelden beri var mıydı; yoksa dünyayı sonradan Tanrı mı yarattı?

Bu sorunun yanıtlanma tarzına göre filozoflar iki büyük kampa ayrıldılar. Ruhun doğaya göre önceliğini ileri sürenler; yani dünyanın sonradan yaratıldığını kabul edenler idealizm kampını oluşturdular. Eklemeli ki bu yaratılma anlayışı konusunda Hegel'in kafası Hristiyanlığın görüşünden de karışıktır. Öteki kamptaki filozoflar, yani doğayı ilk varlık olarak görenler ise materyalizmin değişik ekollerinde saflarını tuttular.

ENGELS: Ludwig, Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu

Tarihe materyalist yaklaşımla eğilen görüş, bütün toplum düzenlerinin temelinin "üretim" ve üretimin yanı sıra, üretilen ürünlerin değiş tokuşu olduğunu, tarih boyunca ortaya çıkan her toplumda, ürünlerin üleşiminin ve bununla bağlantılı olarak sınıflara ya da katmanlara bölünmenin de üretimin vs ürünlerin üleşiminin biçimine göre belirlendiğini odak noktası olarak kabul eder.

İmdi, bütün toplumsal değişimlerin ve siyasal dönüşümlerin son nedenleri, insanların kafalarında, onların sonsuz gerçekliği ve adaleti giderek daha iyi kavramalarında değil, fakat üretim ve değiş tokuş biçimlerindeki değişimlerde, kısacası, felsefede değil de ekonomide aranmalıdır.

Yerleşik toplumsal kurumların akıl dışı ve adaletsiz oldukları, akla uygun diye sunulanın anlamsıza, iyi diye sunulanın kötüye dönüştüğü yolundaki uyandırıcı kavrayış da, üretim yöntemlerinde ve değiş tokuş biçimlerinde eski ekonomik koşullara uygun toplumsal düzene artık denk düşmeyen sessiz değişimlerin gerçekleştiğinin bir belirtisidir. Demek ki keşfedilen aksaklıkların giderilmesi için gerekli araçlar da, az ya da çok gelişmiş olarak, yine değişen üretim ilişkilerinin bünyesinde bulunmalıdır. Bu araçlar insan aklı ile icat edilemez. Ancak insan aklı aracılığı ile üretimin maddî olgularında keşfedilebilir.

ENGELS: Sosyalizmin Ütopyadan Bilime Dönüşmesi (MEAS II, 122)

Çağdaş toplumun, feodal soyluluk, burjuvazi ve proletaryadan oluşan üç sınıfından her birinin kendine özgü bir ahlâk anlayışına sahip bulunduğu olgusundan şu sonuç çıkar: İnsanlar, bilinçli ya da bilinçsiz yoldan, ahlâk anlayışlarını, son toplamda, sınıfsal konumlarının kaynaklandığı pratik ilişkilerden, eşdeyişle, üzerinde üretim ve değiş tokuşta bulundukları ekonomik ilişkilerden türetirler.

Taşınır mallar üzerinde özel mülkiyetin gelişmesinden başlayarak, bu mülkiyetin hüküm sürdüğü toplumların tümünde "hırsızlık etmeyeceksin!" yolunda bir ortak ahlâk buyruğunun yürürlüğü gerekiyordu. Ama bu olgu, asla, sözü geçen buyruğun ölümsüz bir ahlâk buyruğu oluşturduğu anlamına gelmez. Nitekim, hırsızlığa itici güdülerin ortadan kaldırıldığı, bu nedenle de hırsızlık suçlarının ancak ruh hastaları tarafından işlendiği bir toplumda, "hırsızlık etmeyeceksin!" yollu bir ölümsüz buyruğu pür ciddiyet ilân etmek isteyen bir ahlâk vaizine kim bilir ne kadar gülünürdü?

ENGELS: Anti Dühring (MEW XX, 80)

Mülk edinilen malların (hukuken) güvenlik altına alınması! Eğer bu yavan sözleri gerçek anlamlarına indirgeyecek olursak, onların taşıdığı anlamın, bu konuda vaaz verenlerin sandıklarından çok daha derinde yattığını saptarız. Bu derin anlam, her üretim biçiminin kendine özgü hukukî ilişkileri ve kendine özgü hükümet biçimlerini vb. yarattığıdır. Toplumdaki organik tümlüğü oluşturan öğeler arasında salt rastlantısal refleks bağlantıları kurmaya kalkışmak, kaba cehaletin ta kendisidir. Burjuva iktisatçılarına bakılırsa, modern polis gücü eliyle, zorbalık hukuku aracılığı ile gerçekleştirilen üretimden çok daha oturaklı bir üretim gerçekleştirilebilir. Oysa bu kişilerin unuttukları bir şey vardır: Geçmişin zorbalık hukuku da bir çeşit hukuktu. Ve

zorbanın hukuku, kendi "hukuk devletleri"nde de değişik bir kılıkta bile olsa, pekâlâ varlığını sürdürmektedir.

MARX: Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı, Giriş

Tarihte toplumun ve devletin bütün ilişkileri, bütün dinî ve hukukî sistemler, ortaya atılan bütün teorik görüşler, ancak bütün bunlara denk düşen çağların maddî yaşam koşulları belirlendiğinde ve maddî yaşam koşullarından tümdengelim yoluyla türetildiğinde kavranabilir.

ENGELS: Karl Marx'ın Ekonomi Politiğin Eleştirisine Önsöz

Biçimi ne olursa olsun, toplum, insanların karşılıklı eylemlerinin ürünüdür. İnsanlar kendileri için şu ya da bu biçimde bir toplum seçmekte asla özgür değildirler. Üretici güçlerin belirli bir gelişme aşamasını alırsanız, ticaretin ve tüketimin belirli bir biçimini bulursunuz. Üretimin, ticaretin ve tüketimin belirli bir gelişme aşamasını alırsanız, buna denk düşen bir toplumsal düzen, buna uygun bir aile, bir zümre veya sınıf örgütlenmesi, tek sözcükle, buna denk düşen bir "sivil toplum" (societe civile) bulursunuz. Böyle bir toplumu alırsanız, buna denk düşen ve aslında toplumun resmî görüntüsünden başkaca bir şey olmayan "politik devlet"i (etat politique) bulursunuz.

MARX: P. V. Anenkov'a 28/12/1846 Tarihli
Mektup (MEW XXVII, 452)

Karşılığı ödenmemiş artı emeği dolaysız üreticilerden (emekçilerden) sızdırmanın özgül ekonomik biçimi, doğrudan doğruya üretim sürecinden kaynaklanan ve bu arada üretim süreci üzerinde bir karşı etkide de bulunan egemenlik ve bağımlılık ilişkilerini belirler. Bu ekonomik temel üzerinde doğrudan doğruya üretim ilişkilerinden doğup gelişmiş olan ekonomik topluluğun bütün yapısı ve onunla birlikte bu topluluğun özgül siyasal yapısı da yer alır. Üretim araçları sahipleriyle dolaysız üreticiler (emekçiler) arasındaki doğrudan ilişki, bütün toplumsal yapının ve dolayısıyla egemenlik ve bağımlılık ilişkilerinin politik yapısının en derin sırrını, en gizli temelini, sözün özü, devletin özgül biçimini açığa vurur. Ne var ki bu gerçeklik, ana koşulları yönünden özdeş sayılabilecek olan ekonomik temelin sayısız değişik fiilî koşullar, doğa koşulları, ırk ilişkileri, yabancı tarihsel etkiler vb. koşullar altında, görünüşte sonsuz değişiklikler göstermesini de önlemez.

MARX: Kapital Cilt III, 799/800

Hukuki ilişkiler olsun, devlet biçimleri olsun, ne kendi başlarına ne de insan aklının sözde genel evrimi ile açıklanamazlar. İkisinin de kökleri, Hegel'in 18'inci yüzyıl İngilizlerinin ve Fransızlarının ardından "sivil toplum" deyimiyle özetlediği maddî yaşam koşullarında yatar. Söz konusu "sivil toplum"un iç yapısı ise ekonomi politikte aranmalıdır.

Yaşamak için sürdürdükleri toplumsal üretimde, insanlar birbirleriyle iradelerinden bağımsız, zorunlu ve belirli birtakım ilişkiler kurarlar. Bu üretim ilişkileri, onların maddî üretim güçlerinin belirli bir gelişme aşamasına denk düşer.

Üretim ilişkilerinin bütünü, toplumun ekonomik yapısını, somut, gerçek temelini oluşturur. Bu temel üzerinde bir hukukî ve siyasî üstyapı yükselir. Üstyapıya da belirli toplumsal bilinç biçimleri denk düşer. Maddî yaşamın üretim biçimi, genellikle toplumsal, siyasal ve düşünsel hayat süreçlerini belirler. İnsanların maddi varlıklarını belirleyen, onların bilinçleri olmayıp, tam tersine, insanların bilinçlerini belirleyen onların maddi varlıklarıdır.

Gelişmelerinin belli bir aşamasında toplumun maddî üretim güçleri o güne dek çerçevesi içinde işledikleri üretim ilişkileriyle ya da üretim ilişkilerinin hukukî görünümünden başkaca bir şey olmayan mülkiyet ilişkileriyle çatışırlar. Bu ilişkiler üretim güçlerinin gelişme biçimi olmaktan çıkar, onlara ayakbağı olurlar. İşte o zaman toplumsal devrim çağı gelip çatar. Ekonomik temelin değişmesiyle, koskoca üstyapı, ağır veya hızlı, dönüşüme uğrar. Bu gibi dönüşümleri incelerken, doğa bilimlerindeki kesinlikle belirlenebilen üretimin ekonomik koşullarının maddî dönüşümü ile, hukukî, siyasî, dinî, estetik ya da felsefî -kısacası ideolojik- biçimler arasında her zaman bir ayırım yapılmalıdır. İnsanlar bu ideolojik biçimlerde çatışmanın bilincine varır ve sonuna dek onun kavgasını sürdürürler...

MARX: Ekonomi Politiğin Eleştirisine Önsöz (MEAS I, 335/336)

İnsanlar tarihlerini kendileri yaparlar fakat diledikleri gibi de yapamazlar; kendi seçtikleri koşullar altında değil, fakat geçmişten gelen maddi koşullar altında yaparlar.

MARX: Louis Bonaparte'ın Onsekizinci Brumaire'i

Toplum tarihinin belirleyici temeli olarak gördüğümüz ekonomik ilişkilerden, belirli bir toplumun insanlarının yaşamlarını ve geçimlerini üretme ve (iş bölümünün varlığı ölçüsünde) ürünlerini kendi aralarında değiş tokuş etme biçimlerini anlıyoruz. İmdi, üretmenin ve ulaştırmanın bütün tekniği bu kavramın içinde yer alır. Bu teknik, bizim anla-

yışımıza göre, değiş tokuşun, ürünlerin üleşiminin ve geniş toplumunun çözülmesinden sonra da, sınıflara bölünmenin, giderek egemenlik ve bağımlılık ilişkilerinin, en sonda da devletin, politikanın, hukukun vb. biçimini belirler.

Politika, hukuk, felsefe, din, edebiyat, sanat vb. alanlardaki gelişmeler, hep ekonomik gelişmeye dayanır. Ama bunlar aynı zamanda hem birbirlerini hem de ekonomik temeli etkilerler. Ekonomik durumun "biricik neden" ve "tek başına etkin öğe" olup, bunun dışında kalan her şeyin salt edilgen bir rol oynadığı söylenemez. Aslında son toplamda ağırlığını koyan ekonomik zorunluluk temeli üzerinde bir karşılıklı etkileşim söz konusu olur. Örneğin devlet, koruyucu gümrükler, serbest ticaret, iyi ya da kötü maliye politikası eliyle ekonomiyi etkiler. Almanya'nın 1648 sonrasındaki acıklı günlerinde, Alman burjuvasının, önceleri dünya işlerinden el etek çekmesi, sonraları da duygusallığa kapılması ve prenslerle soylulara dalkavukça boyun eğmesi bile ekonomik etkiler doğurmaktan uzak kalmamıştır.

Demek ki arada sırada tembelce tasarlanmak istendiği gibi, ekonomik durumun otomatik bir etkisi söz konusu olmayıp, insanlar tarihlerini bizzat yapmakladırlar. Şu var ki insanlar bunu, kendilerini şartlandıran hazır bir çevrede ve başka politik ve ideolojik ilişkilerce ne denli etkilenirlerse etkilensinler, son toplamda, ekonomik ilişkilerin aralarındaki asıl belirleyici öğeyi, asıl kalın ve sürekli çizgiyi oluşturduğu "hazır fiilî ilişkilerin" temeli üzerinde gerçekleştirirler.

ENGELS: Walter Borgius'a Mektup
(MEAS II, 472/473)

Materyalist tarih anlayışına göre, tarihin son toplamda belirleyici öğesi, gerçek maddî yaşamın üretimi ve yeniden üretimidir. Bundan fazlasını ne Marx ne de ben asla ileri sürmedik. İmdi, eğer biri kalkar da, sözü geçen cümleyi, ekonomik öğenin biricik belirleyici öğe olduğu yolunda çarpıtacak olursa, bu cümleyi hiçbir anlam taşımayan soyut bir safsataya indirgemiş olur. Gerçi ekonomik durum temeldir. Ama üstyapının çeşitli öğeleri -sınıf mücadelelerinin siyasal biçimleri ve sonuçları, kazanılmış savaşlardan sonra zafer kazanmış sınıfça saptanmış Anayasalar ve benzeri hukukî biçimler ve hatta bütün bu gerçek mücadelelerin mücadeleye katılanların beyinlerindeki yansıları, siyasî, hukukî felsefî teoriler, dinî görüşler ve bunların birer dogma sistemine dönüştürülmeleri de tarihsel mücadelelerin akışını etkilerler; çoğu zaman da bu mücadelelerin biçimini birinci derecede belirlerler. Bütün bu öğelerin karşılıklı etkileşimi içerisinde, sayısız rastlantıların (yani aralarındaki iç bağlantının uzaklığından, ya da kanıtlanmazlığından ötürü, söz konusu bağlantıyı yok sayabileceğimiz ve göz ardına itebileceğimiz şeylerin

ve olayların) arasında ekonomik hareket, zorunlu bir öğe olarak kendisini dayatır. Eğer tersi benimsenseydi, o zaman, teorinin rastgele bir tarihsel döneme uygulanışı, en basit birinci derecede bir denklemin çözümünden de kolay olurdu. Evet, kendi tarihimizi kendimiz yaparız, ama bunu, çok belirli koşullar altında yaparız. Bunlar arasında, ekonomik olanlar, sonunda tayin edici olanlarıdır. Ama politik ve benzeri koşullar da, hatta insanların kafasında cirit atan gelenekler de tayin edici olmasalar bile, belirli bir rol oynarlar.

ENGELS: Joseph Bloch'a Mektup (MEAS II, 456/457)

Yakın veya uzak bir gelecekte, insanların düşünce ve tasarımlarının onların yaşam koşullarını yarattıkları yolundaki hayal pekâlâ gerçekleşebilir de. Şöyle ki, insanlar, değişen ekonomik ilişkilerin gündeme getirdiği toplumsal yapıdaki değişikliği, önceden, henüz bu değişiklik kendisini onlara bilinçleri ve iradeleri dışında dayatmadan evvel de tanıyıp isterler. Bu olgu, hukukî tasavvurlar yani politika alanı için de geçerlidir.

ENGELS: MEW XX, 582

toplumsal ve siyasal yaşamın gelişimi

İnsan toplumunun barbarlık aşamasından çıktıktan sonraki gelişimi, ailenin kendi geçimi için gerekli olandan daha fazla üretmeye başlamasıyla emeğin bir kesiminin artık yaşam araçları üretmek için değil de üretim araçları üretmek için kullanılabilmesiyle belirlenir. Üretim fazlası ve bu fazladan ayrılan toplumsal üretim fonu ile yedek stok fonu birikimi, her toplumsal, siyasal ve düşünsel gelişmenin dayanağı olagelmiştir. Bütün tarih boyunca, söz konusu fon, şu ya da bu ayrıcalıklı sınıfın elinin altında bulunmuş ve o ayrıcalıklı sınıf, bu fonla hem siyasal egemenliğini hem de düşünsel yönetimini sürdürmüştür.

ENGELS: Anti-Dühring (MEW XX, 89)

Belirli bir tarihsel dönem ve belirli bir ülke insanlarının içinde yaşadıkları toplumsal kurumlar, üretimin iki öğesini oluşturan emeğin ve ailenin gelişme aşamasına göre belirlenir. Emeğin gelişimi ile toplam emek ürünü ne kadar düşük ve buna bağlı olarak da toplumun sahip bulunduğu servet ne kadar az olursa, toplum düzeni de o ölçüde soy ilişkilerinin egemenliği altında görünür. Ne var ki soy ilişkilerine dayanan bu toplumsal yapı çerçevesinde, emeğin üretkenliği gitgide artar ve onunla birlikte özel mülkiyet ve mal değiş tokuşu, servetler arasındaki eşitsizlik, başkasının iş gücünü değerlendirme olanağı ve dolayısıyla sınıflar arasındaki karşıtlığın temeli de gelişir. Sonunda, kuşaklar boyu eski toplumsal yapıyı yeni koşullara uydurabilmek için uğraşan bütün bu yeni toplumsal öğeler arasındaki çelişki, eksiksiz bir değişime ve dönüşüme yol açar. Soy ilişkileri üzerine kurulmuş olan eski toplum, yeni gelişmiş toplumsal sınıfların çatışması sonucunda çatlar. Onun yerine, artık dayanaklarını soy ilişkileri üzerine kurulmuş toplulukların değil de yöresel toplulukların oluşturduğu devlet içinde toplanan, aile düzeninin tümüyle mülkiyet düzeni tarafından belirlendiği ve günümüze dek uzanan yazılı tarihin bütün içeriğini oluşturan sınıf karşıtlıklarının ve sınıf mücadelelerinin bağrında serbestçe geliştiği yeni bir toplum geçer.

ENGELS: Ailenin Özel Mülkiyetin ve
Devletin Kökeni (MEAS II, 156)

İnsanlar, hayvanlar aleminden nasıl çıkmışlarsa, tarihe de öylesine girmişlerdir. Yarı hayvan, doğa güçleri karşısında güçsüz, özgüçleri üstüne bilgisiz, sözün özü, hayvanlar

kadar yoksul ve ancak onlar kadar üretken... Başlangıçta yaşam koşullarında belirli bir eşitlik hüküm sürmekteydi. Hatta aile başkanları için bile toplumsal konumda bir çeşit eşitlikten söz edilebilirdi.

Toplulukların her birinde, baştan beri, topluluğun denetimi altında da olsa, korunması bireylere düşen bazı ortak çıkarlar vardır: Anlaşmazlıkların yargı yoluyla çözümlenmesi, yetki taşkınlıklarının önlenmesi, özellikle sıcak iklimli ülkelerde suların gözetimi ve nihayet koşulların ilkelliğine ve vahşîliğine bağlı dinsel görevler. En eski Cermen Markında ve bugün Hindistan'da olduğu gibi, bu türden görevlere, ilkel topluluklarda her zaman rastlanır. Söz konusu görevlere atanmış bireylerin, belirli bir otorite ile donatılmış bulundukları ve gelecek devlet iktidarının öncüllerini temsil ettikleri açıktır.

Zamanla, üretici güçler gelişir. Nüfusun artıp yoğunlaşması, yeni bir iş bölümüne, ortak çıkarları karşıt çıkarlara karşı korumak üzere birtakım özel organlar kurulmasına yol açar. Daha o zamandan başlayarak, bütün grubun ortak çıkarlarının temsilcisi olarak, her bir topluluk karşısında, kimi zaman bu ortak çıkarlarla çelişen özel bir konuma sahip olan bu organlar, kısa zamanda özerkliklerini geliştirirler. Bu özerkleşme sürecinde, toplumsal görevin nasıl gitgide toplum üzerinde egemenliğe dönüştüğü, ilkel hizmetkârın nasıl azar azar efendi katına çıktığı, bu efendinin, değişik koşullara göre nasıl olup da Doğuda bir despot, Yunanlılarda bir hanedan, Keltlerde bir klan başkanı vb. görünümüne büründüğü, bu dönüşüm sırasında kaba kuvvete ne ölçüde başvurulduğu, sonunda da egemen bireylerin egemen bir sınıf oluşturmak üzere nasıl kenetlendikleri, hep bilinen olgulardır. Burada vurgulanması gerekli önemli nokta, yalnızca, siyasal egemenliğin temelinde toplumsal bir görev bulunduğu ve siyasal egemenliğin de ancak kendisine verilen bu toplumsal görevi yerine getirdiği sürece varlığını sürdüreceği noktasıdır.

Bütün bu sınıflaşma sürecinin yanı sıra, bir başka sınıf oluşması daha meydana gelir. Tarımsal aile içindeki doğal iş bölümü, belirli bir refah düzeyinde, aileye bir ya da birden fazla yabancı iş gücü sokulmasına olanak verir. Artık, üretim, insanın iş gücünün, kendi geçimi için gerekli olandan fazlasını üretebileceği ölçüde gelişmiştir. Ortada daha çok iş gücünü geçindirmenin aracı, eşdeyişle, daha çok iş gücünü kullanmanın aracı vardır. Iş gücü artık düpedüz bir değer kazanmıştır. Gelgelelim, içinde yaşanılan topluluk, kullanılmaya hazır bu fazla iş gücünü sağlayamamaktadır. Bu fazla işgüçlerini sağlayacak biricik yol olarak geriye kala kala savaş kalmaktadır.

İmdi, hızla değer kazanan savaş tutsaklarının hayatları bağışlanmakta, onların emeklerinden yararlanılmaktadır. Bundan böyle kölelik yolu açılmıştır.

Kölelik olmasaydı Yunan Devleti, Yunan sanat ve bilimi olmazdı. Kölelik olmasaydı Roma İmparatorluğu olmazdı. Helenizm ve Roma İmparatorluğu temeli olmaksızın da modern Avrupa olmazdı. Bizim bütün ekonomik, politik ve entelektüel evrimimizin zorunlu kölelik aşamasından geçtiğini hiçbir zaman unutmamalıyız. Bu anlamda pekâlâ şöyle de diyebiliriz: Çağ dışı kölelik olmasaydı, çağdaş sosyalizm de olamazdı.

Kölelik ve benzeri tarihsel kurumlara karşı soyut formüllerle saldırıya kalkışmak ve bu kurumlara alçak damgasını basıp üzerlerine pür ahlâki bir öfke ile yüklenmek boşunadır. Böyle bir tutumla, aslında, herkesin bildiği bir gerçekten, bu eski kurumların artık günümüz koşullarına ve bu koşulların belirlediği duygulara denk düşmediği gerçeğinden başkaca bir şey anlatılmış olunmaz. Buysa, bize bu kurumların doğuş biçimi, varlık nedenleri, tarihte oynadıkları rol konusunda hiçbir şey öğretmez. Eğer bu sorun üzerine eğilirsek, o zaman, ne denli tutarsız gözükürse gözüksün, geçmiş zamanın koşulları içinde köleliğin ortaya çıkışının büyük bir ilerleme oluşturduğunu itiraf etmek zorunda kalırız.

İnsanlığın hayvanlıktan başladığı ve vahşilikten kurtulmak için de hayvansal araçlara gereksinim duyduğu kesin olarak saptanmış bir gerçektir.

Eski topluluklar, varlıklarını sürdürdükleri her yerde, Hindistan'dan Rusya'ya varıncaya dek, binlerce yıldan beri, en kaba devlet biçiminin, Doğu despotluğunun temellerini oluşturmuşlardır. Ancak bu toplulukların dağıldığı yerlerdedir ki halklar kendilerini aşmışlar ve köle emeği aracılığı ile üretimi artırıp ekonomik evrimlerini gerçekleştirmişlerdir.

Sorun apaçık ortadadır: İnsan emeği, zorunlu yaşam ve geçim araçları dışında ancak pek az bir fazlalık elde edebilecek kadar üretken kaldığı sürece, üretici güçlerin evrimi, alışverişin yaygınlaşması, devlet ile hukukun gelişimi ve sanat ile bilimin oluşması, ancak, basit el emeği harcayan yığınlar ile, kendisini çalışmanın, ticaretin ve devlet işlerinin yönetimine, daha sonra da sanat ve bilim işlerine adamış sayıca az ayrıcalıklı kişiler arasında geliştirilmiş yeni iş bölümü sayesinde olanaklı kılınmıştır. İşte bu iş bölümünün en yalın ve doğal biçimi de köleliğin ta kendisidir.

Bugüne dek, sömüren ve sömürülen, egemen ve ezilen sınıflar arasındaki tüm tarihsel çelişkiler, ancak insan emeğinin bu görece az gelişmiş üretkenliği ile açıklanabilirler. Fiilen çalışan nüfus, gerekli emeği harcayarak, kendisine, artık toplumun ortak işleriyle, emeğin yönetilmesi, devlet işleri, hukukî sorunlar, sanat, bilim vb. ile ilgilenmek için zaman kalmayacak denli çok uğraşmak zorunda kaldığı sürece, bu işlere bakabilecek, fiili

çalışma zorunluluğundan yakasını sıyırmış özel bir sınıfa gereksinim duyuldu. Ama bu durum, o sınıfı, kendi yararına, emekçi yığınlara gitgide daha ağır bir çalışma yükü yüklemekten de alıkoymadı. Yalnızca, üretici güçlerin büyük sanayi tarafından hızla geliştirilmesini, işin toplumun hiç istisnasız bütün üyelerine dağıtılmasını ve böylece herkesin çalışma süresinin herkese toplumun genel işlerine katılabilmek için yeterince zaman kalacak biçimde sınırlandırılmasını sağladı. Demek ki her egemen ve sömürgen sınıf, ancak şimdi gereksizleşmiş, hatta toplumsal gelişme yolunda apaçık bir engel durumuna gelmiştir. Bu sınıf dolaysız zor kullanmakta ne denli usta olursa olsun, acımasızca ortadan kaldırılacaktır da.

Her siyasal güç, ilkin toplumsal nitelikte ekonomik bir göreve dayanır. Bu güç, ilkel toplulukların çözülüp dağılmasının topluluğun üyelerini özel üreticilere dönüştürdüğü yani onları ortak toplumsal görevlerin yöneticilerine daha da yabancılaştırdığı ölçüde artar.

Toplumdan bağımsız kılındıktan, hizmetkâr durumundan efendi durumuna geldikten sonra, siyasal güç, iki yönde etkili olabilir: Ya ekonomik gelişme doğrultusunda etkili olur; o zaman ekonomik gelişme hızlanır. Ya da ekonomik gelişmeye karşı çıkar; bu olasılıkta, birkaç ayrık dışında, ekonomik gelişmeye hep yenik düşer. Söz konusu birkaç ayrığa en barbar fatihlerin bir ülke halkının kökünü kazıdıkları ya da bu halkı yerinden yurdundan kovup, ne yapacaklarını bilemedikleri üretici güçleri darmadağın ettikleri ya da batırdıkları ender fetih olaylarında rastlanır.

ENGELS: Anti-Dühring (MEW XX, 166)

Uygarlığı başlatan meta üretimi aşaması, ekonomik açıdan, 1) madenî paranın ve onunla birlikte parasal sermayenin, faizin ve tefeciliğin, 2) üreticiler arasında aracı bir sınıf olarak tüccarın, 3) özel toprak mülkiyeti ile ipoteğin ve 4) üretimin egemen biçimi olarak köle emeğinin ortaya çıkmasıyla belirlenir. Uygarlığa denk düşen ve uygarlığın başlamasıyla birlikte mutlak egemenliği kazanan aile biçimi monogamidir, erkeğin kadın üzerindeki egemenliği ve toplumun ekonomik birimi olarak tek eşli ailedir. Uygarlaşmış toplumun özeti de, her çağda hiç ayrıksız egemen sınıfın devleti olan ve her durumda ana çizgileriyle ezilip sömürülen sınıfı baskı altında tutmayı amaçlayan bir aygıt olarak kalan «devlet» tir. Uygarlığı belirleyen başka bir öğe de, bir yandan, bütün toplumsal iş bölümünün temeli olarak kent-köy karşıtlığının kökleşmesi, öte yandan, malike ölümü ertesinde de mülkiyeti üzerinde tasarruf olanağı sağlayan vasiyetnamenin tanınmasıdır. Eski gens tipi yapıya taban tabana ters düşen vasiyetname kurumu, Solon dışta tutulursa, Atina'ya tamamen yabancıydı. Roma'da ise, pek erken benimsendi. Yalnız ne zaman kabul edildiğini kesin olarak bilmiyoruz. Almanlarda faziletli Almanın kendi te-

rekesini kiliseye rahatça vasiyet edebilmesi için vasiyetname kurumunu kabul ettirenler ise rahipler olmuştur.

Lassalle'in "Müktesep Haklar Sistemi", ikinci bölümde, ana çizgileriyle, Roma vasiyetnamesinin, Roma kadar eski olduğu görüşü çevresinde dönüp dolaşır. Bu yazara bakılırsa, Roma tarihinde vasiyetnamesiz bir çağ olmamış; vasiyetname kurumu, Roma öncesi çağda, ölülere tapma kültüründen kaynaklanmıştır. Tarikat olarak eski bir Hegelci olan Lassalle, Roma hukuku kurallarını Romalıların toplumsal ilişkilerinden türetecek yerde, spekülatif irade kavramından türetmekte ve bu yüzden de böylesine tarih ötesi bir iddiaya sürüklenmektedir. Aynı spekülatif kavrama dayanarak, Roma miras hukukunda mal varlığının devrinin salt ikinci derecede bir sorun olarak kaldığı sonucuna ulaşan bir kitapta, buna pek şaşmamak gerek. Lassalle, yalnızca, Romalı hukukçuların, özellikle eski çağların Romalı hukukçularının hayallerine kapılmakla kalmamakta, hayalcilikte onları düpedüz geride bırakmaktadır.

ENGELS: Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni (MEAS II, 298/299)

Gitgide artan servetler, bir yandan, aile içinde erkeğe kadından daha önemli bir yer kazandırıyor, bir yandan da, bu ayrıcalıklı durumdan, geleneksel mirasçılık düzenini çocuklar yararına değiştirme yolunda yararlanma eğilimini ortaya çıkarıyordu. Gelgelelim, soy zinciri analık hukuku ışığında belirlendiği sürece olanak dışı bir şeydi bu. Öyleyse söz konusu analık hukuku değiştirilmeliydi. Bu işin gerçekleştirilmesi, hiç de bugün sanılabileceği kadar güç olmadı. Çünkü insanoğlunun geçirmiş olduğu devrimlerin en köklülerinden biri olan bu devrim, gens üyelerinden bir tekinin bile kılına dokunmaksızın gerçekleştirilebilecekti. Gensin bütün üyeleri önceki durumlarını koruyabileceklerdi. Yalnızca, gelecekte erkek üyelerin çocuklarının gens içinde kalacaklarını, kadın üyelerin çocuklarının ise kendi genslerinden çıkarılıp babalarının genslerine geçeceklerini kararlaştırmak, bu iş için yeterliydi. Böylece, kadına göre belirlenen soy zinciri ile analığı dayanak diye alan miras hukuku ortadan kaldırılmış ve erkeğe göre belirlenen soy zinciri ile babalığı dayanak diye alan miras hukuku kurulmuştu.

Analık hukukunun yıkılışı, kadın cinsinin evrensel, tarihsel yenilgisi oldu. Erkek evde bile yönetimi eline aldı. Kadın aşağılandı, köleleştirildi ve salt erkeğin bir zevk ve çocuk doğurma aleti derekesine düşürüldü...

Kadının tek erkeğe sadakatini ve bu yoldan da çocuğun babasının kimliğinin güvenilir biçimde saptanmasını sağlayabilmek için, kadın erkeğin egemenliği altına alındı.

O kadar ki erkek kadını öldürecek olsa bile hakkını kullanmış olmaktan başka birşey yapmış olmayacaktı.

Karı-koca ailesi (monogamik aile), babaları kesinlikle bilinebilir çocuklar üretmek amacıyla, erkek egemenliği üzerine kurulmuş bir ailedir. Babalığın kesinlikle bilinebilmesi gereksinimi de çocukların mirasçı sıfatıyla, günün birinde babalarının servetine sahip olmaları gereğinden ileri geliyordu. Tek eşli aile, iki başlı evlilikten, artık taraflardan her ikisinin dilediklerinde çözemeyecekleri daha sağlam bir evlilik bağı kurması olgusuyla ayrılır. Kural olarak, şimdi artık yalnız erkek, evlilik bağını çözüp karısını boşayabilir. Sadakatsizlik etme hakkı da hiç değilse gelenek ve görenekçe kendisine tanınmıştır. (Hatta Fransız Medeni Kanunu, kocaya bu ayrıcalığı, düşüp kalktığı kadını karısının evine getirmemesi koşuluyla açıkça sunmuştur.) Toplumsal gelişme hızlandıkça, erkek bu ayrıcalığını gitgide daha sık kullanır. Eski cinsel pratiğini hatırlayıp da onu yeni baştan yaşamak isteyen kadının vay haline! O her zamankinden daha ağır cezalandırılacaktır...

Monogami (karı-koca evliliği) doğal koşullar üzerine değil, ekonomik koşullar, yani, özel mülkiyetin ilkel ve doğal ortak mülkiyet karşısındaki zaferi üzerine kurulmuş ilk aile biçimi oldu. Bu tip evliliğin asıl amaçları şunlardı: Kocanın aile içindeki egemenliğini ve salt kocanın dölünden dünyaya gelebilecek, kişisel serveti de sonradan kendilerine kalacak çocukların varlığını sağlamak.

"İlk iş bölümü, erkekle kadın arasında çocuk üretme bakımından yapılanıdır." Bugün bu cümleye şunu da ekleyebiliriz: Tarihte en eski sınıf karşıtlığı, tek eşli evlilikte erkek ile kadın arasındaki karşıtlığın gelişimi ile ve ilk sınıfsal baskı da kadın cinsinin erkek cinsi tarafından baskı altına alınmasıyla başlar. Gerçi tek eşli evlilik muazzam bir tarihsel ilerlemedir. Ama bu soy evlilik, salt köleliğin ve özel mülkiyetin çığırını açmakla kalmaz, aynı zamanda her ilerlemenin bir nispi gerileme oluşturduğu, kimi kişilerin refaha kavuşup yükselmesinin ancak başka kişilerin ezilip alçaltılması pahasına sağlandığı koca bir tarihsel süreci de başlatır.

Karı-koca evliliğinden (monogamiden) ve kocanın evlilik dışı ilişkilerinden başka, zina da önü alınmaz bir toplumsal kurum olup çıktı. Gerçi zina kınanıyordu ve şiddetle cezalandırılıyordu. Ama önlenemiyordu. Çocukların babalığının kesinliği, geçmişte olduğu gibi, şimdi de, olsa olsa vicdana dayanmakta idi. Ve çözümlenemez çelişkiyi çözümleyebilmek için, Fransız Medeni Kanunu madde 312 kuralı şöyle buyurdu: "Evlilik sırasında ana rahmine düşen çocuğun babası kocadır." Üçbin yıllık karı-koca evliliğinin ulaştığı son aşamaydı bu.

Katolik kilisesi, ölüme çare bulunamadığı gibi, karının kocasına ihanetine, zinaya da çare bulunmadığına inanmış olacak ki boşanmayı yasaklamıştır... Hukukçularımıza bakılırsa, mevzuattaki ilerleme, kadınların yakınma nedenlerini zamanla ortadan kaldırmıştır. Değil mi ki uygarlaşmış bütün çağdaş hukuk sistemleri bir yandan evliliğin geçerli sayılabilmesi için her iki tarafın özgür iradesiyle kurulan bir sözleşmenin varlığını şart koşarlarken, bir yandan da evlilik sırasında her iki tarafın eşit haklara sahip ve eşit yükümler altında bulunmalarını şart koşmaktadırlar, o halde, bu iki şarta bağlı kalındıkça, kadınlar da bütün istemlerine kavuşmuşlar demektir. Bu salt hukuki kanıtlama, cumhuriyetçi burjuvanın proleterin taleplerini geri çevirip onu susturmak için kullandığı kanıtlamanın bir eşidir.

Evlenmede taraflar nikah tutanağını biçimsel açıdan serbestçe imzalayınca, yasa, hatta en fazla gelişmiş yasa bile, tatmin edilmiş olur. Hukuk kulislerinin ardındaki gerçek yaşamda olup bitenleri ve söz konusu irade özgürlüğünün nasıl oluştuğunu, ne yasa ne de hukukçu kurcalayamaz. Oysa en yüzeysel bir hukuk karşılaştırması bile, söz konusu irade özgürlüğünün nemenem birşey olduğunu hukukçuya gösterebilir. Ana baba servetinden belirli bir payın dokunulmaz, saklı pay olarak yasaca çocuklara tahsis edildiği, yani onların mirasçılık sıfatından yoksun bırakılamadıkları ülkelerde (Almanya'da, Fransız hukukunu benimsemiş ülkelerde vb.), çocuklar, evlenebilmek için ana babalarının rızalarına muhtaçtırlar. Buna karşılık, ana babanın rızasının evlenmenin yasal bir gereği sayılmadığı İngiliz hukukunu benimsemiş ülkelerde, ana baba mutlak bir ölüme bağlı tasarruf serbestliğine sahiptirler, dilediklerinde çocuklarını mirasçılık sıfatından yoksun bırakabilirler. Ama buna rağmen, daha doğrusu buna bağlı olarak, mirasçılık yoluyla intikale elverişli şeylerin mevcut bulunduğu sınıflar için, evlenme özgürlüğünün İngiltere ve Amerika'da, Fransa ve Almanya'dakinden bir kıl payı fazla olmayacağı da besbellidir. Erkek ile kadının evlilik içindeki hukuki eşitliği açısından da durum bundan iyi sayılamaz. Eski toplumsal ilişkilerden bize miras kalmış kadın erkek eşitsizliği, kadının ekonomik yönden baskı altına alınmışlığının nedeni değil, sonucudur...

Modern karı-koca ailesi, kadının üstü açık ya da kapalı ev köleliği üzerine kurulur. İşte modern toplum, adeta kendi moleküllerini oluşturan bu tip ailelerin bir araya geldiği bir kitledir. Günümüzde erkek, çoğunlukla, hiç değilse varlıklı sınıflarda, aile geçindirip besleyen kişi olmak zorundadır. Buysa, ona, hiçbir hukukî ayrıcalıkla desteklenmeyi gerektirmeyen bir egemenlik konumu kazandırır. Aile içinde, erkek burjuva, kadınsa proleter rolündedir...

Kadın açısından bir cürüm sayılan, en ağır yasal ve toplumsal sonuçlara yol açan bir kaçamak, erkek açısından yüz ağartıcı ya da olsa olsa zevkle taşınan hafif bir ahlâkî leke sayılır...

Kapitalist üretim, herşeyi metaya dönüştürmekle, geçmişin bütün geleneksel ilişkilerini darmadağın etti, soydan soya geçen törelerin, tarihsel hukukun yerine, alım satımı, "serbest" sözleşmeyi koydu.

Aslında, birbirleri ile sözleşebilmeleri için, kişilikleri, eylemleri ve mülkleri üzerinde özgürce tasarruf edebilen ve eşit haklara sahip olarak karşı karşıya gelen kişilere gereksinim vardı, işte bu "özgür" ve "eşit" kişileri yaratmak, kapitalist üretimin belli başlı işlerinden oldu. Bu iş, başlangıçta salt yarı bilinçli, üstelik dinsel kılıflar içerisinde yürütüldüyse de, Luther ve Calvin reformlarından sonra, insanoğlunun ancak tam bir özgürlük içinde giriştiği eylemlerden sorumlu tutulabileceği ve ahlâk dışı eylemlere karşı direnmenin de ahlâkî bir yüküm olduğu ilkesi iyiden iyiye yer etti. Peki ama bu ilke evlenme alanında sürdürülegelen uygulama ile nasıl bağdaştırılabilecekti? Burjuva anlayışına göre, evlenme bir sözleşmeydi, bir hukuki işlemdi ve hatta iki insanın bedeni ve ruhu üzerinde ömür boyunca tasarrufa ilişkin bir sözleşme olduğuna göre, bütün hukukî işlemlerin en önemlisiydi. Gerçi evlilik de o zamanlar şeklen özgürce kurulurdu; taraflar "evet" demedikçe oluşmazdı. Ama bu "evet"in nasıl ortaya çıktığı ve evliliğin gerçek kurucularının kimler olduğu da çok iyi biliniyordu. İmdi, eğer bütün öteki sözleşmeler için gerçek bir irade özgürlüğü isteniyor idiyse, aynı özgürlük bu sözleşme için niye istenmesindi? Birbiriyle evlendirilecek olan iki genç insanın kendi benlikleri, bedenleri ve organları üzerinde özgürce tasarruf hakları yok muydu? Cinsel aşk, şövalyelik tarafından moda haline getirilmemiş miydi ve sadakatsiz şövalye aşkı karşısında, karı koca aşkı, cinsel aşkın gerçek burjuva biçimi değil miydi? Eğer karı kocanın birbirlerini sevmeleri onların yükümü idiyse, birbirlerini sevenlerin birbirleri ile (ama yalnızca birbirleriyle, yoksa başkaları ile değil) evlenmeleri de bir yüküm değil miydi? Birbirlerini sevenlerin bu hakları, ana babanın, hısımların ya da başkaca evlenme tellâllarının haklarından daha yüce değil miydi?..

Nitekim, yükselmekte olan burjuvazi, özellikle kurulu düzenin en fazla sarsılmış bulunduğu Protestan ülkelerin yükselmekte olan burjuvazisi, evlenme alanında da zamanla sözleşme özgürlüğünü tanıdı ve uygulamaya döktü. Gerçi evlenme yine bir sınıf evlenmesi olarak kaldı. Ama taraflara kendi sınıfları içinde belirli bir seçme özgürlüğü de tanındı. Karşılıklı cinsel aşka ve çiftlerin gerçekten özgürce anlaşmalarına dayanmayan her evliliğin ahlâksızca bir şey olduğu, tıpkı kâğıt üzerinde ve şiirlerde olduğu gibi, ahlâk teorisinde de en sarsılmaz kural haline geldi. Sözün özü, aşk evliliği bir "droit de l'homme" (insan hakkı) olarak ilân edildi. Üstelik salt bir "droit de l'homme" (erkek hakkı) olarak değil, ayrıca kural dışı yoldan, bir "droit de la femme" (kadın hakkı) olarak da...

Ama bu insan hakkı, bir noktada, bütün öteki sözde insan haklarından ayrılmaktaydı. İnsan hakları, pratikte egemen sınıfa, burjuvaziye özgü haklar olarak bırakılıp, ezilen

sınıftan, proletaryadan dolaysız ya da dolaylı yollardan esirgeniyor iken, tarihin cilvesi burada bir kez daha boy gösteriyordu. Şöyle ki egemen sınıf, bilinen ekonomik etkilerin egemenliği altında kaldığından, bu sınıf içinde, pek ender durumlarda gerçekten özgürce kurulmuş evliliklere rastlanırken, ezilen sınıf içinde, böylesine evlilikler ana kuralı oluşturmaktaydı. Demek ki genel ve eksiksiz bir evlenme özgürlüğü, ancak kapitalist üretimin ve onun yarattığı mülkiyet ilişkilerinin tasfiyesinin bugün bile eşlerin seçimi üzerinde o kadar büyük bir etkisi bulunan bütün ekonomik kaygıları ortadan kaldırdığı anda gerçekleştirilebilir. İşte ancak o zaman ortada karşılıklı aşktan başka evliliğe itici hiçbir güdü kalmaz.

ENGELS: Ailenin, Özel Mülkiyetin ve
Devletin Kökeni (MEAS II, 197)

Kadın ile erkek arasında gerçek bir hak eşitliği, kanımca, ancak sermayenin hem kadınlar, hem de erkekler üzerindeki sömürüsü yok edildiği ve şimdi özel bir zanaat olan ev işletmeciliği de toplumsal üretimin bir dalı durumuna getirildiği zaman gerçekleşebilir.

ENGELS: Wilhelm Schock'a 5.7.1885
Tarihli Mektup

Kahramanlık döneminin Yunan siyasal yapısında, eski gens örgütlenmesini hala dipdiri ama aynı zamanda gömülüşünün öngünlerinde görüyoruz: Malvarlığının çocuklara geçebilirliği ile bir arada, babalık hukuku, aile içinde servet birikimini kolaylaştırıyor ve aile de gens karşısında bir güç kazanıyor. Bu arada servet farkları, ırsi soyluluğun ve krallığın temel taşlarını döşeyerek siyasal yapıyı etkiliyor. İlkin savaş tutsaklarıyla sınırlanmış olan kölelik daha o zamandan başlayarak tribü üyelerinin ve gens üyelerinin gitgide köleleştirilmesi yolunu açıyor. Tribüler arasında sürdürülen o eski savaş, bu çağdan başlayarak, hayvan, köle ve hazine edinebilmek için, karada ve denizde, sistemli bir yağmacılığa, açıkçası, bir gelir kaynağına dönüşerek, yozlaşıyor. Sözün özü, zenginlik, en yüksek erdem diye bellenip göklere çıkarılıyor ve zenginliklerin zorbalığa dayanılarak gasp edilmesini haklı göstermek için de eski gens kuralları ayaklar altına alınıyor. Artık yalnızca bir tek şey eksiktir: Öyle bir kurum ki salt bireylerin yeni kazanılmış zenginliklerini gens düzeninin komünal geleneklerine karşı güvence altına almakla, salt o güne dek hor görülmüş özel mülkiyeti kutsallaştırmakla ve bu kutsallaştırmayı da bütün insan topluluklarının en yüce amacı olarak ilan etmekle kalmasın, fakat aynı zamanda, mülkiyeti kazanmanın art arda gelişen yeni yeni biçimlerine, yani, zenginliklerin gitgide hızlanan artışına toplumsal meşruluk mühürünü de bassın. Öyle bir kurum ki salt top-

lumda uç veren sınıfsal bölünmeyi somutlaştırmakla kalmasın, fakat, aynı zamanda, mülk sahibi sınıfın mülksüz sınıfı sömürme hakkını ve onun üzerindeki egemenliğini de sonsuzlaştırsın. Ve işte böyle bir kurum çıkageldi; "Devlet" icat olundu.

ENGELS: Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni (MEAS II, 241)

Solon, siyasal devrimler dizisini, ilkin mülkiyete el uzatarak başlattı. Şimdiye dek bütün devrimler mülkiyetin belirli bir türünü mülkiyetin başka bir türüne karşı koruma amacıyla gerçekleştirilmişlerdir. Birine ilişmeden ötekini korumak olanaksızdır zaten. Büyük Fransız Devriminde, burjuva mülkiyeti uğruna feodal mülkiyet gözden çıkarılmıştı. Solon Devriminde de borçluların mülkiyeti uğruna alacaklıların mülkiyeti gözden çıkarıldı. Borçlar düpedüz geçersiz sayıldı. Ayrıntıları kesin olarak bilmiyoruz. Ama Solon, şiirlerinde, borçlulara ait topraklardaki ipotek taşlarını kaldırtmış olmakla ve borçları yüzünden yabancı ülkelere satılmış ve kaçmış borçluları vatana geri döndürmüş olmakla övünür. Böyle bir iş, ancak mülkiyetin açıkça çiğnenmesi suretiyle olanaklı kılınabilirdi. Gerçekten de, birincisinden sonuncusuna varıncaya dek, siyasal devrim diye nitelenegelmiş devrimlerin tümü, hep mülkiyetin, hakçası, onun belirli bir türünün, başka türden bir mülkiyetin müsaderesi, eşdeyişle gasp edilmesi suretiyle korunması uğruna gerçekleştirilmiştir. Özel mülkiyetin ancak mülkiyetin çiğnenmesi sayesinde varlığını koruyabilmesi, ikibinbeşyüz yıldır sürgit kanıtlanagelen apaçık bir gerçekliktir.

ENGELS: Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni (MEAS II, 246/47)

Antik dünyada, sınıf mücadelesi, ana çizgileriyle, alacaklılar ile borçlular arasında cereyan eder ve Roma'da plebli borçlunun batışı ile sona erer; onun yerini köle alır.

ENGELS: MEW XXIII, 149

Doğu'da suyun tutumlu biçimde ve ortaklaşa kullanılması zorunluluğu, merkezî bir devlet gücünün etkin varlığını kaçınılmaz kılmıştı. Böylece, bütün Asya yönetimleri, kamusal işlerle ilgilenme yolunda ekonomik bir işlev yüklenmiş oluyorlardı.

MARX: MEW IX, 129

Üleşimdeki ayrıcalıklar yüzünden sınıf ayrımları ortaya çıktı. Toplum sınıflara bölündü. Ve başlangıçta, aynı kökten gelme doğal toplulukların, salt kendi ortak çıkarlarını kollama ve yabancılara karşı korunma amacıyla geliştirdikleri devlet, bundan böyle, egemen sınıfın bağımlı sınıflar üzerindeki yaşam ve egemenlik koşullarını sürdürme amacı ile yepyeni bir boyut kazandı.

ENGELS: Anti Dühring (MEW XX, 37)

Artık ekonomik koşullar gereği, özgür insanlar ve köleler, zengin sömürücüler ve yoksul sömürülenler biçiminde bölünmek zorunda kalan bir toplum doğmuştu. Bu öyle bir toplumdu ki uzlaşmaz karşıtlıkları artık yeni baştan uzlaştıramamakla kalmıyor, tam tersine, onları sonuna kadar geliştirmek zorunda bulunuyordu. Böyle bir toplum, ancak, ya bu sınıfların kendi aralarındaki sürekli ve açık savaşımı içinde ya da görünüşte uzlaşmaz karşıt sınıfların üstünde yer alan, onların açık çatışmasını önleyen ve sınıflar savaşımına, olsa olsa, ekonomik alanda, yasal denilen bir biçim altında izin veren bir üçüncü gücün egemenliği altında varlığını sürdürebilirdi. Gentilice örgütlenmenin ömrü dolmuştu. Gentilice örgütlenme, iş bölümü ve bunun sonucu toplumun sınıflara bölünmesi ile paramparça olmuştu. Yerine devlet geçti.

ENGELS: Anti Dühring

İnsanlar yerleşik hayata geçtikleri zaman, farklı harici, iklimsel, coğrafi, fiziksel koşullara bağımlı olurlar. İnsanın ilk başlarda dünya ile olan ilişkisi en saf biçimindedir. Topluluk kendisini ortak mal sahibi olarak görür. Eğer birey, topluluğun üyesi ise, o da kendini topluluğun sahip olduğu şeyler üzerinde, herkes gibi, malik ve tasarruf sahibi sayar. Asya toplumlarında birey ve topluluk birbirinden ayrılır. Asya Tipi Üretim Tarzı siyasal örgütlenmelerinde "topluluk" kavramı, kendisini oluşturan bireylerin içinden doğmuş olan ve bu bireylerce üzerine erişilmez ve kutsal bir karakter yüklenmiş olan bir yapı olarak görünür. Kendisini oluşturan tekil veya kolektif unsurların üzerinde bulunan bu yapı, toprağın mülkiyetini elinde tutar. Bireyler ise toprak üzerinde sadece tasarruf hakkı sahibidir ve bu hak miras yolu ile alt soylara intikal eder. Burada topluluğun, mülkiyetin gerçek sahibi olması ve ortak mülkiyetin ön şartı sayılması ile onun muhtelif topluluklar üzerinde ayrı bir yapı olarak görülmesi söz konusudur. Gerçekte birey mülksüzdür. Birliğin soyut karakterinin gerçek dünyadaki görünümü bir kişi üzerinde yani hükümdarda toplanır. Böylece üretim sonucu elde edilen artı değer de birliğin üst kısmına, yani hükümdar ve çevresine ait olur.

MARX: Ekonomi Politiğin Eleştirisi



devletin ve hukukun tarihselliği ve sınıfsallığı

Sömürü devletinin iki faaliyet alanı vardır: Bir yandan, bütün toplumların doğasından kaynaklanan ortak işleri yerine getirir; öte yandan, yönetimle halk kitleleri arasındaki karşıtlıktan kaynaklanan özgül işlevleri üstlenir.

MARX: MEW XXV, 397

Toplum, kendisinden vazgeçemeyeceği bazı ortak görevler yaratır. Bu görevlere atanan kişiler, toplumun bünyesinde, iş bölümünün yeni bir dalını meydana getirirler. Böylece, söz konusu kişiler, kendilerine vekillik verenlerin karşısında bir takım özel çıkarlar elde ederler ve onların karşısında bağımsızlaşırlar. Ve işte böylece devlet doğar. Şimdi artık mal ticaretine ve daha sonraları gelişen para ticaretine benzer bir oluşum gözlenir. Yeni bağımsız güç, genellikle üretimin akışına uymak zorundadır; gelgelelim, bünyesinde bulunan, yani ona bir kez aktarılmış ve giderek geliştirilmiş olan nispî bağımsızlığı sayesinde, aynı zamanda üretimin koşullarına ve akışına tepki gösterir. Bir yanda ekonomik hareket, öte yanda, alabildiğine geniş bir bağımsızlık için çabalayan ve bir kez yola çıkarıldıktan sonra da kendi özgücüne kavuşan yeni siyasal güç olmak üzere, eşit olmayan iki güç arasında karşılıklı bir etkileşim kendisini dayatır.

Genellikle, ekonomik hareket, kendi yolunu açar, kendini kabul ettirir. Ama o da, en sonunda, kendi eliyle yaratmış olduğu ve nispî bir bağımsızlığa sahip kılmış bulunduğu siyasal hareketin, yani bir yandan devlet iktidarının, öte yandan onunla birlikte oluşan muhalefetin tepkilerine katlanmak zorunda kalır.

Nasıl para piyasasına sanayi piyasasının devinimi ana çizgileriyle, yukarıda değinilmiş çekincelerle ve hiç kuşkusuz tersinden yansıyorsa, hükümet ile muhalefet arasındaki çatışmaya da, aslında, öteden beri birbirleriyle mücadele eden sınıfların savaşı yansır. Ama burada da tersine ve dolaylı bir yansıma söz konusudur. Öyle ki sınıf mücadelesi bir siyasal ilkeler mücadelesine dönüşmüş olur. Bu öylesine bir dönüşümdür ki işin aslını kavrayabilmemiz binyıllarca zaman almıştır.

Devlet iktidarının ekonomik gelişme üzerindeki karşı etkisi üç yönde belirebilir. Ya aynı yönde etkide bulunur. O zaman işler daha çabuk yürür. Ya da ekonomik gelişimin tersi yönde etkide bulunur. O zaman, günümüzde bütün büyük toplumlarda olduğu gibi, belli bir süre sonra iflâs eder. Nihayet, ekonomik gelişmenin kimi yollarını tıkayıp kimi

yollarını açabilir. Böyle bir durum, sonuçta, yukarıda anılan iki olasılıktan birine bağlanır. Şu kesindir ki ikinci ve üçüncü durumlarda, siyasal iktidar, ekonomik gelişmeye ağır zararlar verir ve yığınla enerji ve malzemenin çarçur edilmesine yol açar.

Buna bir de ekonomik yardım kaynaklarının ele geçirilmesini ve acımasızca yok edilmesini ekleyebiliriz. Bu da eskiden pekâlâ bütün bir yöresel ve ulusal ekonomik gelişmenin batırılmasına yol açabilirdi. Bugünse, bu olasılık, çoğunlukla tam tersine bir etki yaratır. Hiç değilse büyük toplumlarda bu böyledir. Yenik düşürülen yan, uzun vadede, ekonomik, politik ve moral açıdan, yenik düşüren yandan daha kârlı çıkar.

Hukuk için de durum aynıdır. Yeni iş bölümü kaçınılmaz hale gelip de profesyonel hukukçuları yaratır yaratmaz, genel olarak üretime ve ticarete bağlı olmakla beraber, yine de bu alanlara karşı özel bir tepki yeteneğine sahip bulunan yepyeni bağımsız bir alan açılmış olur. Modern bir devlette hukukun salt genel ekonomik duruma uygun düşmesi ve onu yansıtması yetmez. Hukukun, bir de, iç çelişkilerinin yumağına dolanmamak için, kendi içerisinde tutarlı bir bütün oluşturması gerekir. Gelgelelim, bunu sağlayabilme uğruna, hukuk, ekonomik ilişkileri yansıtmadaki sadakatini de gitgide kırar. Bu durum, yasaların, bir sınıf egemenliğinin aslına tam uygun yansısı olmalarının gitgide daha az rastlanır bir olguya dönüşmesiyle daha da belirginleşir.

Zaten böyle olmasaydı, bu durum hukuk kavramı ile çatışmaz mıydı? Bildiğimiz gibi, 1792-96 yıllarının devrimci burjuvazisinin kendi bağlamı içinde tutarlı, saf hukuk kavramı, daha Fransız Medeni Kanunu (Code Napoleon) eliyle birçok yönden çarpıtılmıştır. Ve bu yasa da, temsil edildiği ölçüde proletaryanın giderek artan gücü yüzünden günbegün çeşitli ödünlere katlanmak zorundadır. Ama bu durum, Fransız Medeni Kanununun (Code Napoleon'un) dünyanın her yerinde, yeni kanunlaştırma hareketlerine dayanak oluşturmasına engel olmaz. İmdi, hukukun gelişim çizgisi, geniş ölçüde, ekonomik ilişkilerin doğrudan doğruya hukuk ilkeleriyle yansıtılmasına bağlı çelişmelerin yok edilmesi çabaları ile kendi içinde uyumlu bir hukuk sistemi kurulması çabalarından ve bunu izleyen yeni ekonomik gelişmenin etki ve baskısının bu sistemi ikide birde çatlatıp yeni yeni çelişki yumaklarına sokmasından oluşur. (Burada yalnızca özel hukuktan söz ediyorum.)

ENGELS: Conrad Schmidt'e 27.10.1890
Tarihli Mektup (MEAS II, 461/62)

Kural ve düzen, toplumun, salt keyfîlikten ve rastlantıdan kurtulup, kendisini kalıcı kılmasının bir biçimidir. Toplum, bu biçime, üretim sürecinin ve bu sürece denk düşen

toplumsal ilişkilerin durağan anlarında, kendini sürgit yeniden üretmek suretiyle erişir. Bu oluşum, belirli bir zaman kesiti boyunca süregelmişse, gelenek ve görenek olarak taşlaşır ve sonunda da açık bir yasa olarak kutsallaştırılır. Bu kural ve düzen, toplumsal dayanıklılığa kavuşacak ve rastlantıdan, keyfîlikten bağımsızlık kazanacak her üretim biçiminin kendisinden vazgeçilmez öğesidir.

MARX: MEW XXV, 801

Toplumsal gelişmenin belirli, çok ilkel bir aşamasında, günbegün yenilenen toplumsal üretimi, üretilen ürünlerin üleşimini ve değiş tokuşunu ortak bir düzene bağlama gereksinimi doğar; bireyin kendisini üretimin ve değiş tokuşun ortak kurallarına bağımlı kılması zorunluluğu belirir. Önceleri bir "gelenek" durumunda kalan kurallar dizisi, kısa bir süre sonra "yasa" haline gelir. Yasanın yanı sıra, onu ayakta tutmaya yarayacak organlar, kamu otoritesi, yani "devlet" de zorunlu olarak ortaya çıkar.

Toplum daha fazla geliştiğinde, yasa da dar veya geniş kapsamlı bir hukuk sistemine dönüşür. Bu hukuk sistemi daha da karmaşıklaştığı zaman, sistemin terminolojisi de toplumsal yaşamın sıradan ekonomik koşullarını dile getiren terminolojiden uzaklaşır. Bu hukukî sistem, varoluşunun ve sonraki gelişiminin nedenlerini süregelen ekonomik koşullarda değil de kendi iç mantığında ya da isterseniz "irade kavramı"nda bulan bağımsız bir öğe olarak gözükür. İnsanlar, tıpkı hayvanlardan türemiş olduklarını unuttukları gibi, hukuklarının da kendi ekonomik yaşam koşullarından kaynaklandığını unuturlar.

Hukuk sisteminin karmaşık ve geniş kapsamlı bir bütün haline gelmesiyle, yeni bir toplumsal iş bölümü zorunluluğu doğar; bir profesyonel hukukçular zümresi oluşur ve onlarla birlikte hukuk bilimi ortaya çıkar. Bu bilim, sonraki gelişmesinde, değişik toplulukların ve çağların hukuk sistemlerini, belirli ekonomik ilişkilerin bir anlatımı olarak değil de varoluş nedenlerini kendi bünyelerinde taşıyan sistemler olarak karşılaştırır. Bu karşılaştırma, bütün hukuk sistemlerinde az çok ortak yanlar bulunduğunu varsayar. Hukukçular da, bütün bu hukuk sistemlerinde ortak olan öğeyi "tabiî hukuk" adı altında toplarlar. Bununla birlikte neyin "tabiî hukuk" olup, neyin "tabiî hukuk" olmadığının ölçütü, hukukun en soyut anlatımı olan adalet değerinde aranır. Bu nedenle, artık hukukçulara ve onlara gözü kapalı inananlara göre, hukukun gelişimi, hukukî deyimleri kullanacak olursak, insanlığa özgü koşulları adalet ülküsü ve ebedî adalet ile daha iyi bağdaştırmak için yürütülen bir savaşa indirgenmiş olur. Oysa burada söz konusu olan adalet, varlığını sürdüren ekonomik ilişkilerin, kimi zaman tutucu, kimi zaman devrimci yönden ideoloji katına çıkarılıp yüceltilmiş bir yansısından başkaca bir şey değildir.

Yunanlıların ve Romalıların adalet anlayışı, köleliği adaletli buluyordu. 1789'un burjuva adalet anlayışı ise feodalizmi adaletli bulmuyor ve ortadan kaldırılmasını istiyordu. Prusyalı Junker'in (toprak sahibinin) gözünde o miskin Kreisordnung (toprak reformu) bile ebedî adalete aykırı bir şeydi. İmdi, "ebedî adalet" kavramı yalnızca zamana ve yere göre değil, fakat aynı zamanda insanlara göre de değişen ve herkesin başka türlü anladığı kavramlardan biridir.

Gündelik yaşamda karşılaşılan ilişkilerin yalınlığı içerisinde, "haklı", "haksız", "adaletli", "adaletsiz" gibi yargılayıcı deyimler, toplumsal olgular bağlamı çerçevesinde, yanlış anlaşılmaksızın kullanılsalar bile, acıklı bir kavram kargaşasına yol açarlar. Bu kargaşa, Proudhon'un yaptığı gibi, adalete tam bir inanç beslendiğinde, daha da artar.

ENGELS: Konut Sorunu (MEAS I, 587)

Hegel'in de bağlandığı eski geleneksel anlayış, devleti belirleyici öğe, "sivil toplumu" ise bu aslî öğe tarafından belirlenmiş ikinci derecede bir öğe olarak görmekteydi. Gelgelelim, bu görüş, salt görünüşte tutarlıdır. Nasıl bireyde eylemlerinin bütün itici güçleri, onu harekete geçirebilmek için, beyninden süzülüp iradesinin güdülerine dönüşmek zorunda ise, işte tıpkı bunun gibi, iktidarda hangi sınıf bulunursa bulunsun, "sivil toplumun" tüm gereksinimleri de yasalar kılığında evrensel egemenliklerini kurabilmek için, devlet iradesinden süzülmek zorundadır. İşin kendiliğinden anlaşılan biçimsel yanı böyledir. Ancak asıl sorun, devletinki olsun, bireyinki olsun, bu salt biçimsel iradenin içeriğinin ne olduğu ve nereden geldiği, niye bir şeyin istenip bir başka şeyin istenmediği sorunudur. Bunun nedenini araştırdığımız zaman, yakın çağ tarihinde, devlet iradesinin, tümüyle, sivil toplumun değişen gereksinimlerince, şu ya da bu sınıfın üstünlüğünce ve son olarak da üretici güçler ile değiş tokuş ilişkilerinin gelişimince belirlendiğini görüyoruz.

Eğer yakın çağımızda devletin o dev üretim ve ulaşım araçları ile özerk gelişimli bağımsız bir alan oluşturmadığı, tersine, devletin varlığının ve gelişiminin son toplamda toplumun maddî koşullarına dayandığı kabul ediliyorsa, bu görüş, insanların, maddî yaşamlarının üretiminde bu zengin olanaklara henüz sahip bulunmadığı ve dolayısıyla üretim zorunluluğunun insanlar üzerinde daha da yoğun bir baskıda bulunduğu önceki dönemler için bir kat daha doğru olsa gerektir. Eğer günümüzde, yani büyük sanayi ve demiryolları döneminde, devlet, aslında üretime egemen sınıfın ekonomik çıkarlarının yoğunlaştırılmış bir yansısından ibaretse, insanoğlunun, yaşamının çok daha büyük bir bölümünü maddî gereksinimlerinin doyurulmasına ayırdığı ve bu nedenle de üretim zorunluluğuna bizden çok daha fazla bağımlı olduğu bir dönemde, herhalde devletin bu

niteliği daha da belirgindi. Nitekim işin bu yönüyle ciddî olarak ilgilenilince, geçmiş devletlerin tarihinin bu olguyu apaçık doğruladığı görülür.

Eğer devlet ve kamu hukuku, ekonomik koşullarca belirleniyorsa, bu olgu, elbette, yerleşik koşullar altında, bireyler arasındaki sıradan ekonomik ilişkileri kurallaştırmakla yetinen özel-medenî hukuk için de geçerlidir. Şu var ki bu olgunun büründüğü biçimler, çok değişik görünümlere girebilirler. İngiltere'de, ulusal gelişmeye paralel olarak gerçekleşmiş bulunduğu gibi, eski feodal hukukun biçimleri geniş ölçüde alıkonabilir ve onlara bir burjuva içerik aşılanabilir. Ama Kara Avrupası'nda olduğu gibi, mal (meta) üreten bir toplumun ilk evrensel hukukunu oluşturan ve basit mal sahipleri arasındaki başlıca hukukî ilişkileri (alım-satım, alacak-borç, senet vb.) eşsiz bir açıklıkla düzenlemiş bulunan Roma Hukuku da pekâlâ temel olarak alınabilir. O zaman, bu hukuk da henüz küçük burjuva ve yarı feodal nitelik taşıyan bir topluma ya doğrudan doğruya mahkeme içtihatları yoluyla (pandekt hukuku!) ya da sözde aydınlanmış, ahlâkileşmiş hukukçularca oluşturulan cazip bir Medenî Kanun eliyle uydurulabilir. Ne var ki, böyle bir yasa, bu koşullar altında, hukuken kötü bir yasa sayılmaya mahkûmdur. (Prusya Eyalet Hukuku!) Bununla birlikte, başka bir yol daha vardır. Şöyle ki büyük bir burjuva devriminden sonra, aynı Roma Hukuku temeli üzerinde, Fransız Medenî Kanunu (Code Civil) gibi, burjuva toplumunun klâsik bir yasası da hazırlanabilir. Demek ki, burjuva hukukunun buyrukları, hukukî birer biçim olarak, toplumun ekonomik yaşam koşullarının yansılarından ibaret olsalar bile, yine de değişen koşullar karşısında pekâlâ iyi ya da kötü sayılabilirler...

İnsana egemen olan ilk ideolojik güç olarak karşımıza çıkan devlet, toplumun, kendi ortak çıkarlarını iç ve dış saldırılara karşı savunmak üzere yarattığı bir örgüttür. Bu iktidar örgütü, doğar doğmaz toplumdan bağımsızlaşır ve bu bağımsızlık, belli bir sınıfın örgütü olduğu, bu sınıfın egemenliğini ezilen sınıfa doğrudan doğruya dayattığı ölçüde daha da artar. Ezilen sınıfın egemen sınıfa karşı mücadelesi, zorunlu olarak, siyasal bir mücadele, her şeyden önce, bu sınıfın siyasal egemenliğine karşı yürütülen bir mücadele haline gelir. Bu siyasal mücadelenin kendi ekonomik temeliyle ilişkisinin bilinci yavaş yavaş kaybolur ve hatta tamamen silinebilir. Bu olgu, mücadeleye katılanlar için tümüyle geçerli olmasa bile, tarihçiler için hemen hemen her zaman geçerlidir. Roma Cumhuriyetinde sürdürülen mücadelelere ilişkin tüm kaynaklar arasında, işin aslını, yani toprak mülkiyetinin ana sorun olduğunu bize açıkça ve kesinlikle söyleyen tek kişi Appien'dir.

Ne var ki devlet, toplum karsısında bağımsız bir güç katına çıkınca, bu kez kendisi yeni bir ideoloji yaratır. Gerçekten de meslekten politikacılar, kamu hukuku teorisyenleri ve özel hukuk alanındaki yazarlar, ekonomik olguları ve ekonomik ilişkileri el çabukluğu ile hasıraltı ederler. Her özel durumda, yasalar eliyle kurallaştırılmak üzere, ekono-

mik olgular hukuki güdüler kılığına girmek zorunda olduklarından ve evvelce yürürlükte bulunan bütün hukuk sistemini de hiç kuşkusuz hesaba katmak gerektiğinden, hukuki biçim her şey sayılır da ekonomik öz bir hiç sayılır. Kamu hukuku ve özel hukuk bağımsız bir tarihsel evrim geçirmiş, kendi başlarına sistemli olarak açıklanmaya elverişli ve bütün iç çelişkilerinden tutarlı bir biçimde arıtılmış oldukları için de böylesine sistemli bir açıklamadan vazgeçilemeyecek bağımsız alanlar olarak incelenirler.

Daha yüksek, yani maddî, ekonomik temelden daha da uzak ideolojiler ise, felsefe ve din biçimine bürünürler.

ENGELS: Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu (MEAS II, 362)

Bireylerin, asla kendi iradelerine bağlı olmayan maddî yaşamları, birbirlerini karşılıklı olarak etkileyen üretim biçimleri ve alış-veriş biçimleri, devletin gerçek temelidir ve bireylerin iradesinden tüm bağımsız olarak, iş bölümü ile özel mülkiyet gerekliliğini sürdürdükçe, her basamakta da böyle kalır. Bu fiilî ilişkiler asla devlet iktidarınca yaratılmış değildir. Tersine, devlet iktidarını yaratan, bu ilişkilerdir. Ve işte bu ilişkiler çerçevesinde topluma egemen olan bireyler, iktidarlarını devlet kılığında billurlaştırmak zorundadırlar. Fakat onlar, ayrıca, bu belirli ilişkilerce şartlandırılıp belirlenmiş iradelerini de, devlet iradesi diye, yasa olarak, genel bir biçimde açığa vurmalıdırlar. Bu öyle bir açığa vurmadır ki içeriği özel hukukun ve ceza hukukunun da apaçık kanıtladığı gibi, her zaman, söz konusu egemen sınıfın kendi ilişkilerince belirlenir. Nasıl vücutlarının ağırlığı insanların iradelerine ve keyiflerine bağlı değilse, kendi iradelerini yasalar biçiminde ve kişisel keyiflerinden bağımsız olarak yürürlüğe sokmaları da insanların kendi iradelerine bağlı değildir.

MARX: Alman İdeolojisi (MEW III, 311)

Felsefî anlayışa göre, devlet, "bir tasarımın gerçekleşmesi" veya Tanrının felsefeye aktarılmış yeryüzündeki gölgesidir, ebedî doğruluğun ve adaletin gerçekleştiği ya da gerçekleşmesinin gerektiği bir alandır. Ve bu anlayıştan kalkılarak, devlet ve devletle ilgili herşeye bir "hurafeci saygınlık" kazandırılır. Bütün topluma ortak işlerin ve çıkarların şimdiye dek olduğu gibi, ancak devlet ve onun makamları tarafından kotarılabileceğine inanmaya daha küçük yaştan alışıldığı ölçüde, bu anlayış daha da kolay kökleşir. Bu arada ırsî monarşiye sırt çevirip, demokratik cumhuriyet üzerine yemin etmekle, pek cüretli bir adımın atıldığı sanılır. Oysa, aslında, tıpkı monarşide olduğu gibi, demokratik cumhuriyette

de devlet, bir sınıfın bir başka sınıf tarafından baskı altına alınması için öngörülmüş bir aygıttan başkaca bir şey değildir. Sınıf egemenliği uğruna mücadelesinde galip gelen proletarya tarafından da devralınan bu belânın en kötü yanları, Komünde de görüldüğü gibi, gözü kapalı kesilip atılamaz, olsa olsa törpülenebilir. Bu süreç, yeni ve özgür toplumsal koşullarda serpilen bir kuşak bütün bu devlet çöplüğünü üzerinden silkip atabilene dek sürüp gider...

MARX: Fransa'da İç Savaş (MEAS I, 452/453)

Zorbalığı hukukun temeli sayan düşünürler, iradeyi hukukun temeli sayan düşünürlerle açık bir uyuşmazlığa düşmüşlerdir. Hobbes'un yaptığı gibi, zorbalık, hukukun temeli olarak alındığında, hukukî yargılar ve yasal düzenlemeler, yalnızca, üzerinde devlet gücünün yükseldiği öteki koşulların bir belirtisi, bir yansısı olurlar. Hiç kuşkumuz olmasın ki bireylerin karşılıklı olarak birbirlerini etkileyen ve salt kendi iradelerine bağlı olmayan maddî yaşamları ve üretim biçimleri, devletin gerçek temelidir. Iş bölümünün ve özel mülkiyetin zorunlu olduğu her aşamada, bu maddî yaşam, bireylerin iradesinden tüm bağımsızdır. Bu somut koşullar, devlet gücü tarafından yaratılmış olmayıp, tersine, devlet gücünü yaratan, doğrudan doğruya bu somut koşullardır.

İşte bu koşullar altında egemenliklerini sürdüren bireyler, güçlerinin devlet görünümünde ortaya konması olgusundan apayrı yolda, bu belirli koşullarca saptanmış iradelerine devlet iradesi, yani, hukuk olarak genel bir anlatım kazandırmak zorundadırlar. Bu anlatımın içeriği de en açık biçimiyle medenî hukuk ve ceza hukukunda görüldüğü gibi, her zaman bu sınıfın maddî konumu tarafından belirlenir. Nasıl bireylerin kiloca ağırlığı onların isteklerine bağlı değilse, bireylerin iradelerini hukukta kişileştirip kişileştirmemeleri ve baskı altında tuttukları insanlara bağımsızlık verip vermemeleri de kendi isteklerine bağlı değildir. Onların bireysel egemenliği aynı zamanda genel bir egemenlik oluşturmalıdır. Bireysel güçleri, kendi varlık koşullarına dayanmaktadır ve onlar, toplumsal koşullar olarak gelişen bu varlık koşullarının sürekliliğinin kendi üstünlüklerini zorunlu kıldığını ama yine de herkes için geçerli olduğunu göstermek zorundadırlar. Hukuk, onların ortak çıkarlarıyla şartlanmış olan bu iradenin bir yansısıdır. Hukuk, hukuk düzeni aracılığı ile özbenlikten feragati, daha doğrusu, özelde özbenlikten feragat edip genelde öz çıkarları kollamayı gerektiren ve bu temel üzerinde zorunlu olarak birbirlerine karşı bencil davranmak durumunda bulunan tek tek bireylerin ve onların iradelerinin mücadelesinden ibarettir.

Aynı olgu, bağımlı sınıflar için de geçerlidir. Sözgelimi, üretici güçler, rekabeti gereksiz kılacak denli gelişmedikçe ve dolayısıyla rekabet de süregeldikçe, bağımlı sınıflar da

rekabeti ve onunla birlikte devleti ve hukuku ortadan kaldırma isteğini açığa vurmakla, gerçekleşmesi olanaksız bir şey istemiş olurlar.

Devlet, egemen iradeye dayanmaz. Tersine, bireylerin maddî yaşam biçiminden kaynaklanan devlet, aynı zamanda egemen bir iradenin kılığını da taşır. Eğer sözü geçen irade, egemenliğini yitirecek olursa, bu, yalnızca iradenin değiştiği anlamına gelmekle kalmaz. Fakat aynı zamanda, bireylerin maddî varlıklarının ve yaşamlarının da kendi istekleri dışında değiştiği anlamına gelir.

Atina, en saf, en klasik devlet biçimini sunar. Burada devlet, doğrudan ve esas olarak bizzat gens toplumunun içinde gelişen sınıf karşıtlıklarından doğar. Roma'da ise gens toplumu, onun dışında kalan, haklardan yoksun, ama ödevlerle yükümlü kalabalık bir pleb arasında, kapalı bir aristokrasi haline gelir: pleblerin zaferi, eski gens anayasasını yıkar ve onun yıkıntıları üzerinde, gens aristokrasinin ve plebin, içinde kısa zamanda tamamen yok olacakları devleti kurar.

Devlet topluma dıştan dayatılmış bir güç değildir. Hegel'in ileri sürdüğü gibi, "bir ahlâkî fikir vakıası" ya da "aklın eseri ve hakikati" de değildir. Devlet, düpedüz, toplumun, kendi gelişmesinin belirli bir aşamasındaki ürünüdür. Devlet, toplumun, artık önüne geçilemez uzlaşmaz karşıtlıklara bölündüğünün, kendi kendisiyle çözümlenemez bir çelişkiye dolandığının açık itirafıdır. Ama bu karşıtlıkların ve çelişik ekonomik çıkarlara sahip sınıfların, kendilerini ve toplumu, verimsiz bir mücadele içinde tüketip bitirmemeleri için, görünüşte toplumun üstünde yer alıp çatışmayı hafifletmesi ve "düzen" sınırları içerisinde, tutması zorunlu bir güç gereksinimi kendisini dayatır. İşte, toplumdan doğan ama toplumun üstünde yer alan ve gitgide topluma yabancılaşan bu güç, devlettir.

Devlet, sınıf karşıtlıklarını düzen çitleri içinde tutma gereksiniminden kaynaklandığına ama aynı zamanda bu sınıfların çatışması ortamında doğduğuna göre, kural olarak, en güçlü sınıfın, ekonomik bakımdan egemen olan ve bu egemenliği sayesinde siyasal bakımdan da egemen sınıf durumuna gelen ve böylece ezilen sınıfı boyunduruk altında tutmak ve sömürmek için yeni yeni araçlar kazanan sınıfın devletidir. İşte bu yüzdendir ki antik devlet, her şeyden önce, köleleri boyunduruk altında tutmayı amaçlayan köle sahiplerinin devleti olmuştur. Tıpkı feodal devletin, serfleri ve angarya köylülerini boyunduruk altında tutmak için soyluların organı oluşu gibi. Ve tıpkı, modern temsilî devletin, ücretli emeğin sermaye tarafından sömürülmesinin aleti oluşu gibi... Bununla birlikte, kural dışı durumlarda, mücadele halindeki sınıfların denge tutmaya çok yaklaştıkları öyle bazı dönemler olur ki, devlet gücü, görünüşte bir aracı olarak, geçici bir süre için, bu sınıflara karşı belirli ölçüde bir bağımsızlık kazanır. Örneğin, 17'nci ve 18'inci yüzyılın

mutlak hükümdarlığı, soylularla burjuvazi arasında teraziyi dengede tutmuş, birinci ve özellikle ikinci Fransız İmparatorluğu'nun Bonapartizmi de burjuvaziye karşı proletaryayı ve proletaryaya karşı burjuvaziyi kışkırtarak, bu sınıflar karşısındaki nispî bağımsızlığını korumuştur. Egemen olanlarla egemenlik altında tutulanların aynı derecede komik bir tablo oluşturdukları yeni bir örneği de Bismarck ulusunun yeni Alman İmparatorluğu verir. Burada terazinin bir kefesine kapitalistler, bir kefesine de emekçiler konmuş ve ikisinin sırtından da ahlâksız Prusyalı toprak ağalarına menfaat sağlanmıştır.

ENGELS: Ailenin Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni (MEAS II, 293)

Geçmiş devletlerin çoğunda yurttaşlara tanınan haklar, servete göre derecelendirilmiş ve böylece, devletin mülk sahibi sınıfın mülksüz sınıfa karşı korunmak için bir örgütü olduğu doğrudan ifade edilmiştir. Atina ve Roma'nın servet sahibi sınıflarında durum buydu. Siyasi iktidardaki konumun toprak mülkiyetine göre belirlendiği Orta Çağ devletinde de durum buydu. Modern temsili devletlerin seçim koşullarında da durum budur. Bununla birlikte, servet farkının bu siyasal kabulü, hiç de işin özü değildir. Tersine, devletin gelişmesinde alt bir aşamayı gösterir. En yüksek devlet biçimi olan ve modern toplumsal koşullarımızda gitgide kaçınılmaz bir zorunluluk haline gelen proletarya ile burjuvazi arasındaki son kesin savaşın sonuna kadar sürebilecek olan demokratik cumhuriyet, resmen servet farkları diye birşey tanımaz artık. Zenginlik orada gücünü dolaylı, ama o kadar da güvenli bir biçimde gösterir. Bir yandan, Amerika'nın klasik örneğini sunduğu, memurların doğrudan rüşvetçiliği biçiminde, diğer yandan, hükümet ve borsanın ittifakı biçiminde sürdürülen bu ittifak, devlet borçları ne kadar çok artar ve hisse senetli şirketler, yalnızca ulaştırmayı değil, bizzat üretimi de ne kadar çok ellerinde yoğunlaştırır ve böylece borsada odak noktası haline gelirlerse, o kadar kolay gerçekleşir. Amerika dışında, en son Fransız Cumhuriyeti bunun çarpıcı bir örneğini verir ve İsviçre de bu alanda geride kalmaz. Fakat, hükümet ve borsanın bu kardeşçe ittifakı için demokratik bir cumhuriyetin gerekmediğini, İngiltere'nin yanı sıra, genel oy hakkının Bismarck'ı mı, yoksa Bleichröder'i mi daha çok yükselttiği belli olmayan yeni Alman İmparatorluğu kanıtlar. Ve son olarak, mülk sahibi sınıf, doğrudan genel oy hakkı sayesinde hüküm sürer. Ezilen sınıf, yani bizim durumumuzda proletarya, kendi kendini kurtaracak kadar olgunlaşmadığı müddetçe, çoğunluğu itibariyle, mevcut toplumsal düzeni biricik olanaklı düzen olarak görecek ve siyasi olarak kapitalist sınıfın kuyruğunu, onun aşırı sol kanadını oluşturacaktır. Fakat, kendi kendini kurtaracak olgunluğa doğru geliştiği ölçüde, proletarya kendini ayrı bir parti olarak örgütler ve kapitalistlerin temsilcilerini değil, kendi öz temsilcilerini seçer. Yani, genel oy hakkı, işçi sınıfının olgunluk ölçütdür. Bugünkü devlette hiçbir zaman bundan daha fazlası

olamaz ve olmayacaktır; ama bu kadarı da yeter. Genel oy hakkı termometresinin, işçiler için kaynama noktasını gösterdiği gün, onlar da, kapitalistler gibi, ne yapmaları gerektiğini bileceklerdir.

O halde devlet, ezelden beri mevcut değildir. İşlerini onsuz gören, devlet ve devlet gücü hakkında hiçbir fikri olmayan toplumlar var olmuştur. Toplumun sınıflara bölünmesine zorunlu olarak bağlı bulunan belirli bir iktisadi gelişme aşamasında, bu bölünmeyle devlet bir zorunluluk haline geldi. Şimdi hızlı adımlarla, üretimde, bu sınıfların varlığının yalnızca bir zorunluluk olmaktan çıkmakla kalmayıp, aynı zamanda üretimin gerçek bir engeli haline geldiği bir gelişme aşamasına yaklaşıyoruz. Bu sınıflar, vaktiyle ne kadar kaçınılmaz biçimde ortaya çıktılarsa, o kadar kaçınılmaz biçimde ortadan kalkacaklardır. Onlarla birlikte, devlet de kaçınılmaz biçimde yok olur. Üreticilerin özgür ve eşit birliği temelinde üretimi yeniden örgütleyen toplum, tüm devlet aygıtını o zaman ait olacağı yere koyacaktır: Eski eserler müzesine, çıkrık ve tunç baltanın yanına.

Görülüyorki uygarlık, buraya kadar söylediklerimize göre, iş bölümünün, ondan kaynaklanan bireyler arasındaki değişimin ve bu ikisini birleştiren meta üretiminin tam olarak gelişip, daha önceki toplumu alt üst ettiği toplumsal gelişme aşamasıdır.

Daha önceki tüm toplum aşamalarında üretim, özünde ortaklaşa bir üretimdi; aynı şekilde tüketim de, daha büyük ya da küçük komünist topluluklar içinde, ürünlerin doğrudan paylaşımıyla gerçekleşiyordu. Bu üretim ortaklığı çok dar sınırlar içinde yapılıyordu; fakat üreticilerin üretim süreci ve ürünleri üzerindeki egemenliğini beraberinde getiriyordu. Üreticiler, ürünün ne olduğunu bilirler; ürünü tüketirler, ürün ellerinden çıkmaz. Üretim bu temel üzerinde yapıldıkça, üreticilerin denetimi dışına çıkamaz, uygarlıkta düzenli ve kaçınılmaz olarak karşılaşıldığı gibi, onların karşısına yabancı, umacı güçler de çıkaramaz.

Fakat bu üretim sürecine yavaş yavaş iş bölümü sızar. O da üretim ve mal edinme ortaklığının kuyusunu kazar, bireysel mal edinmeyi egemen kural haline yükseltir ve böylece bireyler arasında değişimi doğurur. Yavaş yavaş, meta üretimi egemen biçim haline gelir.

Meta üretimiyle, öz tüketim için değil, değişim için üretimle, ürünler zorunlu olarak el değiştirir. Üretici ürününü değişimde elden çıkarır, onun ne olacağını artık bilmez. Üreticiler arasında aracı olarak para ve parayla birlikte tüccar işe karışır karışmaz, değişim süreci daha da girift, ürünlerin yazgısı daha da belirsiz hale gelir. Tüccarların sayısı çoktur ve hiçbiri, diğerinin ne yaptığını bilmez. Metalar artık yalnızca elden ele değil, pazardan

pazara da geçerler; üreticiler kendi yaşam alanlarının genel üretimi üzerinde egemenliği yitirirler; bu arada tüccarlar da onu elde edemezler. Ürünler ve üretim tesadüfe kalır.

Fakat tesadüf, bir bağıntının sadece tek bir kutbudur, bağıntının diğer kutbu zorunluluktur. Tesadüfün hüküm sürer göründüğü doğada da, her özel alanda, bu tesadüfte kendini kabul ettiren iç zorunluluğu ve yasallığı çoktan tanıtlamış bulunuyoruz. Doğa için geçerli olan ise, toplum için de geçerlidir. Bir toplumsal faaliyet, bir dizi toplumsal olay, insanların bilinçli denetimine karşı ne denli fazlasıyla güçlü hale gelip onların denetimini aşarsa, ne denli salt tesadüfe kalmış görünürse, onun özgül, içkin yasaları, bu tesadüfte kendilerini o kadar doğal bir zorunluluk olarak kabul ettirirler. Meta üretimi ve meta değişimindeki tesadüflere de böyle yasalar egemendir; bu yasalar, tek tek üretici ve değişimcilerin karşısına yabancı, hatta başlangıçta tanınmayan, niteliği önce zahmetle incelenip, derinliğine anlaşılması gereken güçler olarak dikilirler. Meta üretiminin bu iktisadi yasaları, bu üretim biçiminin çeşitli gelişme dereceleriyle değişikliğe uğrarlar; fakat tüm uygarlık dönemi, genel olarak onların egemenliği altında bulunur. Bugün bile ürün, üreticiye egemendir; bugün bile toplumun toplam üretimi, ortaklaşa tasarlanan bir planla değil, son tahlilde periyodik ticaret krizlerinin fırtınalarında doğal afet gücüyle kendini kabul ettiren kör yasalarca düzenlenir.

Evvelce, üretimin oldukça erken bir gelişme aşamasında, insan iş gücünün nasıl üreticilerin geçimi için gerekli olandan daha çok ürün sağlamaya yetenekli hale geldiğini ve bu gelişme aşamasının, esas olarak, bireyler arasında iş bölümü ve değişimin ortaya çıktığı aşamayla örtüştüğünü gördük. İnsanın da bir meta olabileceği, insanın bir köleye dönüştürülerek insan gücünün değiştirilebilir ve kullanılabilir olduğu keşfedilinceye kadar fazla zaman gerekmedi.

Uygarlıkta en yüksek gelişmesine ulaşan kölelikle birlikte, toplumun, bir sömüren ve bir de sömürülen sınıfa ilk büyük bölünüşü başladı. Bu bölünme tüm uygar dönem boyunca sürüp gitti. Kölecilik, sömürünün antik dünyaya özgü ilk biçimidir; onu Orta Çağda serflik, modern zamanlarda ücretli emek izler. Bunlar, uygarlığın üç büyük çağı için karakteristik olan üç büyük kölelik biçimidir.

Uygarlığın başladığı meta üretimi aşaması, iktisadi bakımdan: 1) Paranın, böylelikle parasal sermayenin, faizin ve tefeciliğin; 2) Üreticiler arasında aracı sınıf olarak tüccarların; 3) Özel toprak mülkiyetinin ve ipoteğin; ve 4) Egemen üretim biçimi olarak köle emeğinin devreye girişiyle belirlenir. Uygarlığa denk düşen ve onunla birlikte kesin egemenlik kuran aile biçimi, monogamidir, erkeğin kadın üzerinde egemenliğidir, ve toplumun iktisadi birimi olarak bireysel ailedir. Uygar toplumun özeti, tüm tipik dönemlerde yalnızca egemen

sınıfın devleti olan ve tüm durumlarda esas olarak ezilen, sömürülen sınıfı baskı altında tutma makinesi olarak kalan devlettir. Uygarlık için karakteristik olan, ayrıca bir yandan tüm toplumsal iş bölümünün temeli olarak kent-köy karşıtlığının sabitleşmesi; diğer yandan, mülk sahibinin, öldükten sonra da mülkü üstünde istediği gibi tasarrufta bulunabildiği vasiyetnamelerin ortaya çıkışıdır. Eski gensçil anayasaya doğrudan darbe indiren bu kurum, Atina'da Solon'a kadar bilinmiyordu; Roma'da erkenden uygulamaya konmuştur, ama ne zaman konduğunu bilmiyoruz: Almanlarda bunu uygulamaya koyanlar rahipler olmuştur. Öyle ki namuslu Alman mirasını engellenmeksizin kiliseye bırakabilsin.

Bu temel anayasayla uygarlık, eski gensçil toplumun asla başaramayacağı şeyleri başardı. Fakat bunları, insanın en iğrenç içgüdü ve tutkularını harekete geçirerek ve insanın tüm diğer yetenekleri zararına geliştirerek yaptı. Çıplak açgözlülük, ilk gününden bugüne kadar uygarlığın itici ruhu; zenginlik, yine zenginlik ve tekrar zenginlik, ama toplumun zenginliği değil, şu bayağı bireyin zenginliği, onun biricik tayin edici hedefi oldu. Bu hedefin peşinde, bilimin artan gelişmesi ve çeşitli dönemlerde sanatın en parlak zamanları uygarlığın kucağına düştüyse, bunun tek nedeni, bunlar olmadan, zenginlik birikiminde zamanımızın büyük başarılarının olanaksız olmasıdır.

Uygarlığın temeli, bir sınıfın bir başka sınıf tarafından sömürülmesi olduğundan, onun tüm gelişmesi sürekli bir çelişme içinde hareket eder. Üretimdeki her ilerleme, aynı zamanda, ezilen sınıfın, yani büyük çoğunluğun durumunda bir gerilemedir. Birileri için her iyilik, diğerleri için kesinkes bir kötülüktür; bir sınıfın her yeni kurtuluşu, bir diğer sınıf için yeni bir baskıdır. Sonuçları bugün herkesçe bilinen makinelerin uygulamaya konması, bunun en çarpıcı kanıtıdır. Barbarlarda haklar ve ödevler ayrımı henüz neredeyse yapılamazken, uygarlık bir sınıfa hemen hemen tüm hakları, diğerine ise hemen hemen tüm ödevleri vererek, bunların farkını ve karşıtlığını en aptala bile malûm eder.

Egemen sınıf için iyi olan, egemen sınıfın kendisiyle özdeşleştirdiği tüm toplum için de iyi olmalıdır Dolayısıyla, uygarlık ne kadar ilerlerse, onun zorunlulukla yarattığı kötülükleri sevgi örtüsüyle örtmek, allayıp pullamak ya da yadsımak, uzun sözün kısası, ne daha önceki toplum biçimlerinde ne de bizzat uygarlığın ilk aşamalarında bilinen ve sonunda şu iddiada doruğa çıkan geleneksel ikiyüzlülüğe bürünmek zorundadır: Ezilen sınıfın sömüren sınıf tarafından sömürülmesi, ancak ve yalnız bizzat sömürülen sınıfın yararına yapılmaktadır; ve eğer o bunu kavramayıp, hatta isyankârlaşırsa, bu, velinimetlerine, sömürücülere karşı en kötü nankörlüktür.

Devlet sonsuz bir geçmişe sahip değildir, işlerini devletsiz yürüten, devletten ve devlet gücünden habersiz toplumlar var olmuştur. Ekonomik gelişmenin belirli bir

aşamasında, toplumun sınıflara bölünmesi üzerine, devlet, varlığı kaçınılmaz bir şey durumuna geldi. Şimdi, hızlı adımlarla, üretimin öyle bir gelişme aşamasına yaklaşmaktayız ki, bu aşamada, söz konusu sınıfların varlığı salt bir zorunluluk olmaktan çıkmakla kalmamakta, fakat üretim için düpedüz bir engel oluşturmaktadır. Onlar, evvelce nasıl zorunlu olarak ortaya çıkmışlarsa, öylesine zorunlu olarak ortadan kalkacaklardır. Onlarla birlikte devlet de kaçınılmaz bir biçimde yok olacaktır. Üretimi üreticilerin özgürce ve eşitçe ortaklığı temeli üzerinde yeniden örgütleyen bir toplum, bütün devlet aygıtını lâyık olduğu yere, antikalar müzesine, iplik çıkrığının ve bronz baltanın yanıbaşına postalayacaktır.

ENGELS: Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni (MEAS II, 296)

Bütün tarih boyunca, günümüze dek, şu ya da bu ölçüde yürürlükte kalmış olan yasalar, yalnızca sınıf egemenliğine ve sınıf sömürüsüne dayalı toplumsal ilişkileri korumuşlardır.

ENGELS: F. A. Lange'ye 29/3/1865 Tarihli Mektup

Toplum yasaya dayanmaz. Tersine bir görüş, hukuki bir kuruntu, bir safsata olur. Gerçek olan şudur ki, yasa topluma dayanmalı, toplumun, içinde yaşanılan dönemin maddi üretim biçiminden kaynaklanan ortak çıkarlarının ve gereksinimlerinin, münferit bireysel çıkarlara karşı bir korunağı olmalıdır. Burada, elimde tutmakta olduğum "Code Napoleon" (Fransız Medenî Kanunu) modern burjuva toplumunu yaratmış değildir. Tersine, 18'inci yüzyılda oluşan ve 19'uncu yüzyılda gelişen burjuva toplumu, bu kodda salt yasal anlatımını bulmaktadır. Toplumsal ilişkilere ayak uyduramadığı anda, salt bir kâğıt parçası olarak değer taşıyacaktır. Eski yasalar, eski toplumsal durumları yaratmamışlardır. Siz de eski yasaları yeni toplumsal gelişmelerin kaynağı haline getiremezsiniz. Onlar, eski durumlardan kaynaklanmışlardır ve eski durumlarla birlikte batmaları da kaçınılmazdır. Değişen yaşam ilişkileriyle birlikte, yasalar da ister istemez değişir. Eski yasaların toplumsal gelişmenin ortaya çıkardığı yeni yeni gereksinimlerin ve istemlerin karşısına çıkarılması, aslında çağdışı özel çıkarların çağdaş ortak çıkarların karşısına çıkarılmasından ayrımsızdır ve bir hayaldir. Hukukî düzenin sürekliliğini ileri sürenler, artık geçerliliğini yitirmiş özel çıkarları geçerli kılmak, bu toplumun yaşam ilişkilerince, mülk edinme biçimince, alışverişince ve maddî üretimince mahkûm edilmiş olan yasaları topluma dayatmak, salt özel çıkarları ardında koşan yasa koyucularını görev başında tutmak ve azınlığın çıkarlarını çoğunluğun çıkarlarına üstün kılabilmek için devlet gücünü kötüye kullanmak isterler.

Bu yüzden de mevcut gereksinimlerle her an çelişkiye düşerler, alışverişi, endüstriyi köstekler ve politik devrimlere yol açarlar, toplumsal bunalımları hazırlarlar.

MARX: Ren Bölgesî Demokratlar Komitesi Davasındaki Konuşma (MEW VI, 244/45)

Bay Eden, burjuva kurumlarının kimler tarafından yaratıldıklarını sormalıydı. O, hukukî hayalleri içerisinde, yasayı maddî üretim ilişkilerinin ürünü olarak görecek yerde, üretim ilişkilerini yasanın ürünü olarak görür. Linguet, Montesqueu'nün "Esprit des Lois" (Yasaların Ruhu) hayalini bir tek tümceyle çöpe atar. "L'esprit des lois c'est la propriete" (yasaların ruhu denen şey aslında mülkiyettir).

MARX: Kapital cilt I, 643/644'de Dipnotu

Aslında, iş bölümü ve bay Proudhon'un bütün öteki kategorileri, hep bir arada, bugün "mülkiyet" diye nitelenen sosyal ilişkilerdir. Bu ilişkilerin dışında, burjuva mülkiyeti, metafizik veya hukukî bir kuruntudan başkaca bir şey değildir. Bir başka döneme ait olan feodal mülkiyet bambaşka toplumsal ilişkiler çerçevesinde gelişmiştir. Bay Proudhon, mülkiyeti bağımsız bir ilişki olarak sunarken, yalnızca bir yöntem yanlışına düşmekle kalmaz. Bu durum, onun aynı zamanda, burjuva üretiminin bütün biçimlerini birbirine düğümleyen bağı ve belirli bir dönemde geçerli üretim biçiminin tarihsel ve geçici niteliğini kavramadığını da kanıtlar. Toplumsal kurumlarımızın tarihin birer ürünü oluşunu saptayamadığı gibi, bunların kökenini ve gelişimini de anlayamayan bay Proudhon, söz konusu kurumların olsa olsa dogmatik bir eleştirisini yapabilir.

İmdi, bay Proudhon, gelişimi açıklayabilmek için ister istemez bir varsayıma sarılmak zorunda kalır. Iş bölümünün, kredinin, makinelerin ve benzerlerinin, hep kendi saplantısına, eşitlik düzenine hizmet edebilmeleri için icat edildiklerini hayâl eder. Açıklamaları eşsiz bir saflık içindedir. Sözde, bu şeyler hep eşitlik uğruna icat edilmiş, ama ne yazık ki bunlar sonradan uygulamada eşitliğe yüz çevirmişlerdir. Bütün mantığı işte budur. Böylesine tepeden inme bir varsayımdan hareket eden Proudhon, gerçek gelişme ile kendi varsayımı her adım başında çelişince, burada bir çelişkinin varlığını sezer. Bu arada, aslında söz konusu çelişkinin yalnızca kendi saplantıları ile somut gerçeklik arasında kaldığını da hasıraltı eder.

İmdi, Bay Proudhon, en başta tarih bilgisinin kıtlığından ötürü, insanların, üretici güçlerini geliştirmek suretiyle, yani yaşamak suretiyle, kendi aralarında belirli ilişkiler geliş-

tirdiklerini ve bu ilişkilerin özelliklerinin de üretici güçlerin değişimi ve gelişimi ile birlikte zorunlu olarak değiştiğini farketmemiştir.

MARX: P. V, Annenkow'a Mektup (MEAS II, 416/417)

Proudhon, hukukî bakış açısından, bütün ekonomik olgular gibi, faiz haddini de toplumsal üretimin koşulları ile açıklayacak yerde, bu koşulları genel düzlemde yansıtan devlet yasaları ile açıklar. Devlet yasalarının üretim koşulları ile bağlantısını büsbütün gözden kaçıran bu bakış açısından, söz konusu yasalar, ister istemez, her an tersine buyruklarla yer değiştirebilecek keyfî buyruklar olarak gözükürler.

İmdi, Proudhon için faiz haddini yüzde bire indirecek bir kararnameyi çıkarmaktan daha kolay bir çözüm yoktur. Yeter ki böyle bir kararnameyi çıkaracak bir güç mevcut olsun. Oysa, bütün öteki toplumsal koşullar eskisi gibi kaldıkça, Proudhon'un bu kararnamesi, varlığını yalnızca kağıt üzerinde sürdürecektir. Faiz haddi bütün kararnamelere karşın, eskiden olduğu gibi, şimdi de, bağlı bulunduğu ekonomik yasalara göre saptanacaktır. Kredisi sağlam kişiler, eskiden olduğu gibi, şimdi de, yüzde iki, üç, dört ve daha yüksek oranlarda faiz karşılığında kredi alacaklar ve biricik fark, irat sahiplerinin, kendilerini dava açma zorunda bırakmayacak kişileri titizlikle seçip yalnız onlara ödünç para vermelerinden ibaret olacaktır. Hemen belirtmek gerekir ki sermayenin elinden üretkenliğini alma yolundaki bu büyük plân, tefeciliği yasaklayan yasalar kadar eskidir. O "tefecilik" yasaları ki faiz haddini sınırlamaktan başkaca bir amaç gütmemişler, şimdi de her yerde ortadan kaldırılmışlardır. Çünkü bu yasalar, uygulamada hep çiğnenmiş ya da çevresinden dolanılmış yasalar olagelmiş ve devlet, toplumsal üretimin yasaları karşısındaki güçsüzlüğünü kabullenmek, sineye çekmek zorunda kalmıştır.

ENGELS: Konut Sorunu (MEAS I, 541)

Hukuk düşüncesine, mutlak hukuka inanan Lassalle nasıl da temelsiz bir saplantıya bel bağlamıştır. Onun, Hegel'in hukuk felsefesine karşı çıkışları geniş bölümüyle çok yerinde. Ama "ruhun yeni felsefesi" ile, kendisi de doğru bir yola girmiş değildir. Oysa kendisi, felsefî görüş açısıyla, sürecin bir anlık geçici sonucunu değil de sürecin özünü mutlak değer olarak kavrayabilecek aşamaya ulaşmış olmalıydı. O zaman, tarihsel süreç dışında başkaca bir hukuk düşüncesi de ortaya çıkmazdı.

***ENGELS: Lassalle'in Müktesep Haklar Sistemi Üzerine
Marx'a Mektup (MEW XXX, 203)***

Hukukun toplum tarihinden bağımsız bir tarihi yoktur.

MARX: Die Frühschriften, 412

Tarihçi hukuk okulu, bugünün alçaklığını dünün alçaklığı ile meşru kılmaya çalışan, serflerin kırbaca karşı feryadını, bu kırbaç yıllanmış, kökleşmiş bir kırbaç oldukça isyankâr bir davranış diye damgalayıp aşağılayan bir okuldur.

MARX: MEW I, 380

Lassalle'in "Müktesep Haklar Sistemi" kitabı, hem hukukçu hayalinin hem de eski Hegelci hayalin tüm hastalıklarını bünyesinde toplamaktadır. Lassalle, 7'nci, sayfada, ekonomik alanda da müktesep hak kavramının bütün gelişmenin itici gücü olduğunu açıkça ileri sürmekte ve hukuku, ekonomik koşullarla değil de özgücüyle gelişen akılcı bir organizma olarak sunmaya çalışmaktadır, (s. 9) Onun gözünde, hukuku ekonomik ilişkilerden değil de irade kavramından türetmek gerekir. Hukuk felsefesi de işte bu irade kavramının ortaya konup geliştirilmesinden ibarettir. (s. 12) Proudhon ile Lassalle arasındaki biricik ayrım, Lassalle'in gerçek bir hukukçu ve Hegelci olmasına karşılık, Proudhon'un bütün öteki alanlarda olduğu gibi, hukukta ve felsefede de acemi bir amatör olmasında yatar.

ENGELS: Konut Sorunu (MEAS I, 587)

Yasalar, herhangi bir üretim aracını, örneğin toprağı, sürekli olarak belirli birkaç ailenin mülkiyetinde tutabilirler. Bu yasalar, sözgelimi İngiltere'de olduğu gibi, büyük toprak mülkiyetinin sosyal üretime denk düştüğü dönemde ekonomik önem taşırlar. Ama Fransa'da hukuken büyük toprak mülkiyeti geçerliyken, uygulamada küçük tarımcılık egemendi. İşte bu yüzden de devrim büyük toprak mülkiyetini dağıttı. Diyelim ki yasalar toprak mülkiyetinin bölünüp parçalanmasını sonsuzlaştırmış olsunlar. Bu yasaların varlığına karşın, mülkiyet yine de yoğunlaşacaktır. Yasaların üretim ilişkilerinin korunmasında ve üretim üzerinde ne gibi etkilerde bulunduğu, ayrıca incelenmeye değer bir konudur.

MARX: Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı

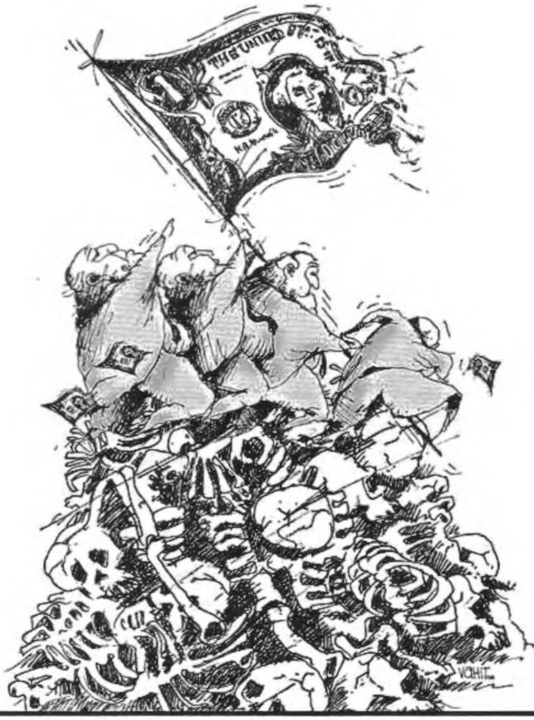
Hukuk kendi başına buyruk ayrı bir gelişim çizgisi çizebilir. Ama böyle bir olasılıkta, Roma ve İngiliz hukuk tarihlerinin çok çarpıcı örneklerinin de kanıtladığı gibi, hukuk salt biçimsel bir önem taşır ve artık topluma egemen olmaktan da çıkar.

Hukuk pekâlâ gerçek maddi temelinden kopup ayrılabilir ve böylece, kendine özgü tarihi olan egemen bir irade olarak belirebilir. Bu yoldan, siyasal ve toplumsal tarih de ideolojik planda, kendi başına gelişen yasaların egemenliği tarihine dönüşebilir.

MARX: Alman İdeolojisi (MEW III, 312)

Açıklanması gerekli karmaşık nokta, nasıl olup da üretim ilişkilerinin hukukî ilişkiler kılığında, düz olmayan bir çizgide, eşit olmayan bir gelişim sürecine girebilmiş olduklarıdır. Yani örneğin Roma Özel Hukukunun modern üretimle olan ilişkisidir. (Roma Kamu Hukuku açısından sorun daha basittir.)

MARX: Ekonomi Politiğin Eleştirisi'nin Ana Çizgileri, 29



mülkiyet ilişkileri

Tek başına ele alındığında, her değiş tokuş işleminde, değiş tokuşun ekonomik yasalarına uyulduğu sürece, mülk edinmenin biçimi, meta üretimine özgü mülkiyet hakkına ilişilmeksizin, baştan aşağı değiştirilebilir. Nitekim, mülkiyet hakkı, tıpkı başlangıçta ürünlerin üreticilere ait bulunduğu ve üreticinin eşdeğeri eşdeğerle değiştirerek, salt kendi emeği sayesinde zenginleşebildiği dönemdeki gibi, toplumsal servetin gitgide artan bir ölçüde başkalarının karşılığı ödenmemiş emeğini sahiplenebilecek olanların mülkiyetine girdiği kapitalist dönemde de yürürlüğünü sürdürür.

MARX: Kapital (MEW XXIII, 613)

Mülkiyetin ilk biçimi boy (tribü) mülkiyetidir. Bu mülkiyet biçimi, halkın avcılıktan, hayvancılıktan veya olsa olsa çiftçilikten geçindiği, gelişmemiş bir üretim aşamasına denk düşer.

ENGELS: MEW III, 22

Toplumun üyelerinin onda dokuzu için özel mülkiyet fiilen yoktur. Dahası var: Bir toplumda özel mülkiyet, bu onda dokuz için yok olduğundan dolayı vardır.

MARX: MEW IV, 477

Çağdaş burjuva özel mülkiyeti, sınıf karşıtlıklarına ve çoğunluğun azınlık tarafından sömürülmesine dayanan üretim ve mülk edinme sisteminin en son ve en olgun anlatımıdır.

MARX/ENGELS: Komünist Partisi Manifestosu
(MEAS I, 38)

Taşınmaz mülkiyeti, 15'inci yüzyılın sonunda ve 16'ncı yüzyılda, bireysel kaba güçle ele geçiriliyordu. 18'inci yüzyılda ise, artık bizzat yasa, ülke topraklarının yağmasına aracılık etmeğe başladı. 18'inci yüzyılın evrimi budur işte!

MARX: MEW XXIII, 752

Bölük pörçük bireysel üretim araçlarının toplumsal yoğunluğa kavuşmuş koca üretim araçlarına dönüşmesi... Buna bağlı olarak, çoğunluğun cüce mülkiyetinin azınlığın dev mülkiyetine dönüşmesi... Yine buna bağlı olarak da geniş halk kitlelerinin elinden, toprağın, yaşam araçlarının ve iş aletlerinin alınması... İşte, geniş halk kitlelerinin mülksüzleştirilişinin bu korkunç süreci, aynı zamanda sermayenin oluşturuluşunun tarihidir de.

Dolaysız üreticilerin mülksüzleştirilmesi, en arsız vahşetle, en hayasız, en pespaye ve en iğrenç tutkuların dürtüsüyle gerçekleştirilir. Bireyin öz emeği ile edinilmiş olup, bağımsız emekçi bireyin kendi emek koşulları ile bütünleşmesine dayanan özel mülkiyet, salt biçimsel yönden özgür sayılan yabancı emeğin sahiplenilmesine dayanan kapitalist özel mülkiyet tarafından tasfiye edilir. İmdi, kapitalist üretim biçiminden türeme kapitalist özel mülkiyet, bireyin öz emeğinden kaynaklanan bireysel özel mülkiyetin ilk yadsınışı olur.

MARX: Kapital I, 789/90

Kapitalist üretim biçiminden türeme kapitalist mülk edinme biçimi, eşdeyişle, kapitalist özel mülkiyet, bireyin öz emeğinden kaynaklanan bireysel özel mülkiyetin ilk yadsınışıdır. Ne var ki kapitalist üretim, aynen bir doğa sürecinin gerekirciliği (determinizmi) ile, kendi yadsınışını da beraberinde getirir. Ve işte bu da yadsınışın yadsınışı olur. Özel mülkiyet kurulmaz da, kapitalist dönemin kotardıklarının, yeryüzünün kooperatif ortak mülkiyetinin ve bireysel emekçe üretilmiş üretim araçlarının temeli üzerinde bireysel mülkiyet yeniden kurulur.

Bireylerin kendi kişisel emeklerine dayanan bölük pörçük özel mülkiyetin kapitalist mülkiyete dönüşmesi, fiilen daha şimdiden toplumsal üretim işletmesine dayanmakta olan kapitalist mülkiyetin toplumsal mülkiyete dönüşmesinden, hiç kuşkusuz çok daha uzun, çetin ve ağır bir süreçtir. Çünkü, ilkinde, halk kitlelerinin bir avuç sömürücü tarafından mülksüzleştirilmesi söz konusu iken, ikincisinde bir avuç sömürücünün halk kitleleri tarafından mülksüzleştirilmesi söz konusu olmaktadır.

MARX: Kapitalist Birikimin Tarihsel Eğilimi
(MEAS 1,430/431)

Proudhon için asıl önemlisi, yerleşik modern burjuva mülkiyeti idi. Bunun ne biçim bir şey olduğu sorusu, ancak, bu mülkiyet ilişkilerini irade ilişkileri olarak, genel hukukî anlatımı ile değil de, gerçek kimliği ile, yani üretim ilişkileri olarak kavrayan ekonomi

politiğin ışığındaki bir eleştirel çözümleme ile yanıtlanabilirdi. Gelgelelim, Proudhon, bu ekonomik ilişkilerin tümünü "mülkiyet" hukukî tasarımı ile karıştırdığı için, Brissot'nun benzer bir yazıda, daha 1789 öncesinde vermiş bulunduğu şu yanıtın boyutlarını aşamamıştır: "La propriete c'est le vol" (Mülkiyet hırsızlıktır).

MARX: J. B. Von Schweitzer'e Mektup
(MEAS I, 363/364)

Her tarihsel dönemde, mülkiyet, değişik biçimlerde ve birbirlerinden tümüyle ayrımlı toplumsal ilişkiler çerçevesinde gelişmiştir. İmdi, burjuva mülkiyetini tanımlamak demek, burjuva üretiminin bütün toplumsal ilişkilerinin açıklanması demektir.

Mülkiyeti, sanki bağımsız bir ilişki, ayrı bir kategori, soyut ve ölümsüz bir düşünce imiş gibi tanımlamak, metafiziğin ya da hukukun kuruntusundan başkaca bir şey sayılamaz.

MARX: Felsefenin Sefaleti

Hegel, hukuk felsefesini bireyin en yalın hukukî ilişkisini oluşturan tasarrufla başlatırken yerden göğe kadar haklıydı. Şu var ki, aile olmaksızın ve çok daha somut bir ilişki olan köle ile efendi arasındaki ilişki olmaksızın, tasarruf da olamazdı. Öte yandan, henüz tasarruf aşamasında bulunup da mülkiyet aşamasına erişmemiş olan ailelerin ve kabile topluluklarının varlığından söz etmek de olanaklıdır. Demek ki, mülkiyet konusunda en yalın kategori, basit aileler ya da kabile toplulukları ilişkisi olarak gözükmektedir. Daha ileri bir aşamaya ulaşmış bir toplumda, mülkiyet, daha gelişmiş bir örgütlenmenin daha yalın bir ilişkisi olarak görünür. Gelgelelim, bir tasarruf ilişkisi olarak yansıyan somut bir temel her zaman var sayılmalıdır. Bir an için, tasarrufta bulunan tecrit edilmiş bir vahşî insan akla getirilebilir. Ama, tasarrufun, aile biçimine ulaşılıncaya dek tarihsel bir evrim geçirdiği görüşü doğru değildir. Tam tersine, tasarruf, bu daha somut hukukî kategorinin varlığına muhtaçtır.

MARX: Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı

Toprak mülkiyeti tanınır tanınmaz, ipotek de icat edildi. Zinanın ve fahişeliğin monogamiye yapışması gibi, ipotek de toprak mülkiyetine yapıştı. Ticaretin genişlemesi, para ve tefecilik, toprak mülkiyeti ve ipotek sayesinde, servet, sayıca küçük bir sınıf elinde

yoğunlaşıp merkezîleşti; buna koşut olarak kitleler giderek yoksullaştı ve yoksullar yığını da hızla büyüdü.

ENGELS: Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni (MEAS II, 290/291)

Toprak mülkiyetinin yokluğu Doğu'yu anlamanın gerçek anahtarıdır. Bütün politikanın ve dinin tarihsel dayanağı işte bu olguda yatar.

ENGELS: Kautsky'ye 6.6.1893 Tarihli Mektup

Şarklıların toprak mülkiyetine, hatta feodal toprak mülkiyetine bile ulaşamamaları nereden ileri geliyor? Sanıyorum bunun nedeni iklimde ve onunla birlikte toprağın durumunda, özellikle de, Büyük Çöl'den başlayıp, Arabistan, İran, Hindistan ve Tataristan boyunca en yüksek Asya platosuna kadar uzanan büyük çöllük bölgelerde yatıyor. Yapay sulama burada ziraatın birinci şartıdır. Buysa beldelerin, illerin ya da merkezi hükümetin işidir.

Şarktaki hükümetin de hep sadece üç bakanlığı olmuştur: Maliye (içeriyi yağmalama), savaş (içeriyi ve dışarıyı yağmalama) ve konut hizmeti (yeniden üretim kaygısı).

MARX / ENGELS: Mektuplaşma, I. Cilt: 1844-1853, Berlin 1949, s.574

Hegel'in toprağın özel mülkiyetine ilişkin çözümlemelerinden daha gülünç bir şey olamaz. Ona göre, birey sıfatıyla insan, kendi iradesine dış doğanın ruhu olarak gerçeklik kazandırmalı ve dolayısıyla doğaya kendi özel mülkiyeti diye sahip çıkmalıdır. Eğer birey olarak insanın kaderi bu olsaydı, o zaman her insanın kendisini birey olarak gerçekleştirebilmesi için toprak sahibi olması gerekirdi.

Pek yeni bir ürün olan toprak üzerindeki serbest özel mülkiyet, Hegel'e göre, belirli bir toplumsal ilişki olmayıp, birey sıfatıyla insanın doğa ile kurduğu bir ilişkidir ve "insanın her şey üzerinde sahip bulunduğu mutlak mülk edinme hakkı"dır. (Hegel, Hukuk Felsefesi, Berlin 1849, s. 79) Oysa, bireyin kendisine aynı toprak parçası üzerinde gerçeklik kazandırmak isteyen bir başka bireyin iradesine karşı salt kendi iradesiyle kendisini toprak sahibi kılamayacağı apaçık ortadadır. Bu iş, iyi niyetten çok daha başka şeyleri de gerektirir. Üstelik, bireyin, kendi iradesine gerçeklik kazandırmak için, toprağın neresine bir sınır çekeceğini, onun iradesinin kendi kendisini ülkenin

tümünde mi, yoksa daha da ileri giderek, ülkeler topluluğunda mı gerçekleştireceğini anlamak büsbütün olanaksızdır.

Hegel, adamakıllı sapıttığı bir pasajında şöyle yazıyor: "Mülk edinme çok özel bir şeydir. Vücudumla dokunduğum kadarından fazlasına sahip olamam. Şu var ki dışımdaki nesnelerin benim kavrayabileceğimden çok daha geniş bir yayılma alanı vardır. Ben bir şeye sahip olurken, aynı şekilde bir başka nesne de onunla temas eder. Ben mülk edinme işini ellerimle yaparım, ama bu mülk edinmenin alanı pekâlâ genişletilebilir." Gelgelelim, söz konusu "başka nesne" de yine bir başka nesneyle temas halindedir. Ve bu yüzden de, sözüm ona, iradenin ruh olarak toprağa aktarabileceği sınırlar gözden kaybolmaktadır. "Eğer ben bir şeye sahipsem, mantığım yalnızca bu mülkün değil, fakat onun temas ettiği nesnelerin de bana ait olabileceği düşüncesine kayar. İşte burada, pozitif hukuk işe karışmalı, kuralları saptamalıdır. Çünkü, kavramdan daha fazla bir şey çıkarılamaz."

Bu anlatım, "kavramın" somut içyüzünün olağanüstü saflıkta bir itirafıdır. Daha işin başında burjuva toplumuna ait belirli bir toprak mülkiyeti hukukî anlayışını mutlak sayma yanılgısına düşen bir anlayışın, mülkiyetin somut tezahür biçimlerinden hiçbir şey anlamadığını kanıtlamaktadır. Bu, aynı zamanda, pozitif hukukun, kendi kurallarını, toplumsal, yani, ekonomik gelişmenin gereksinimlerine göre değiştirebileceğinin ve değiştirmesi gerektiğinin de bir itirafı olmaktadır.

MARX: Kapital cilt III, 622, Not 26

Modern özel mülkiyete, modern devlet denk düşer. Modern devletse, burjuvazinin hem dışa hem de içe karşı, mülkiyetinin ve çıkarlarının karşılıklı güvencesi uğruna büründüğü bir örgütlenme biçiminden başkaca bir şey değildir.

MARX: Alman İdeolojisi (MEW III, 62)

Burjuvazi, mülkiyet ilişkilerindeki adaletsizliği, politika alanında, kendi devlet gücü eli ile ayakta tutarken, bu adaletsizliği yaratmaz. Gerçekten de, çağdaş iş bölümü, değiş tokuşun çağdaş biçimi, rekabet vb. ile şartlandırılıp belirlenmiş olan mülkiyet ilişkilerindeki adaletsizlik, burjuva sınıfının politik egemenliğinden ileri gelmeyip, tam tersine, burjuva sınıfının politik egemenliği, burjuva iktisatçıları tarafından zorunlu ve ebedî yasalar olarak ilân edilmiş olan bu çağdaş üretim ilişkilerinden kaynaklanır.

MARX: Kutsal Aile (MEGA I, 3, 296)



özel hukuk ve roma hukuku

Özel hukuk, özel mülkiyetle birlikte, doğal, ilkel topluluğun çözülüp dağılması üzerine oluşmuş ve gelişmiştir.

Romalılarda, özel mülkiyetin ve özel hukukun gelişimi, sanayi ve ticaret alanında herhangi bir sonuç vermemiş, üretim biçimleri herhangi bir değişime uğramaksızın, olduğu gibi kalmıştır.

Feodal topluluğun sanayi ve ticaret eliyle çözülüp dağıtıldığı modern toplumlarda ise, özel mülkiyetin ve özel hukukun belirmesi üzerine daha ileri gelişmeler gösterebilecek yepyeni bir dönem açılmıştır.

Orta Çağda geniş ticarette bulunan ilk kent olarak Amalfi, aynı zamanda deniz hukukunu geliştirmiştir.

Sanayi ve ticaret, özel mülkiyeti ilkin İtalya'da, daha sonra da öteki ülkelerde geliştirdikçe, olgunlaştırılıp yetkinleştirilmiş Roma Özel Hukuku da yeniden benimsenip yürürlüğe sokulmuştur.

Daha sonraları, burjuva çıkarları prensler tarafından benimsenip, yine bu prensler tarafından feodal soyluluğu devirmek için bir araç olarak kullanılacak oranda güç kazanınca, bütün ülkelerde (Fransa'da Onaltıncı yüzyılda) hukukun gerçek anlamda serpilip gelişmesi de başlamıştır. Özel hukuk, İngiltere dışında bütün ülkelerde, Roma Hukuku temeline dayanarak büyük hızla ilerlemiştir.

Bu arada özel hukuk, İngiltere dışında bütün ülkelerde, Roma Hukuku temeline dayanarakbüyük hızla ilerlemiştir. hatta İngiltere'de bile, özel hukukun daha da geliştirilebilmesi için, (özellikle taşınır mülkiyeti konusunda) Roma Hukuku ilkelerinin benimsenmesi kaçınılmaz hale gelmiştir.

Hukukun da tıpkı dininki gibi bağımsız bir tarihinin olmadığı asla unutulmamalıdır.

MARX: Alman İdeolojisi (MEW III, 63)

Roma Hukuku, az veya çok değiştirilerek burjuva toplumu tarafından benimsenmiştir. Çünkü serbest rekabetin öznesinin, kendisi hakkındaki hukukî tasavvuru Romalı kişiye (persona'ya) uymaktadır.

Roma Hukukunun aktarımının daha başlangıcında (ve hukukçuların bilimsel görüşleri söz konusu oldukça bu gün de) bir yanılgıya dayandığını ileri sürüyorsunuz!

Bir an için böyle olduğunu kabul etsek bile, bu olgu, söz konusu yasaların modern biçimleriyle (günümüzün hukukçuları Roma Hukukunun ters yorumlarına göre onları yeniden kurmak için habire çaba gösterseler de) yanlış anlaşılmış Roma Hukuku olduğu sonucunu yaratmaz. Eğer böyle olsaydı, önceki dönemin sonraki dönem tarafından benimsenmiş her başarısının yanlış anlaşılmış eski biçim olduğu söylenebilirdi...

Bütün modern anayasalar genellikle İngiliz siyasal yapısının yanlış anlaşılmasına dayanırlar. İngiliz siyasal yapısının bugün içi geçmiş ve kötü kullanıldığı için, salt biçimsel yönden var olan bir özelliğini (örneğin Parlamentoya karşı sözde sorumlu bir hükümeti) kendisinden vazgeçilmez bir şey sayarlar. Oysa yanlış anlaşılmış biçim, genel biçimin ta kendisidir; üstelik, toplumsal gelişmenin belirli bir aşamasında genellikle kullanılabilecek tek biçimdir de.

MARX: Ferdinand Lassalle'a Mektup
(MEW XXX, 614)

Roma Hukuku, özel mülkiyetin egemen olduğu bir toplumun yaşam koşullarıyla uyuşmaz çelişkilerinin klâsik hukuk diliyle öylesine ustaca bir anlatımıdır ki o zamandan bu yana yürürlüğe konan yasaların hiçbirisi bu hukukta herhangi bir değişiklik yapamamışlardır.

ENGELS: Feodalitenin Çöküşü ve
Ulusal Devletlerin Doğuşu

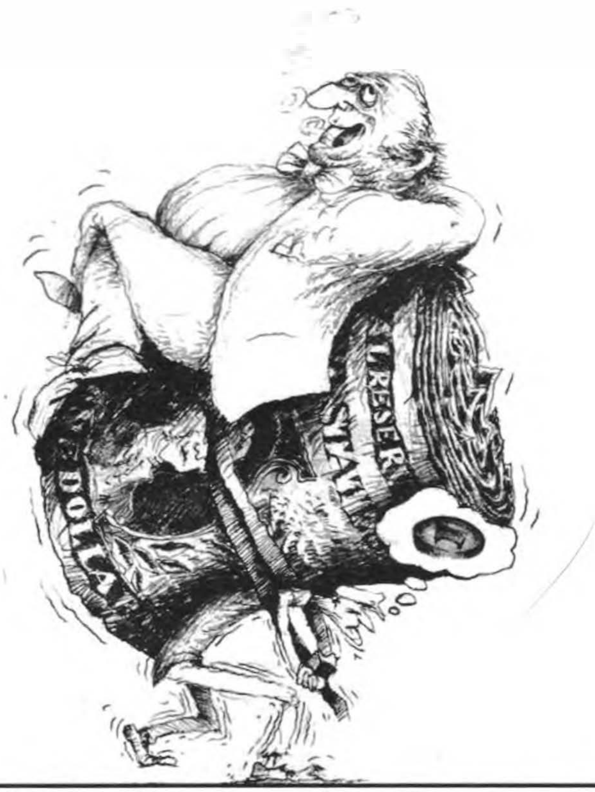
Roma Hukuku, kapitalizm öncesi basit meta üretiminin olgunlaştırılıp yetkinleştirilmiş hukukudur. Ne var ki aynı Roma Hukuku, genellikle, kapitalist dönemin hukuki ilişkilerini, yani burjuvazinin serpildiği sırada gereksindiği, gelgelelim, yöresel örf ve adet hukukunda arayıp da bulamadığı ilişkilerin ta kendisini düzenler.

ENGELS: Kautsky'ye Mektup,
(MEW XXXVI, 167)

Bütün öteki burjuva yasaları gibi, miras yasaları da toplumun üretim araçları, yani toprak, hammadde, makineler vb. üzerindeki kapitalist özel mülkiyete dayalı yerleşik ekonomik örgütlenmesinin yaratıcı nedeni değil, doğal sonucudur. Bunun gibi, köleler üzerindeki miras hakkı da köleliğin nedeni olmayıp, tersine, kölelik, köleler üzerindeki miras hakkının nedeni olmuştur. Burada olup biten, nedenle ilgilidir, yoksa sonuçla değil; ekonomik temelle ilgilidir, yoksa hukukî üst yapı ile değil.

MARX: Ana Komitenin Miras Hukuku Üzerine Raporu (MEW XVI, 367





sözleşme ilişkileri

Bireylerin kendi aralarında birtakım ilişkiler, örneğin sözleşme ilişkileri kurmalarının, hukukçunun ve her yasanın gözünde basit bir rastlantı sayılması, düpedüz hukukçu hayalinin bir ürünüdür. Tıpkı bunun gibi, söz konusu ilişkilerin, yasaya göre, bireyin paşa gönlü istediğinde kurulan ve içerikleri salt bireyin iradesine, keyfine dayanan ilişkiler olarak geçerli kılınmaları da, olsa olsa aynı saf hukukçu hayali ile açıklanabilir.

MARX: Alman İdeolojisi (MEW III, 64)

Mallar kendi başlarına pazara gidip, kendi kendilerine değiş tokuşta bulunamazlar. Bu nedenle, bakışlarımızı malların koruyucularına, onların zilyetlerine çevirmemiz gerekir. Mallar birer "şey"den ibarettirler ve bu yüzden de insana karşı direnemezler. Gerektiğinde, insan, kuvvet kullanabilir, başka bir söyleyişle, onları zorla alabilir. Bu şeyleri mal olarak birbirleriyle ilişkili kılabilmek için, mal koruyucularının, birbirlerini, iradeleri bu malların içerisinde yatan kişiler olarak tanımaları gerekir. Öyle ki her biri, ancak ötekisinin de oluruyla, yani ortak bir iradeyle, kendisine ait olmayan malı, kendisine ait olanı devretmek suretiyle mülk edinebilsin. Bu yüzden de kişiler, birbirlerini karşılıklı olarak "malik" diye tanımak zorundadırlar. Biçimi "sözleşme" olan bu hukukî ilişki, ister yasal olsun, ister yasa dışı olsun, ekonomik ilişkinin yansıdığı bir irade ilişkisidir. Bu hukukî veya iradî ilişkinin içeriği de doğrudan doğruya ekonomik ilişki tarafından belirlenir...

MARX: Kapital Cilt I

Değiş tokuş aracılığı ile ve değiş tokuş çerçevesinde ortaya çıkan fiilî ilişki, sonradan, sözleşme ve benzeri hukukî yapılarda hukukî biçimini kazanır. Ne var ki bu hukukî biçim, ne kendi özünü, yani, değiş tokuşu, ne de bu değiş tokuşun içinde saklı kişiler arası ilişkiyi yaratmaz. Tam tersine, değiş tokuş ve bu değiş tokuşun içinde saklı kişiler arası ilişki, yani ekonomik öz, hukukî biçimi yaratır.

MARX: Adolf Wagner'in "Ekonomi Politik Ders Kitabı" Üzerine Düşünceler (MEW XIX, 377)

Kapitalist burjuva toplumunda, ayrıcalığın (imtiyazın) yerini hukuk alır. Mülkiyet üzerindeki hak, her yurttaşa, mal varlığından, gelirinden, emeğinin ve çalışkanlığının ürünlerinden dilediği gibi yararlanma ve bunlar üzerinde serbestçe tasarruf etme hakkı olarak, ayrıcalıklı toprak sahipliğinin yerini alınca da, serbest parselleme ve serbest sözleşme hakkı ortaya çıkar.

MARX/ENGELS: Kutsal Aile veya Eleştirel Eleştirinin Eleştirisi

Alım satımda, karşılıklı edimlerin değiş tokuşunun değişik anlarda gerçekleştirilmesinin, basit mal dolaşımından kendi kendine kaynaklandığı açıktır. Gerçekten de, mal dolaşımının gelişmesi, mal sahiplerinin birbirlerinin karşısına satıcı ve alıcı sıfatıyla çıkmalarının sürgit yinelenmesine yol açmıştır. Bu gelişme salt bir raslantı değildir. Malın gelecekteki bir tarihte yollanmak ve ödenmek üzere ısmarlandığı böyle bir olasılıkta, alım satım, salt düşünce düzeyindedir; yani salt hukuken yerine getirilmiş, mal ve para, gözle görülebilir, elle tutulabilir biçimde henüz el değiştirmemiştir. Böylece, mal sahipleri arasında alacaklı-borçlu ilişkisi belirir. Bu ilişki kredi sisteminin doğal kaynağını oluşturmakla birlikte, kredi sistemi henüz ortaya çıkmadan önce de pekâlâ olgunlaşabilir.

Satıcı malı fiilen devreder ama satış akçasını salt düşünce düzeyinde, varsayımsal yoldan elde eder. O, malı bedeline satmıştır ama parasını daha sonra eline geçirecektir. (Alıcı, malı gelecekteki paranın temsilcisi olarak satın alırken, satıcı, malını gelecekteki malın sahibi olarak satmaktadır.) Satıcı açısından, mal, kullanım değeri olarak fiilen devredilmektedir ama parası henüz fiilen ele geçmemektedir. Alıcı açısından, para, malın kullanım değeri olarak fiilen devredilmekte, ama malın değiş-tokuş değeri olarak fiilen verilmemektedir. Eski değer işareti (Wertzeichen) yerine, şimdi bizzat alıcı parayı simgeleştirmektedir. Ama nasıl eskiden değer işaretinin genel simgesi, devletin garantisini ve cebrî rayicini oluşturmuş idiyse, şimdi de alıcının kişisel simgesi, mal sahipleri arasında yasal yoldan cebren icra ettirilebilir özel sözleşmeleri oluşturmaktadır.

MARX: Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı (MEW XIII, 116 ve 119)

Mal ya da emek, salt değiş tokuş değeri olarak ve birbirlerinden ayrımlı nitelikteki malların birbirleriyle ilişkileri de bunların eşdeğerde değiş tokuş edilmeleri olarak öngörüldükçe, bu sürecin karşılıklı yanları da salt mal değiş tokuşunda bulunan kişiler olarak

öngörülürler. Değiş tokuşun özneleri sıfatıyla, aralarındaki ilişki bir eşitlik ilişkisi olur. Aralarında herhangi bir karşıtlık ya da ayrım sezmek olanaksızlaşır.

Birey A, birey B'nin malını gereksindiği halde, bu malı zorla almaz. Aynı şey, birey B için de söz konusudur. Her ikisi de karşılıklı olarak birbirlerini malik diye kabullenirler; iradeleri mallarının içinden süzülüp geçen kişiler olarak tanırlar. Buna göre, ilkin "kişi" (persona) hukukî öğesi ve bu öğenin bünyesinde zaten var oldukça, "özgürlük" hukukî öğesi karşımıza çıkar. Hiçbirisi ötekisinin malını zorla mülk edinmeye kalkışmaz. Her biri malını gönül rızası ile devreder. Ama hepsi bundan ibaret değildir. Birey A, birey B'nin gereksinimini a malı aracılığı ile karşılarken, bunu, salt, birey B de kendi gereksinimini b malı aracılığı ile karşılasın diye ve karşıladığı ölçüde yapar. Karşılıklı yanların her biri, karşısındakine, salt kendisine hizmet edebilmek için hizmet eder. Karşılıklı yanlardan her biri, karşısındakini kendi amacına ulaşmanın bir aracı olarak kullanır. İmdi, bu değiş tokuş işlemi, her bireyi, kendi başına buyruk hareket eden bir hukuk öznesine çevirir. Böylece, bireyin eksiksiz özgürlüğü de ortaya çıkmış olur. Serbest değiş tokuşun varlığı, zorun yokluğu, kişinin kendini bir amaç, bir egemen kişi olarak benimsetebilmek için kendisini bir araç, bir hizmet eden kişi olarak ortaya koyması... Ve en sonda da kendi üzerinde hiçbir çıkar tanımayan tekbenci yarar... Öteki birey de kendi tekbenci yararını gerçekleştiren kişi olarak tanınır ve bilinir. Öyle ki her ikisi de ortak yararlarının yalnızca karşılıklılıkta, çok yanlılıkta ve ayrı yönlerde bağımsızlaşmada, tekbenci yararların değiş tokuşunda yattığını bilirler. Öyleyse genel kamu yararı, genelleştirilmiş, kamulaştırılmış özel yarardır.

Eğer ekonomik biçim, yani değiş tokuş, öznelerin eşitliğini her bakımdan ortaya koyuyorsa, değiş tokuşa yönelten bireysel ve maddî içerik de özgürlüğü ortaya koyar. Demek ki eşitlik ve özgürlüğün değiş tokuş değerine dayalı bir alışverişte saygı gördüğünü söylemek yetmez. Çünkü değiş tokuş değerlerinin alışverişi bütün eşitliklerin ve özgürlüklerin üretici gerçek kökeni olmaktadır. Eşitlik ve özgürlük, salt bir düşünce kategorisi olarak, yalnızca değiş tokuş değerleri alışverişinin idealist anlatımıdırlar. Bu anlatımların hukukî, sosyal ilişkiler çerçevesinde geliştirilmiş biçimleri de değişik bir yoğunlukta bile olsa, yine aynı kökene dayanırlar.

MARX: Ekonomi Politiğin Eleştirisinin Ana Hatları (Taslak), 152



ebedi adalet ülküsünün içyüzü

Adalet, mevcut ekonomik ilişkilerin kâh tutucu, kâh devrimci bakış açılarından ideolojileştirilmiş, yüceltilmiş ifadesinden başka bir şey değildir.

ENGELS: Konut Sorunu, 365

Üreticiler arasındaki değiş tokuşun adaleti, söz konusu alışverişin, üretim ilişkilerinden, bu ilişkilerin doğal bir belirtisi olarak kaynaklanmasına dayanır. Ekonomik alışverişin, tarafların iradî eylemleri, onların ortak iradelerinin açığa vuruluşu ve taraflardan birine karşı devlet eliyle cebren icra ettirilebilir sözleşme olarak beliren hukukî biçimi, aslında "biçim" olarak, elbette içeriği belirleyemez, olsa olsa içeriği yansıtabilir. Söz konusu içerik de üretim biçimine uyduğu sürece adaletlidir; üretim biçimine aykırı düştüğü anda adaletsiz oluverir. Nitekim kölelik, kapitalist üretim biçimi temeli üzerinde artık adaletsiz sayılır. Tıpkı satılan malın kalitesine ilişkin hilenin de adaletsiz sayılması gibi.

MARX: Kapital III, 372

Proudhon, ilkin, kafasındaki ebedî adalet (justice eternelle) ülküsünü meta üretimine uygun düşen hukukî ilişkilerden türetir. Böyle yapmakla da meta üretimi biçiminin adalet kadar ebedî olduğunu, dar kafalıların gönlüne su serperek kanıtlamış olur. Sonra da gerisin geriye dönerek, gerçek meta üretimini ve bu üretime uyan gerçek hukuku, bu adalet ülküsüne göre yeniden biçimlendirmeye kalkışır.

Acaba organizmadaki kimyasal değişimlerin ve dönüşümlerin gerçek yasalarını inceleyip, belirli sorunları bu yasaların temeli üzerinde çözümleyecek yerde, organizmadaki kimyasal değişimleri ve dönüşümleri ebedî düşünceler, doğallık (naturalite) ve yakınlık (affinite) yoluyla yeniden biçimlendirmeyi tasarlayan bir kimyacı hakkında neler düşünürdük?

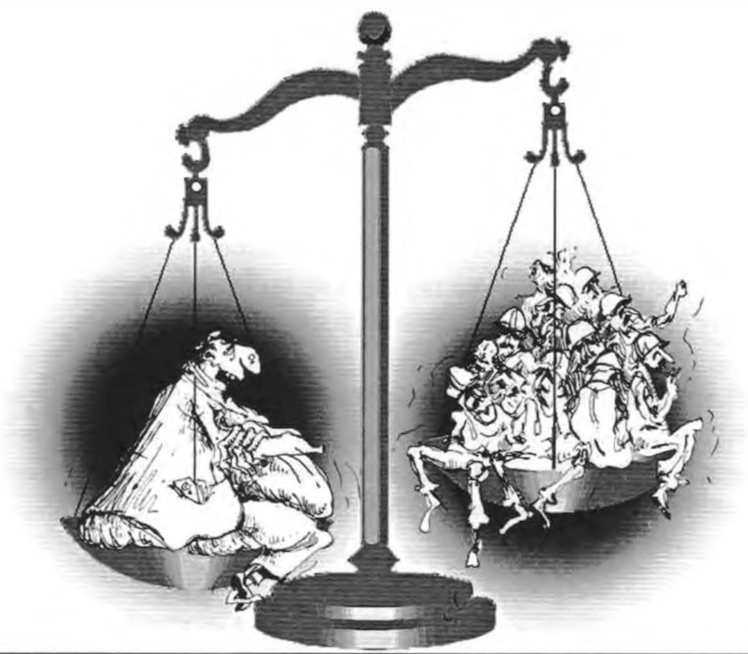
Acaba, tefecilik ve sömürü ebedî adalete (justice eternelle), ebedî hakkaniyete (equite eternelle), karşılıklı dayanışmaya (mutualite eternelle) ve başkaca ebedî gerçekliklere (verites eternelles) aykırıdır dediğimiz zaman, tefeciliğin ve gabinin ebedî atıfetle (grâce eternelle), ebedî inançla (foi eternelle) ve Tanrının ebedî iradesiyle (vo-

lonte eternelle de dieu) bağdaşamayacağını söylemiş olan kilise babalarından daha fazla bir şey söylemiş olur muyuz?

MARX: Kapital I, 84/85

Ahlak, hatta hukuk açısından adaletli olan bir şey, sosyal açıdan tümüyle adaletsiz olabilir. Sosyal adaleti ya da sosyal adaletsizliği salt tek bir bilim, üretimin ve değiş tokuşun maddî yasalarıyla uğraşan bilim yani ekonomi politik bilimi belirler.

ENGELS: Sosyalizmin Ütopyadan Bilime Dönüşmesi (MEAS II, 80)



özgürlük ve eşitlik masalı

Burjuva toplumunun yüzeyindeki basit dolaşım göz önünde tutulduğunda, değiş tokuş edilen nesneler arasında salt biçimsel ve aslında önemsiz ayrılıklardan başkaca bir şey göze çarpmaz. Özgürlük, eşitlik ve "iş" üzerine kurulmuş bir mülkiyet imparatorluğudur bu...

MARX: Engels'e 2.4.1858 Tarihli Mektup

Bir insan hakkı olarak özgürlük, insanlar arası birlik ve beraberliğe, dayanışmaya değil de insanın insandan koparılıp yalıtılmasına dayanır; bir tecrit hakkı olarak, herkesten ayrılıp kendi içine kapanan bir sınıfın kayıtlanmış bireyinin hakkıdır.

MARX: Frühe Schriften I, 473

Soyut özgürlük sözcüğünün sizi aldatmasına göz yummayınız! Kimin özgürlüğünden söz ediliyor? Bu, bir kişinin bir başkası karşısındaki özgürlüğü değil, fakat düpedüz sermayenin işçiyi ezme özgürlüğüdür.

Serbest ticaret üzerine kurulmuş bir düzenin ürünüdür bu özgürlük düşüncesi...

MARX: Serbest Ticaret Sorunu Üstüne 9.1.1848'de Brüksel Demokratik Birliğinde Yapılan Konuşma

Bugünkü burjuva üretim ilişkileri çerçevesinde, özgürlük demek, serbest ticaret ve serbest alım satım demektir.

MARX/ENGELS: Komünist Partisi Manifestosu (MEAS I, 40)

Ulusal düzeyde ücretli işçilik, buna bağlı olarak da kapitalist üretim biçimi, ancak işçinin şahsen özgür sayıldığı yerde olanaklıdır. Kapitalist üretim, işçinin kişisel özgürlüğüne dayanır.

MARX: MEW XXVI, 424

Dolaysız üretici, yani emekçi, ancak toprağa bağlı olmaktan ve bir başkasının kölesi, serfi ya da kulu olmaktan çıktıktan sonradır ki kendi şahsı üzerinde tasarrufta bulunabilirdi. Kendi beraberinde malını pazara götüren özgür bir iş gücü satıcısı haline gelebilmesi, onun, ayrıca, loncaların egemenliğinden, bu loncaların çırak ve gündelikçilere ilişkin kurallarından ve iş yönetmeliklerinin kayıtlamalarından yakayı sıyırmış olmasına da bağlıydı. İmdi, üreticileri ücretli işçilere çeviren tarihsel dönüşüm, bir bakıma, onların serflikten ve loncaların egemenliğinden kurtuluşu olarak gözükür. Zaten bizim burjuva tarihçilerinin gözünde de işin salt bu yönü vurgulanmaya değerdir. Oysa, aslında bu yeni azatlı köleler, üretim araçlarından ve feodal düzenlemenin kendilerine sağladığı yaşam güvencelerinden büsbütün yoksun kılındıktan sonradır ki kendilerini satabilir duruma gelmişlerdir. Onların mülksüzleştirilmelerinin tarihi, insanlık tarihine kan ve ateşten harflerle işlenmiştir.

MARX: Kapital, Cilt I

Para sahibi, parasını sermayeye dönüştürebilmek için meta pazarında özgür bir emekçi bulabilmelidir. Bu emekçi iki anlamda özgür olmalıdır: Bir kere, özgür bir insan sıfatıyla, iş gücü üzerinde kendi malı olarak tasarruf edebilmelidir. Sonra da, satacak başkaca hiçbir malı olmamalı, iş gücünün üretilmesi için varlığı gerekli bütün nesnelerden özgür yani yoksun bulunmalıdır.

MARX: Kapital, Cilt I

Birey, ancak topluluk içinde, başkalarıyla bir araya gelmek suretiyle, yeteneklerini her yönde geliştirme olanağını bulur. Yalnız topluluk içinde bireysel özgürlük olanaklıdır. Evvelce topluluğun yerini ne tutmuşsa (devlet vb.), orada bireysel özgürlük, salt egemen sınıfın kucağında yetişen bireyler için, onlar salt egemen sınıfın bireyleri olduklarından ötürü var olmuştur. Bu güne dek, bireylerin oluşturdukları sanal topluluk, hep bireylerden bağımsız bir varlık görünümüne bürünmüş ve bu topluluk, aslında, bir sınıfın bir başka sınıfa karşı birliği olduğu için de, ezilen sınıf için salt sanal bir topluluğu değil, fakat aynı zamanda bir prangayı da temsil etmiştir. Gerçek bir toplulukta, bireyler, özgürlüklerini birleşmede bulurlar, birleşme yoluyla elde ederler.

MARX: Alman İdeolojisi (MEGA I, 5, 63/64)

Özgürlük, doğa yasaları karşısında varlığı hayal edilmiş bir bağımsızlıkta yatmaz. Özgürlük, doğa yasalarının kavranışında ve bu kavrayış sayesinde de sözü geçen ya-

saların belirli amaçlar uğruna yöntemli bir biçimde kullanılması olanağında yatar. Bu gerçeklik, doğanın yasaları için olduğu kadar, insanın maddî ve manevî varlığını yöneten yasalar için de böyledir. Öyleyse, irade özgürlüğü, kişinin ne yaptığını bile bile karar verme yetisinden başkaca bir anlam taşımaz. İmdi, kişinin belirli bir sorunla ilgili kararı ne ölçüde özgürse, bu kararı belirleyen zorunluluk da o ölçüde büyüktür. Çok sayıda çelişik karar arasında görünüşte keyfince seçimde bulunan bilgisiz ve kararsız kişi, aslında salt özgürlüğünün yokluğunu ve sözde egemenliği altına alacağı nesnenin egemenliği altında bulunduğunu göstermiş olur. Demek ki özgürlük, kendi varlığımız ve doğa üzerinde, doğal zorunlulukların bilincine dayalı bir egemenliğin ürünüdür. Hayvanlar aleminden ayrılan ilk insanlar, her esaslı noktada hayvanlar kadar özgürlükten yoksundular. Ama uygarlığın gelişim çizgisindeki her aşama, aynı zamanda özgürlük yolunda atılmış bir ileri adımı oluşturmuştur.

ENGELS: Anti Dühring (MEW XX, 106)

İnsanların tümünün insan sıfatıyla ortak bir değere sahip bulundukları ve bu ortak değer ölçüsünde eşit oldukları düşüncesi, hiç kuşkusuz, çok eski bir düşüncedir. Gelgelelim, modern eşitlik talebi, bu düşünceden apayrıdır. Bu talep, insanoğlunun ortak niteliğinden, insanların insan sıfatıyla eşitliğinden, bütün insanların ya da hiç değilse belirli bir devletin bütün yurttaşlarının, eşit bir siyasal ve toplumsal değere sahip olma haklarının türetilmesine dayanır, ilk bağıntılı eşitlik düşüncesinden devlet ve toplum içinde bir hak eşitliği sonucunun çıkartılabilmesi ve bu sonucun doğal ve apaçık bir olgu olarak görülebilmesi içinse, binlerce yılın geçmesi gerekmiştir.

En eski topluluklarda, ilkel ortaklıklarda, hak eşitliği, olsa olsa ortaklık üyeleri arasında söz konusu olabiliyordu. Kadınlar, köleler, yabancılar ise doğal olarak bu eşitlik çizgisinin dışında kalıyorlardı. Yunanlılarda ve Romalılarda, insanlar arasındaki eşitsizlik şu yâ da bu eşitlikten çok daha önemliydi. Yunanlılar ile Barbarların, efendiler ile kölelerin, yurttaşlar ile yabancıların eşit politik haklara sahip oldukları söylenecek olduğunda herhalde eskiler şaşkınlıktan parmaklarını yutarlardı. Roma İmparatorluğu'nun Principatus ve Dominatus dönemlerinde, bu ayrımların tümü azar azar silindi. Salt efendi ile köle arasındaki ayrım kaldı. Böylece, hiç değilse efendiler yönünden, aynı zamanda Roma hukukuna kaynaklık etmiş olan o "özel kişiler arası eşitlik" varsayımı da ortaya çıktı. Ne var ki efendiler ile köleler arasındaki karşıtlık süregeldikçe, genel insan eşitliğinden hukukî sonuçlar çıkartmak yine de söz konusu olamazdı.

Ticaret hayatı, işleyişinde herhangi bir engelle karşılaşmayan, bu yüzden de eşit haklara sahip olan, eşit bir hukuk temeli üzerinde değiş tokuşta bulunan özgür mal sa-

hiplerinin varlığını gerektirir. Zanaatçılıktan manüfaktüre geçiş, iş gücünün kiralanması için imalatçı ile sözleşme kurabilen ve buna dayanarak, onun karşısına sözleşme kuran kişi sıfatıyla eşit haklarla çıkan belirli sayıda özgür emekçinin varlığını kaçınılmaz kılar. Bunlar öyle emekçiler olmalıdırlar ki hem loncaların kayıtlamalarından hem de kendi işgüçlerini kendi başlarına değerlendirme araçlarından özgür olsunlar.

Genel olarak insan emeği oldukları için ve insan emeği olarak, bütün emeklerin eşitliği, bilinçsiz ama en kesin anlatımını modem burjuva ekonomisinin bir malın değerini o malın içerdiği toplumsal açıdan zorunlu emek aracılığı ile ölçtüren değer yasasında bulur.

Gelgelelim, ekonomik ilişkilerin özgürlük ve hak eşitliğini şart koştuğu yerde, siyasal rejim bu koşulların karşısına adım başında loncasal engeller ve ayrıcalıklar dikmekteydi. Yerel ayrıcalıklar, ayrı ayrı gümrükler, çeşitli istisna yasaları, ticaret hayatında, yalnızca yabancılar ve sömürge halkları için değil, fakat aynı zamanda yurttaşlar için de zararlı oluyordu. Loncasal ayrıcalıklar, manüfaktürün gelişim yolunu keserek her yerde varlığını sürdürüyordu. Burjuva serbest yarışmacıları için hiçbir yerde açık yol ve eşit şans yoktu. Oysa taleplerin en başta geleni ve kendini gitgide daha fazla duyuranı da eşitlik talebiydi.

Feodal eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasıyla feodal engellerden kurtulma ve hak eşitliğinin kurulması talebi, toplumun ekonomik gelişimi tarafından bir yol gündeme sokulduktan sonra, artık kısa sürede genişleyen boyutlar kazanmaktan geri kalamazdı. Gerçi bu talep sanayi ve ticaret hayatı uğruna ileri sürülüyordu. Ama aynı hak eşitliğinin komple toprak köleliğinden başlayarak köleliğin bütün aşamalarında, iş zamanlarının en büyük bölümünü karşılıksız olarak lütufkâr feodal beylerine ayırmak ve ayrıca bu beylerle onların devletine keyfî vergiler ödemek zorunda bulunan geniş köylü yığınları için de istenmesi gerekiyordu. Bu arada, feodal ayrıcalıkların, soyluların vergi bağışıklıklarının ve çeşitli zümrelerin siyasal ayrıcalıklarının ortadan kaldırılmasını istemekten de geri kalınamazdı.

Sınıf ayrıcalıklarının ortadan kaldırılması yolundaki burjuva talepleri ileri sürülür sürülmez, proletarya da, sınıfların kendisinin ortadan kaldırılmasını talep etmeye başlar. Bu talep, önce ilkel Hristiyanlığa dayanılarak dinsel bir kılık içinde ileri sürülür, daha sonra da burjuva eşitlik teorilerine dayandırılır. Proleterler, burjuvazinin sözlerine mim koyarlar: Eşitlik, salt görünüşte, salt devlet alanında değil, fakat ekonomik ve toplumsal alanda da kurulmalıdır. Özellikle Fransız burjuvazisinin, Büyük Devrimden başlayarak, yurttaş eşitliğini ön plâna geçirmesinden sonra, Fransız proletaryası, ekonomik ve toplumsal eşitlik talebiyle, burjuvazinin karşısına çıkıverdi. Eşitlik, Fransız proletaryasının özel savaş sloganına dönüştü.

Proleter eşitlik talebinin gerçek özü, sınıfların kaldırılması talebidir. Bunun dışında kalan her eşitlik talebi, ister istemez bir safsata olarak kalır.

Böylece, eşitlik düşüncesi, burjuva biçimi altında olduğu kadar proleter biçimi altında da, tarihin -oluşması ister istemez belirli tarihsel ilişkilerin varlığını kaçınılmaz kılan- bir ürünüdür.

ENGELS: Anti Dühring (MEVV XX, 96)

Artı değer üretimi, yani işçinin çalışırken tükettiği iş gücünün değerini yeniden üretmek için kendisine gerekli olan emek süresinden daha fazla ve karşılıksız çalıştırılması kapitalist üretim biçiminin değişmez sömürü yasasıdır. İşçinin aldığı ücret onun işverene sunduğu iş gücünün ancak sınırlı bir bölümünü karşılar; asıl büyük bölüm ödenmemiş iş gücüdür. Sermaye işte bu sömürüyle oluşur.

MARX: Kapital Cilt I, 647

Proletaryanın söyleminde eşitlik talebi ikili bir anlam taşır. Ya toplumsal eşitsizliklere karşı, yani zengin ile yoksulun, feodal efendilerle serflerinin, israf ile açlığın oluşturduğu zıtlıklara karşı kendiliğinden bir tepkidir... Ya da proleterya bu burjuva talepten daha doğru ve daha uzun erimli talepler çıkararak, kapitalistlerin kendi iddiaları temelinde eşitlik talebini kapitalistlere karsı ayaklanmak üzere bir ajitasyon aracı olarak kullanır.

Eşitliğin adaletin ifadesi olduğu, siyasi ya da sosyal düzenin ilkesi olduğu düşüncesi tarihsel süreçte çok sonra ortaya çıkmıştır. Eşitlik doğal topluluklarda yoktu, olsa bile ancak çok sınırlı olarak, tek tek toplulukların tam haklara sahip üyeleri için vardı ve kölecilikle özürlüydü. Tüm insanların, Greklerin, Romalıların ve barbarların, özgürlerin ve kölelerin, vatandaşların ve yabancıların, kentlilerin ve koruma altındaki akrabaların eşitliği, antik bir kafa için sadece çılgınlık değil, aynı zamanda caniyane idi. İlk eşitlik önermesi Hristiyanlıkta dikkatle ve kaygıyla izlendi. Katoliklikte ilk önce tüm insanların tanrı önünde günahkârlar olarak negatif eşitliği ve daha sonra da tanrının inayetiyle ve İsa'nın kanıyla kurtarılmış kulların eşitliği varsayıldı. Her iki anlayış da, kölelerin, sürgünlerin, kovulanların, izlenenlerin, ezilenlerin dini olarak Hristiyanlığın misyonunda vardır. Hristiyanlığın zaferiyle birlikte eşitlik ilkesi arka plana düştü; müminler ve putperestler, Ortodokslar ve kafirler karşıtlığı esas mesele haline geldi. Kentlerin ve onlarla birlikte burjuvaların ve proleterlerin az çok gelişmiş unsurlarının ortaya çık-

masıyla, burjuvazinin varoluş koşulu olarak eşitlik talebi de yavaş yavaş tekrar peyda oldu. Proletarya da siyasi eşitlikten sosyal eşitlik sonucunu çıkarmaya başladı.

Antik Çağda köleler ile efendiler arasında, Orta Çağda serflerle baronlar arasında mutluluk dürtüsü açısından hak eşitliğinden hiç söz edilmiş midir? Ezilen sınıfın mutluluk dürtüsü daima acımasızca ve yasal yoldan egemen sınıfınkine feda edilmemiş midir? Feodaliteye karşı savaşımında ve kapitalist üretimi geliştirmede, burjuvazi, kendini tüm zümre ayrıcalıklarını, yani kişisel ayrıcalıkları yıkmak ve ilk önce hususi hukukta, sonra da yavaş yavaş medeni hukukta, kanuni hak eşitliğini getirmek zorunda gördüğünden beri tanısa bile, bu hak eşitliğini sadece lafta bırakmıştır. Oysa mutluluk dürtüsü, ancak en küçük bölümüyle manevi haklarla, en büyük bölümüyle ise maddi araçlarla yaşam a geçirilebilir. Gel gör ki kapitalist üretim, eşit hakka sahip kişilerin büyük çoğunluğunun eline ancak zar zor geçinmek için gerekli şeylerin geçmesini sağlar, yani çoğunluğun mutluluk dürtüsü açısından hak eşitliğine, köleci ya da feodal toplumun gösterdiği saygıdan daha fazlasını göstermez.

Friedrich Engels "Bay Eugen Dühring'in Bilimi Altüst Edişi", Berlin 1953 125/126, 392-395, 426/427 ve 430. Kasım Başı 1876 - Mart Sonu 1878 Arasında Yazılmıştır.

iş sözleşmesi: yabancılaşma ve artı değer sömürüsü

İşçi ne kadar fazla zenginlik üretirse, işçinin üretimi ne kadar fazla artarsa, kendisi de işte o kadar yoksullaşır. İşçi ne kadar çok değerli mal yaratırsa, kendisi de o kadar değersiz bir mala dönüşür. Mal âlemine değer katılmasıyla insanlık âleminin değerini yitirmesi de orantılı olarak artar.

Emek sadece mal üretmez; aynı zamanda kendini ve emekçiyi de genelde mal ürettiği ölçüde bir mal olarak üretir. Bunun anlamı şudur: Emeğin ürünü olan nesne, emeğin karşısına, ona yabancı, üreticiden bağımsız bir güç olarak çıkar. Emeğin ürünü nesnede saptanmış, maddeleşmiş emektir. Emeğin yaşama geçirilmesi demek onun maddeleştirilmesi demektir. Emeğin böylesine maddeleşmesi, ekonomi politik alanında işçinin yoksullaşması demektir; maddeleşme işçinin ürettiği nesnenin kölesi olması demektir; nesnenin başkası tarafından sahiplenilmesi de işçinin yabancılaşması demektir.

Emeğin harcanması o denli yoksullaşma olarak belirir ki, emekçi ölümcül açlık çekecek kadar yoksullaşır. Maddeleşme nesnenin o denli yitirilmesi olarak belirir ki işçinin elinden yalnız yaşamın değil, aynı zamanda işçiliğin zorunlu araçları da gasp edilmiş olur. Gerçekten de emeğin kendisi ancak en yoğun çabayla sahip çıkılabilecek bir nesneye dönüşür. Nesneye sahiplik öylesine bir yabancılaşma olarak belirir ki işçi ne kadar fazla emek nesnesi üretirse o kadar az mala sahip olur ve o ölçüde de aslında kendi ürünü olan sermayenin egemenliğine tabi olur.

İşçinin kendi emeğinin ürününe kendisine yabancı bir nesneymişçesine tavır alması tüm olumsuzlukları belirler. İşçi çalışmasını artırdıkça kendisine yabancı maddesel dünyanın gücü büsbütün artar; buna bağlı olarak kendisi de, iç dünyası da büsbütün yoksullaşır.

Durum dinde de böyle değil midir? İnsan tanrıya bel bağladıkça, öz değerlerini de yitirmez mi? İşçi yaşamını maddeye yatırdıkça artık yaşamı kendisine ait değil, maddeye ait olur. Onun etkinliğinin dozu arttıkça, maddeden yoksunluğu da o ölçüde artar. Emeğinin ürünü vardır da kendisi yoktur artık. Ürün ne kadar büyük olursa emekçinin kendisi de o kadar küçük olur.

İşçinin ürününe emek harcaması demek, sadece emeğinin maddeleşip kendi dışın-

da bağımsız bir varlığa dönüşmesi demek değildir; aynı zamanda emeğinin kendisine hakim bir yabancı güç haline gelmesi ve nesneye kattığı yaşamın kendisine düşman olması demektir...

Emeğin ürünlerle arasındaki dolaysız ilişki emekçinin üretiminin nesneleriyle olan ilişkisidir. Üretimin nesneleriyle ve üretimle olan ilişki işte bu ilişkinin doğal sonucudur.

Emeğin belirleyici ilişkisi hangisidir diye sorduğumuzda işçinin üretimle olan ilişkisini sorgulamış oluruz.

Buraya kadar, işçinin yabancılaşmasını yalnız belirli bir açıdan, açıkçası, onun emeğinin ürünleriyle olan ilişkisi açısından ele aldık, Oysa yabancılaşma sadece üretimin sonucunda yani üründe değil, aynı zamanda üretim etkinliğinde de ortaya çıkar. Gerçekten de eğer işçi üretim etkinliğinde kendi kendisine yabacılaşmış olmasaydı, bu etkinliğin ürününe karşı da yabancılaşmış olmazdı. Ne de olsa yaratılan ürün üretim etkinliğinin bir toplamıdır.

Peki ama başkası için çalışıp üretmenin anlamı nedir? Birincisi, emeğin işçiye ait olmayan yabancı, dışsal bir etkinlik olmasıdır; işçinin harcadığı emekte kendisini kabullenmeyip yokumsamasıdır; kendisini mutlu değil mutsuz hissetmesidir; özgür bedensel ve zihinsel enerji geliştirmeyip, bedenini iğdiş, ruhunu da perişan etmesidir. İşçi ancak çalışmadığı zaman öz varlığını duyumsar ama çalıştığı zaman öz varlığının dışına çıkar. O çalışmadığı zaman kendi yuvasındadır; ama çalıştığı zaman kendi yuvasının dışındadır. Onun işçiliği özgür değil, zorunludur. Bu işçilik bir kişisel gereksinimin karşılanmasına hizmet etmez; ancak başkalarının gereksinimlerinin karşılanmasına yarar. Emeğin yabancılığı herhangi bir dolaysız veya dolaylı zorlama olmadıkça, çalışmaktan tıpkı veba gibi kaçılması olgusundan da açıkça anlaşılır.

Başkası için çalışma özveridir, iğdiş edilmedir. Başkası için çalışan işçi kendisine değil de başkasına ait olur. Nasıl dinde insan beyninin ve yüreğinin fantezileri bireyden bağımsız olarak onun üstünde tanrısal, şeytani ve yabancı bir güç olarak egemen oluyorsa, işçinin üretim etkinliği de öylesine kendisine değil de başkasına ait olan ve kendisini yiyip bitiren bir etkinlik olur.

Sonuçta işçi salt hayvansal işlevlerinde, yemede, içmede ve üremede, belki bir de evinde oturmada ve takı takmada kendisini özgür hisseder; buna karşılık insansal işlevlerinde de kendisini bir hayvan gibi hisseder. Hayvansal olan insansala, insansal olan da hayvansala dönüşür.

Gerçi yeme, içme ve üreme de gerçek insansal işlevlerdir. Gelgelelim, bunlar, kendilerini öteki insansal etkinliklerden ayırt eden soyutlama düzeyinde yine de hayvansal sayılırlar.

İnsanın pratik etkinliğinin, eşdeyişle emeğinin yabancılaşmasını iki açıdan ele aldık: 1) İşçinin emeğinin ürünüyle kurduğu ve bu ürünü kendisine yabancı ve egemen bir nesne haline getiren ilişki. Bu ilişki aynı zamanda dış dünyayı, yani doğal çevreyi de insana yabancı ve egemen kılar. 2) Emeğin emek sürecindeki üretim etkinliğiyle olan ilişkisi. Bu ilişki de işçinin öz etkinliğini kendisine ait olmayan yabancı bir etkinlik olarak algılamasına yol açar. Bir ıstırap ve kısırlık kaynağı olan bu etkinlik de tıpkı bu etkinlik sonucunda üretilen ürün gibi, emekçinin kişisel varlığına yabancı, kendisinden bağımsız, onun varlığına egemen ve düşman, onu yiyip bitiren bir etkinlik olur.

MARX: Ekonomik-Felsefi Müsvetteler (1844)

Metaların mübadelesini temel alırsak, ilk varsayımımız işçi ile kapitalistin birbirinin karşısına özgür kişiler olarak, biri paraya ve üretim araçlarına, öteki de emek gücüne sahip bağımsız kişiler olarak çıktığı idi. Fakat şimdi kapitalist, çocukları ve gençleri satın almaktadır...

Iş gücünün değerinin ve bedelinin işin ücretine ya da işin değerine ve bedeline dönüştürülmesi! İşte, emekçinin ve de kapitalistin bütün hukukî tasavvurları, kapitalist üretim biçiminin bütün mistifikasyonları, bütün özgürlük hayalleri, gerçek ilişkiyi örtbas eden ve ters yüzünden gösteren bu olguya dayanırlar. (Dünya tarihi, emeğin ücretinin sırrına erebilmek için çok zamana gereksinim duyabilir. Oysa bu olgunun varlık nedeni çok kolay anlaşılabilir.) Sermaye ile emek arasındaki değiş tokuş, başlangıçta aynen bütün öteki malların alım satımı gibi gözükür. Alıcı belirli bir para öder, satıcı da paradan başka bir şey verir. Hukuk bilinci, burada, olsa olsa bir kumaş farkı sezer. Bunu da kalkar hukuken şöyle formüle eder: Do ut des, do ut facias, facio ut des, facio ut facias. (Veriyorum veresin diye, veriyorum yapasın diye, yapıyorum veresin diye, yapıyorum yapasın diye)

MARX: Kapital Cilt I, 562

İş sözleşmesi, sözleşenler arasında özgürce kurulmuş sayılır. Oysa, bu özgürlük, aslında, taraflar arasındaki eşitliğin yasaca salt kağıt üzerinde kurulmasına dayanır. Sınıfsal konumları arasındaki ayrımın sözleşenlerden birine verdiği güç, bu güçlü tarafın

ötekisi üzerindeki baskısı, iki tarafın gerçek ekonomik durumu, bütün bunlar, yasayı hiç mi hiç ilgilendirmez. Ve iş sözleşmesi süresi boyunca, biri ya da öteki açıkça vazgeçmedikçe, her iki taraf da aynı haklardan yararlanıyor sayılır. Varsın ekonomik koşullar, işçiyi, sözüm ona hak eşitliğinin en son kırıntılarından da vazgeçmeye zorlamış bulunsun. Yasanın umurunda değildir bu.

ENGELS: Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni (MEAS İT, 21 1/2.12)

Çerçevesi içinde, iş gücünün alım satımının gerçekleştiği dolaşım veya mal alışverişi evreni, doğuştan gelme insan haklarının gerçek cennetidir. Burada hüküm süren şey, özgürlük, eşitlik, mülkiyet ve Bentham'dır. Özgürlük! Çünkü bir malın, sözgelimi iş gücünün alıcısı ve satıcısı, salt serbest iradeleriyle hareket ederler. Onlar, özgür ve hukuken eşit haklara sahip kişiler olarak sözleşme kurarlar. Sözleşme, onların iradelerine ortak bir hukuksal görünüm verdikleri bir sonuçtur. Eşitlik! Çünkü onlar birbirleriyle yalnızca mal sahipleri olarak ilişki kurmakta ve eşdeğeri eşdeğerle değiş tokuş etmektedirler. Mülkiyet! Çünkü onların her biri yalnızca kendisine ait olan şey üzerinde, tasarruf etmektedir. Bentham! Çünkü onların her biri yalnızca kendi çıkarını gözetir. Onları bir araya getirip ilişkiye sokan biricik güç, öz çıkarlarıdır. Ve işte böylece herkes, salt kendisi için hareket ettiğinden, hepsi de, önceden kurulmuş bir uyum sonucunda veya tilkice bir öngörünün güdümünde, salt karşılıklı yararlarının, ortak, toplu çıkarlarının ürününü oluştururlar.

MARX: Kapital Cilt I, s. 176

İş gücünün sürekli alım satımı ve işçinin bizzat ürettiği değerin kendi iş gücünün alıcısı olarak sabit sermaye kimliği ile kendi karşısına çıkması olgusu, işçinin sermayenin boyunduruğu altına alınışı ve canlı emeğin kendisinden bağımsız kılınmış somut emeği koruyup artırma aracı oluşturuşu gerçekliğini saklayan bir "biçim" olur. Sermayenin emek alıcısı ve işçinin de emek satıcısı olarak kurdukları ilişkiyi sonsuzlaştıran bu "biçim", kapitalist üretim modeline özgüdür. Şu var ki, bu "biçim" yalnızca "şeklî" yönden, daha dolaysız öteki sömürü ilişkilerinden ayrılır. Salt parasal bir ilişki olarak, gerçek değiş tokuşu ve sürgit yenilenen temelli bağımlılığı, bu alım satım bağı eliyle gizler.

Söz konusu alım satım ilişkisinin durmadan yenilenmesi, özgül bağımlılık ilişkisinin sürekliliğini örter ve bu bağımlılık ilişkisine, eşit haklara sahip özgür mal sahipleri arasında oluşan bir sözleşmenin yanıltıcı görünümünü verir.

MARX: Kapital Cilt I

Para-mal değiş tokuşunda, para sahibi ile iş gücü sahibi, salt alıcı ve satıcı kimliği ile, yani salt bir para ilişkisi çerçevesinde karşı karşıya gelirler. Ne var ki bu alışverişte alıcı, işin ta başında, aynı zamanda üretim araçları sahibi kimliği ile ortaya çıkmakta, bu arada onun sahibi bulunduğu üretim araçları, kendisine iş gücünü üretken bir biçimde değerlendirmenin maddi koşullarını sağlamaktadır. Değişik bir anlatımla, bu üretim araçları iş gücü sahibinin karşısına sanki bunlar bir yabancının mülkü imişçesine çıkmaktadır. Öte yandan, emeğin satıcısı, alıcısının karşısına bir yabancının iş gücü olarak çıkmakta ve onun emeği, ister istemez alıcısının boyunduruğu altına alınmakta, sermaye tarafından yutulmaktadır. Öyle ki iş gücü alıcısı gerçekten üretken bir sermaye olarak faaliyette bulunabilsin. İmdi, sermayeci ile ücretli işçi arasındaki sınıfsal ilişki, daha her ikisi para-mal ilişkisinde karşı karşıya geldikleri anda belirmiş olmaktadır. Burada söz konusu alım-satım ilişkisi öyle bir para ilişkisidir ki alıcının kapitalist, satıcısının ise ücretli işçi kimliği şart koşulmaktadır. İşte bu ilişki, iş gücünün yeniden üretilmesi için gerekli yaşam ve üretim araçlarının, iş gücü sahibinden sanki bu araçlar bir yabancının mülkü imişçesine koparılıp ayrılması ile oluşmaktadır.

MARX: Kapital Cilt II (MEW XXIV, 36/37)

Emeğin ücretli biçimi, iş gücünün zorunlu emek ve fazladan emek, karşılığı ödenmiş emek ve ödenmemiş emek diye parçalanışının bütün izlerini silip ortadan kaldırır. Her çeşit emek, karşılığı ödenmiş bir emek gibi görünür.

Oysa, feodalitede, emekçinin kendisi için gördüğü iş ile toprak sahibi için zorla yaptığı iş birbirinden yer ve zaman yönünden hani neredeyse gözle görülebilecek, elle tutulabilecek kadar açık olarak ayrılırdı. Hatta, kölelikte, kölenin kendi ihtiyaç maddelerinin değerini karşıladığı, yani, doğrudan doğruya kendisi için çalıştığı iş günü kesimi bile, efendisi için harcanmış emek olarak belirirdi. Sözün özü, harcanmış emeğin tümü, karşılığı ödenmemiş bir emek gibi gözükürdü. Ücretli emekte ise, tam tersine, fazladan harcanmış emek veya başka bir deyişle, karşılığı ödenmemiş emek bile sanki karşılığı ödenmiş emek gibi gözükür.

Kölelikte, kölenin kendisi için çalışmasını mülkiyet ilişkisi hasıraltı ederken, ücretli işçilikte ücretli emekçinin karşılıksız, bedava çalışmasını para ilişkisi örtbas eder.

İş ücretinin, ilk bakışta sanıldığı gibi, görülen işin değeri ya da fiyatı olmayıp, salt iş gücünün değerinin ya da fiyatının peçelenmiş bir biçimi olduğu yolundaki bilimsel görüş kök salalı beri, iş ücretine ilişkin burjuva anlayışıyla birlikte, bu anlayışa yöneltilen kısır eleştiriler de temelli çöplüğe fırlatılıp atıldı. Artık iyice anlaşıldı ki ücretli işçi salt yaşamak için çalışmaya, açıkçası, kapitalist için (dolayısıyla da artı değerden nasiplenen ortakları

için de) belirli bir süre bedava çalıştığı takdirde yaşamaya izinlidir. Ve kapitalist üretim sisteminin bütün çarkları, bu karşılıksız çalışmayı, iş gününü yaymak ya da emeğin üretkenliğini geliştirmek, iş gücünü daha bir yoğunlaştırmak vb. yollardan uzatmak için döner durur. Sözün özü, artık anlaşılmıştır ki ücretli işçilik sistemi düpedüz bir kölelik sistemidir ve bu kölelik, işçi ister daha iyi, ister daha kötü ücret alsın, emeğin toplumsal üretici gücünün gelişmesi oranında ağırlaşır.

MARX: Gotha Programının Eleştirisi (MEAS II, 21)

Sermaye (sermayeci, aslında kişileşmiş sermaye olup, üretim sürecinde sermayenin aracısı olarak işlev görür) kendisine denk düşen toplumsal üretim süreci içinde, dolaysız üreticiden yani işçiden belirli tutarda bir artı emek sızdırır. Bu artı emeğin karşılığında işçinin eline hiçbir şey geçmez. Ne denli özgürce kurulmuş bir sözleşme olarak gözükürse gözüksün, söz konusu artı emek, özünde her zaman cebrî bir çalıştırmanın ürünü olarak kalır.

MARX: Kapital Cilt III

Sermaye fazlası 1'i oluşturan artı değer, iş gücünün, ilk sermayenin bir bölümü tarafından satın alınmasından oluşur. Bu alışveriş, mal değiş tokuşunun yasalarına uyar ve hukuken, emekçinin kendi yetenekleri, para ve mal sahibinin de kendisine ait değerler üzerindeki serbest tasarruf hakkından başkaca bir şeyin varlığını gerektirmez. Sermaye fazlası 2 ve ondan sonraki sermaye fazlaları, sermaye fazlası I'in yani ilk ilişkinin sonucu oldukça ve her alışveriş sürekli olarak mal değiş tokuşu yasasına uydukça, sermayeci, sürgit iş gücünü satın aldıkça, işçi de bunu sattıkça (diyelim ki bu alışveriş, iş gücünün gerçek değeri üzerinden gerçekleşsin) mal üretimi ve mal değiş tokuşu üzerine kurulmuş sahiplenme ya da özel mülkiyet yasası, kendi kaçınılmaz iç diyalektiği ile, tam tersine dönüşür. İlk alışverişte söz konusu eşdeğerler değiş tokuşu, öylesine değişmiştir ki şimdi artık salt görünürde bir değiş tokuş gerçekleşmektedir. Şöyle ki, başlangıçta, iş gücü ile değiştirilen sermaye bölümünün kendisi, karşılığı ödenmeksizin gasp edilmiş yabancı emek ürünü olmuş, sonra, bu sermaye bölümü, üreticisi olan emekçi tarafından yalnızca karşılanmakla kalmayıp, üstelik yeni bir fazla ile ikame edilmiştir. İmdi, sermayeci ile emekçi arasındaki değiş tokuş ilişkisi, salt dolaşım sürecine özgü bir hayal biçimidir ve kendi içeriğine yabancılaşmış, onu efsaneleştirmiştir. Iş gücünün sürekli alım satımı biçimdir. İçerik ise, sermayecinin evvelce maddeleşmiş olan ve karşılıksız yoldan sürgit gasp ettiği yabancı emeği habire daha geniş nicelikte canlı yabancı emeğe dönüştürmesidir.

Başlangıçta, mülkiyet hakkı, kişinin öz emeğine dayanmış görünüyordu. Hiç değilse, böyle varsayılmalıydı. Çünkü ancak eşit haklara sahip mal sahipleri karşı karşıya geliyorlardı ve yabancı ürünün mülk edinilebilmesi, ancak, kişinin kendi malını devretmesiyle, kişinin kendi malına sahip olması da ancak, emekle olanaklı gözüküyordu. Şimdiyse, mülkiyet, sermayeci açısından, karşılığı ödenmemiş yabancı emeği ya da bu emeğin ürününü sahiplenme olanağı sağlayan bir hak olarak belirirken, emekçi açısından, öz emeğinin ürününe sahip çıkma olanaksızlığı olarak belirmektedir. Mülkiyet ile emeğin parçalanıp ayrışması, görünürde bu ikisinin özdeşliğinden kalkan bir yasanın kaçınılmaz sonucu olmuştur.

MARX: Kapital Cilt I, 609/610 D

Mülkiyet, yani geçmişte sermayeye dönüştürülmüş olan ölü yabancı emek, şimdi, canlı emeğin yeniden sahiplenilmesinin tek koşulu olarak ortaya çıkmaktadır. Sermayede billurlaşmış ölü emekle şimdiki canlı emek deposu arasındaki yalınkat değiş tokuş ile (ki bu alışveriş, değerleri, içlerinde billurlaşmış emek veya iş süresi toplamıyla belirlenen eşdeğerli malların değiş tokuşu yasasına tıpatıp uygun düşen bir değiş tokuştur) bir sermaye fazlası I yaratıldığı için ve bu değiş tokuş, hukukî anlatımıyla, her bir sözleşenin kendi ürünleri üzerindeki mülkiyet hakkı ile serbest tasarruf yetkisinden başkaca bir koşulu da gereksinmediği için, (bu nedenle de sermaye fazlası II'nin sermaye fazlası I ile olan ilişkisi de bu birinci ilişkinin ürünü olduğu için) sermayenin mülkiyet hakkı, diyalektik bir dönüşümle, yabancı emek üzerindeki mülkiyet hakkına ya da yabancı ürünün karşılıksız yoldan sahiplenilmesi hakkına dönüşür. Emek deposu da yine diyalektik bir dönüşümle, kendi emeğine veya kendi ürününe, bunlar sanki başkasının mülkü imişcesine tavır alma yükümünü beraberinde getirir. Mülkiyet hakkı karşılıklı yanlardan biri (kapitalist) için, başkasının emeğini sahiplenme olanağı sağlayan bir hakka dönüşürken, öteki yan (işçi) için, emeğin ürününe ve emeğin kendisine, bunlar sanki başkalarının malıymış gibi bir tavır alma yükümüne yol açmaktadır.

Mülkiyet hakkını hukuken betimleyen ilk eylem olarak ortaya çıkan eşdeğerlerin değiş tokuşu, öylesine değişip dönüşmüştür ki, taraflar artık salt görünürde bir değiş tokuş gerçekleştirmektedirler. Gerçekten de, canlı emek hazinesi karşılığında değiştirilen sermaye payının kendisi, aslında başkasının karşılıksız yoldan gasp edilmiş emeğidir. Üstelik, bu sermaye payı yeniden bir emek hazinesi fazlası ile ikame edilecektir. İmdi, sonuçta hiçbir şey verilmemekte, yalnızca bir biçimden bir başka biçime dönüştürülmektedir. Değiş tokuş ilişkisi büsbütün ortadan kalkmış veya salt görünürde kalmıştır.

MARX: Ekonomi Politiğin Eleştirisinin Ana Hatları (Taslak)

Makine, insanın sömürülmesinden devşirilen malzemesiyle, sermayenin özbeöz sömürü alanıyla, aynı zamanda sömürünün dozunu da artırır. Bunun gibi, sermaye ilişkisinin biçimsel ara kategorisini, emekçi ile kapitalist arasındaki sözleşmeyi de kökünden değiştirir. Mal değiş tokuşunun temel koşulu, kapitalistin ve emekçinin, biri para ve üretim araçları sahibi sıfatıyla, öteki de emek gücü sahibi sıfatıyla, özgür kişiler, bağımsız mal sahipleri olarak karşı karşıya gelmeleriydi. Şimdiyse, sermaye henüz erginleşmemiş olan kişileri ya da yarı ergin kişileri satın alıyor. Emekçi, eskiden şeklen özgür kişi olarak tasarruf ettiği kendi emek gücünü satarken, şimdi karısını ve çocuğunu satıyor.

MARX: Kapital (MEW XXIII, 417)

Ücretli işçilik, sistemi sürüp gittikçe, eşit ya da adaletli iş ücreti istemek, kölelik sistemi temeli üzerinde özgürlük istemekten ayrımsızdır.

MARX: Ücret, Fiyat ve Kâr (MEAS I, 370)

Gerek çağdaş yönetici sınıfın ayrıcalıkları, gerekse işçi sınıfının köleliği, kurulu iş örgütlenmesine dayanmaktadır. Yönetici sınıf, hiç kuşkusuz, elindeki bütün araçlarla ve bu arada çağdaş devlet aygıtı eliyle bu örgütlenmeyi kollayıp koruyacaktır.

MARX: İşçi Parlamentosunun Açılması

Normal iş gününün saptanması, kapitalist ile işçi arasında nice yüzyıllar sürmüş bir savaşımın ürünüdür.

MARX: Kapital Cilt 1, 286

Sermayeci, iş gününü alabildiğine uzatmaya, hani elden gelse tek bir iş gününü iki iş gününe çıkarmaya uğraşırken, haklarını bir alıcı olarak arar. Öte yandan, satılan malın kendine özgü niteliği bu malın alıcı tarafından tüketilişine sınırlamalar getirir. İşçi de, iş gününü belirli, normal bir süreye indirmek isterken haklarını bir satıcı olarak arar. İmdi, burada bir karşıtlık ortaya çıkar. Bir hak, bir başka hakla çatışır. Her iki hak da mal değiş tokuşu yasasının damgasını taşır. Eşit haklar arasında kaba kuvvet hakemlik eder. Ve böylece, kapitalist üretimin tarihinde, iş gününün kurallaştırılması, iş gününün sınırları-

nın belirlenmesi mücadelesine dönüşür. Bu mücadelenin bir yanı toplu kapitalist yani kapitalistlerin sınıfı ise, karşı yanı da toplu işçidir veya işçi sınıfıdır.

MARX: Kapital Cilt I, 249

İngiliz iş yasaları, sermayenin iş gücünü yutma tutkusunu ve gözü dönmüşlüğünü devlet gücü eliyle ve iş gününü sınırlandırmak suretiyle dizginlemiştir. Kapitalistlerin ve toprak sahiplerinin egemenlikleri altındaki bir devlet böyle bir şeyi nasıl yapar diye hayret etmemelidir. Giderek gelişen ve sermayeye gözdağı vermeye başlayan işçi sınıfı hareketini uyuşturma gereksinimini bir yana bırakalım; iş gününün kısaltılması iş gücünün kökünü kurutabilecek kısa vadeli, düşüncesiz soygun hırsına kapitalist sınıfın uzun vadeli çıkarları uğruna gem vurma zorunluluğunun bir ürünüdür. Tıpkı toprağın verim gücünü yok eden toprak sahiplerinin azgınlığına karşı, İngiliz tarlalarını nadasa bırakıp dinlendirerek gübrelendirme zorunluluğu gibi.

MARX: Kapital Cilt I

Yasa, iş süresini uzatma olanağını tümüyle ortadan kaldırdıktan sonra, sermaye, emeğin yoğunlaşma derecesini sistemli olarak artırmak ve makinelerde gerçekleştirilen her ilerlemeyi, iş gücünü daha fazla sömürmenin aracı haline getirmek suretiyle zenginleşmeye çalışacaktır. Sermayenin bu eğilimi, hiç kuşkusuz, çok geçmeden, bu sorunu bir dönüm noktası haline getirecek ve işte o zaman, iş saatlerinin yeniden azaltılması kaçınılmaz duruma gelecektir.

MARX: Kapital Cilt I

Makineleşmenin, iş gücü alıcısı ile satıcısı arasındaki hukukî ilişkide gerçekleştirdiği devrim, alışverişi özgür insanlar arasında oluşan bir sözleşme ilişkisinin görüntüsü bile olmaktan çıkarınca, İngiliz Parlamentosu, fabrikaya devletin müdahalesi için hukukî bir bahane bulmuş oldu.

MARX: Kapital Cilt I (MEW XXIII, 419)

Bugünkü fabrika yasalarını meydana getiren hararetli parlamento tartışmalarını sorumluluk duygusuyla inceledim. Fabrika enspektörleri izin versinler de kendi görüşle-

rinden ayrılayım ve fabrika yasalarının, dolandırıcılığın akla gelebilecek bütün fırsatlarını sunmak amacıyla hazırlandığı yolundaki görüşümde ısrar edeyim. Bu yasaları oluşturan toprak sahipleri ile fabrika sahipleri arasındaki keskin çelişki, bu iki egemen sınıfın "aşağılık halk" diye niteledikleri kitleye karşı duydukları ortak kinle törpülendi. Bu fırsatta, azametli sınıf çıkarları açısından, ezilen kitleleri himayede gösterdikleri ahlâkî cesaretten, bitip tükenmez enerjiden ve fikrî üstünlükten ötürü fabrika enspektörlerine yüksek saygılarımı dile getirmek isterim. Paraya tapılan bir dönemde bunun benzerine pek rastlanmaz doğrusu.

MARX: MEW XIII, 202



sınıf mücadeleleri ve devrimler

Her yerde, işçilerin münferit ekonomik hareketlerinden (sözgelişi, iş gününün kısaltılması mücadelesinden) bir "politik" hareket, yani onların kendi sınıfsal çıkarlarını toplumsal zorlayıcı güçle donatılmış olan "genel biçim"de (hukukî yasa düzeyinde) kabul ettirmeye yönelik bir "sınıf" hareketi fışkırır.

MARX: Bolte'ye 23/11/1871 Tarihli Mektup (MEAS II, 437)

İş gününün kısaltılmasını, özgürleşme yolundaki tüm çabaların başarıya ulaşmasının ön koşulu olarak görmelidir. Buysa, ancak toplumsal bilincin toplumsal güce dönüştürülmesiyle sağlanabilir. Bu da, var olan koşullar altında, ancak devlet gücü eliyle pekiştirilmiş genel yasalar aracılığı ile gerçekleştirilebilir. Bu tip yasaların yürürlüğe sokulmasını sağlamakla, işçi sınıfı, hükümeti güçlendirmiş olmaz. Tersine, şimdi kendisine karşı kullanılmakta olan bir gücü kendi hizmetkârına dönüştürmüş, sayısız münferit çabalarla boşuna erişmeye çalıştığı bir amaca, bir çırpıda, tek bir genel yasama işlemi ile kavuşmuş olur.

MARX: Uluslararası İşçi Birliği'nin 1866 Ağustosu'nda 1'inci Cenevre Kongresi İçin Hazırlanan Rapor (MEW XVI, 192 ve 194)

Bütün toplum tarihi sınıf mücadelelerinin tarihidir.

Efendi ile köle, patrisyen ile pleb, derebeyi ile serf, lonca ustası ile kalfa, sözün özü, ezen ile ezilen, sürgit birbirlerine hasım olmuşlar, kimi zaman alttan alta, kimi zaman açıktan açığa aralıksız bir mücadele sürdürmüşlerdir. Bu mücadele, her seferinde, ya bütün toplumun devrimci dönüşümüyle ya da mücadele eden sınıfların hep birlikte yok olmasıyla sonuçlanmıştır.

MARX/ENGELS: Komünist Partisi Manifestosu (MEAS I, 26)

Devlet içindeki mücadelelerin tümü, sözgelişi, demokrasi, aristokrasi ve monarşi arasındaki mücadeleler, seçim hakkı uğruna yürütülmüş mücadeleler ve benzerleri, aslında hep çeşitli sınıflar arasında yürütülen mücadelelerin dış belirtilerinden başkaca bir şey değildirler.

MARX: Alman İdeolojisi

Her devrim eski toplumu dağıtır. Bu nedenle toplumsaldır. Her devrim eski iktidarı devirir. Bu nedenle de siyasaldır.

MARX: MEW I, 409

Eskiden devrim hakkının varlığı pekâlâ tanınıyordu. Çünkü eğer o zaman böyle bir hak yok sayılsaydı, şimdi o devrim hakkına dayanarak egemenlik sürdürenlerin egemenlikleri meşru sayılmazdı. Şimdiyse, bakıyoruz, burjuvazi, devrim hakkı diye bir haktan söz edenler karşısında al görmüş boğaya dönüyor.

ENGELS: MEW XXXVI, 238



burjuva demokratik devrimi

1648'in ve 1789'un devrimleri "İngiliz" ve "Fransız" devrimleri olmayıp, "Avrupa" üslubunda devrimlerdi. Bu devrimler, toplumun belirli bir sınıfının eski politik düzen üzerindeki zaferini değil de yeni Avrupa toplumunun politik düzeninin bildirisini oluşturmaktaydı. Gerçi bu devrimlerde zaferi burjuvazi kazanmıştı. Ama burjuvazinin zaferi, o tarihte yeni bir toplum düzeninin zaferiydi; burjuva mülkiyetinin feodal mülkiyet üzerindeki zaferiydi; milliyetçiliğin bölgecilik üzerindeki zaferiydi; terekenin mirasçılar arasında eşitçe bölünmesinin terekenin hiç bölünmeksizin olduğu gibi ayrıcalıklı bir mirasçıya intikali üzerindeki zaferiydi; toprak malikinin toprağa egemenliğinin toprağın toprak malikine egemenliği üzerindeki zaferiydi; akılcılığın boş inançlar üzerindeki zaferiydi; modern ailenin aristokratik aile üzerindeki zaferiydi; sanayinin muhteşem tembellik üzerindeki zaferiydi; burjuva hukukunun Orta Çağ ayrıcalıkları üzerindeki zaferiydi.

MARX: Burjuvazi ve Karşı Devrim
(MEAS I, 59/60)

Burjuvazinin kucağında serpilip geliştiği üretim ve değiş tokuş araçlarının tohumları daha feodal toplumda atılmıştır. Bu üretim ve değiş tokuş araçlarının gelişmelerinin belirli bir aşamasında, feodal toplumun üretim ve değiş tokuş koşulları, çiftçiliğin ve elişi imalâtçılığının feodal örgütlenişi, kısacası, feodal mülkiyet ilişkileri, artık gelişmiş olan üretici güçlerle bağdaşmaz duruma gelmişti. Bunlar, üretimi ileri götürecek yerde üretimi köstekleyen birer ayakbağına dönüşmüşlerdi. Bu bağların koparılıp atılması gerekiyordu. Nitekim koparılıp atıldılar da. Onların yerini, serbest rekabet ve buna denk düşen bir toplumsal ve ekonomik düzen aldı. Burjuva sınıfı ekonomik ve politik egemenliğini kurdu.

MARX/ ENGELS: Komünist Partisi Manifestosu
(MEAS I, 31)

En eski ve en yabanî dönemlerde, bireysel, eylemsel kaba kuvvet ilişkileri, en çarpıcı görünümleriyle hukuku oluşturmaktaydı. Burjuva toplumunun gelişimi ile, yani bireysel çıkarların sınıfsal çıkarlara dönüşmesi ile birlikte, hukukî ilişkiler de kılık değiştirip

medenî bir görünüme büründüler. Hukukî ilişkiler, bundan böyle bireysel ilişkiler olarak değil de genel ilişkiler olarak kavranmaya başlandı; öte yandan, iş bölümü de münferit bireylerin çatışan çıkarlarının korunması işini belirli bir azınlığın işi haline getirdi. Böylece hukukun kaba kuvvetle gerçekleştirilmesi dönemi de kapanmış oldu.

MARX/ENGELS: MEW III, 325

Büyük Fransız Devrimi, burjuvazinin üçüncü başkaldırışıydı. Ama aslında dinsel kisvenin bir yana fırlatılıp atılmış olduğu ve salt siyasal alanda yürütülmüş olan birinci başkaldırıştı. Üstelik, taraflardan birinin (aristokrasinin) yok edilip, ötekinin (burjuvazinin) kesin zafere erişmesine dek kıyasıya sürdürülmüş ilk gerçek savaştı da... İngiltere'de devrim öncesi kurumlar ile devrim sonrası kurumlar ve büyük toprak sahipleri ile kapitalistler arasındaki uzlaşma, geçmiş zamanın yargısal içtihatlarını emsal olarak alma sisteminin yanı sıra, feodal yasa biçimlerinin de saygı ile alıkonması biçiminde ortaya çıktı. Fransa'da ise, devrim, geçmişin gelenekleriyle bütün bağları kopardı; feodalitenin en son kalıntılarını da silip süpürdü ve Code Civil'in (Fransız Medenî Kanununun) bünyesinde, eski Roma hukukunun -Marx tarafından "meta üretimi" diye nitelenen o hemen hemen tastamam anlatımının- modern kapitalist ilişkilere ustaca uyarlanışını gerçekleştirdi. Sözü geçen yasa, Marx'ın ticarî üretim dediği ekonomik gelişim evresine denk düşen hukukî ilişkilerin en komple anlatımıdır. Devrimci Fransa'nın bu yasası öylesine dahiyanedir ki bugün halâ, İngiltere dahil, bütün ülkelerde mülkiyet hakkının yeniden düzenlenişine modellik etmektedir. Yalnız şunu da unutmamak gerekir: Bir Fransızın söylediği gibi, Londra diye yazılıp da İstanbul diye okunan İngilizcenin imlâsı onun telâffuzuna ne derecede uyuyorsa, anlatmak istediği şeye de işte o derecede uyan feodalitenin barbar diliyle kaleme alınmış olan İngiliz yasaları, kapitalist toplumun ekonomik ilişkilerini dile getirmeyi sürdürmekle yetinmişlerdir. Evet, unutulmasın ki bu yasalar, aynı zamanda, kişisel özgürlüklerin, yöresel özyönetimin ve mahkemeler dışında herhangi bir yabancı gücün müdahalesine karşı bağımsızlığın, kısacası kıta Avrupa'sındaki mutlak monarşiler döneminde yitip giden ve hiç bir yerde tümüyle yeniden elde edilemeyen eski Cermen özgürlüklerinin en güzel yanlarını olduğu gibi alıkoyan ve Amerika'yla sömürgelere devreden biricik yasalardır da.

ENGELS: Tarihsel Maddecilik
(MEAS II, 94/95)

Burjuvazinin gelişmesi sırasında atılan her ileri adım, bu sınıfın o adıma denk düşen siyasal gelişmesi ile atbaşı yürümüştür. Feodal soyluların egemenliği altında ezilen bu

sınıf, Orta Çağ kentinde kendi kendini yöneten silâhlı bir birlik, şurada (İtalya ve Almanya-daki gibi) bağımsız bir şehir cumhuriyeti, orada (Fransa'daki gibi) monarşinin vergiye tabi üçüncü "avam tabakası" olmuş, daha sonraları imalatçılık (manifaktür) döneminde soylulara karşı dengeleyici bir ağırlık öğesi olarak, kâh yarı feodal krallığa kâh mutlak krallığa yaranmış ama genellikle büyük monarşilerin kilit taşı olarak kalmıştır. Nihayet, modern sanayinin ve dünya pazarının kuruluşundan bu yanadır ki burjuvazi, temsilî devlette, siyasal egemenliği salt kendisi için ele geçirebilmiştir. Bugün için, modern devlet gücü, bütün burjuva sınıfının ortak işlerini yürüten bir komiteden başkaca bir şey değildir.

MARX/ENGELS: Komünist Partisi Manifestosu
(MEAS I, 28)

Burjuvazi, nüfusun, üretim araçlarının ve mülkiyetin dağınıklığına giderek son vermiştir. Nüfusu bir araya toplamış, üretim araçlarını merkezîleştirmiş, mülkiyeti sayıca az ellerde yoğunlaştırmıştır. Bunun kaçınılmaz sonucu ise siyasal merkezîleşme olmuştur. Ayrı ayrı çıkarları, yasaları, hükümetleri ve gümrükleri ile birbirinden bağımsız ya da birbirine gevşek bağlarla bağlı eyaletlerin tümü bir araya toplanıp, hepsi de tek bir hükümete, tek bir hukuk sistemine, tek bir ulusal sınıf çıkarma tek bir sınıra ve tek bir gümrük tarifesine sahip tek bir ulus olmuş çıkmışlardır.

MARX/ENGELS: Komünist Partisi Manifestosu
(MEAS I, 30)

Merkezîleşmiş devlet gücü, sistematik ve hiyerarşik bir iş bölümü plânına göre yaratılmış olan bütün organlarıyla, ordusu, polisi, bürokrasisi, rahipleri ve yargıçları ile, oluşmakta olan burjuva toplumu tarafından feodaliteye karşı güçlü bir silâh olarak kullanıldığı mutlak monarşi döneminden kalmadır. Şu var ki, bu devletin gelişimi, Orta Çağın bir sürü molozu yüzünden, özellikle toprak sahiplerinin ve soyluların ayrıcalıkları, yöresel ayrıcalıklar, kent ve lonca tekelleri ve değişik yörelerin değişik siyasal yapıları yüzünden kösteklenmiştir. Ancak 18'inci yüzyıl Fransız Devriminin dev süpürgesi, eski çağların bütün bu molozlarını süpürüp, toplumsal ortamı, modern devlet üst yapısının oluşmasını engelleyen artıklardan temizleyebilmiştir. Bu modern devlet yapısı, yine eski yarı feodal Avrupanın modern Fransa'ya karşı yürüttüğü Kutsal İttifak Savaşları tarafından yaratılnış olan Birinci Krallık sırasında serpilmiştir. Daha sonraki egemenlik biçimlerinde, hükümet, parlamentonun, açıkçası mülk sahibi sınıfların yönetimine sokuldu. Bu andan başlayarak da hem muazzam devlet borçlanmalarının ve halkın belini bükücü vergilerin üretildiği bir çiftliğe hem de kamusal gücünün, gelirlerinin ve kadrolarının karşı

konulmaz çekiciliği yüzünden birbirleriyle rekabet eden kliklerin ve egemen sınıf sergüzeştçilerinin bir çekişme alanına dönüştü.

Öte yandan, toplumun ekonomik değişimiyle birlikte siyasal karakteri de değişti. Modern sanayinin gelişimi, sermaye ile emek arasındaki sınıf karşıtlığını geliştirdiği, genişlettiği ve derinleştirdiği oranda, devlet gücü de giderek işçi sınıfını baskı altına alıcı bir kamusal güç, bir sınıf egemenliği aygıtı karakteri kazandı. Sınıf mücadelesinin yeni bir aşamasını dile getiren her devrimden sonra, devlet gücünün salt baskı altına alıcı karakteri daha da belirgin bir biçimde su üstüne çıktı.

MARX: Fransa'da İç Savaş
(MEAS I, 484/485)

Palazlanan burjuvazi, devlet gücünü, emeğin ücretine bir çeki düzen verebilmek yani artı değer sömürüsünü koruyacak sınırlara sıkıştırabilmek, özel olarak emek süresini uzatabilmek ve emekçiyi bağımlılık durumunda tutabilmek için gereksinir ve kullanır. Bu eylem, ilk sermaye birikiminin aslî öğesidir.

MARX: Kapital Cilt I, 765/766

Emlak sahibi sınıflar, toprak aristokrasisi ve burjuvazi, yalnız zenginliklerinin gücü ile değil, fakat aynı zamanda devletin gücü, ordunun, bürokrasinin ve mahkemelerin yardımı ile de emekçi halkı tutsaklık altında tutarlar.

ENGELS: İspanya İşçileri Federal
Konseyi'ne Mesaj

Burjuvazi, egemen olduğu her yerde, bütün feodal, patriyarkal, dingin ilişkilere son vermiştir, insanı "doğal üstleri"ne bağlayan karmaşık feodal zincirleri hoyratça parçalamış, insanla insan arasında, salt kişisel çıkardan, duyarsız "parasal ödeme"den başka hiçbir bağ bırakmamış ve dinsel coşkunluğun, şövalye duygusallığının, gözü yaşlı "küçük adam" duyarlılığının yüce heyecanlarını, bencil hesapların buz gibi soğuk suyunda boğmuştur. Bireyin onurunu değiş tokuş değerine çevirmiş ve yok edilemeyecek sayısız fermanlı, müktesep özgürlüğün yerine vicdansız ticaret özgürlüğünü koymuştur. Sözün özü, burjuvazi, dinsel ve siyasal hayallerle örtülü sömürünün yerine, açık, dolaysız, kaba ve hayasız sömürüyü geçirmiştir.

Burjuvazi, o güne değin el üstünde tutulup baştacı edilmiş ne kadar meslek varsa, hepsinin kutsal halesini yolup atmış, hekimi, hukukçuyu, rahibi, şairi, bilim adamını kendisinin ücretli işçisi yapmıştır.

MARX/ENGELS: Komünist Partisi Manifestosu (MEAS I, 28/29)

Fransa'da, gelecek devrimin kafalarını aydınlatacak büyük adamlar sıkı devrimci kesilmişlerdi. Hangi çeşitten olursa olsun, hiçbir dış otoriteyi tanımıyorlardı. Din, doğa anlayışı, toplum, devlet düzeni, bütün bunlar, en acımasız eleştiriye tabi tutuluyordu. Her şey, ya varoluşunu aklın yargısıyla haklı kılacak ya da varolmaktan çıkacaktı. Düşünen akıl, her şeyin denek taşı olmuştu. Hegel'in deyişiyle, evrenin başı üstüne dikildiği bir dönemdi bu. İki anlamda başı üstüne dikiliydi evren. Bir kere, insan beyni ve onun düşüncesi tarafından bulunmuş olan kurallar, sözde bütün insan faaliyetinin ve toplumsal yaşamın temelini oluşturmaktaydı. İkinci ve daha geniş anlamıyla da bu kurallara aykırı gerçeklik tepeden tırnağa baş aşağı çevrilmekteydi. O zamana dek hüküm sürmüş bütün toplum ve devlet biçimleri ile geçmişten günümüze devredilmiş bütün görüşler akıl dışı diye rafa kaldırıldı. Sanki dünya o güne dek önyargılarla yönetilmişti ve geçmişe ait olan her şey, olsa olsa acıma ve aşağılama duygularına lâyık görülebilirdi. Şimdiyse, gün ışımış, akıl evreni açılmıştı. Artık boş inanç, haksızlık, ayrıcalık ve baskı, bütün bu akıl dışı olgular, ebedî gerçek, ebedî adalet, doğal eşitlik ve devredilemez insan hakları eliyle ortadan kaldırılmalıydı.

Şimdi artık çok iyi biliyoruz ki, o akıl evreni, burjuvazinin ülküselleştirilmiş (idealize edilmiş) evreninden başkaca bir şey olmamış; o ebedî adalet, burjuva hukukçuluğunda billurlaşmış, o görkemli eşitlik, yasa karşısında burjuva eşitliğine dönüşmüş; o burjuva mülkiyeti, en köklü insan haklarından biri diye ilân edilmiş ve o akıl devleti, o Rousseau'cu "sosyal mukavele" de burjuva demokratik cumhuriyeti olarak yaşamımıza girmiştir.

ENGELS: Sosyalizmin Ütopyadan Bilime Dönüşmesi (MEAS II, 103/104)



siyasal yabancılaşma: ikilik-ikiyüzlülük

(Burjuva devleti), kamusal-siyasal yaşam ile özel-sivil yaşam arasındaki çelişkiye, genel çıkarlar ile özel çıkarlar arasındaki çatışkıya dayanır. Bu nedenle, yönetimin faaliyeti salt biçimsel ve olumsuz bir düzeyde kalmak zorundadır. Burjuva yaşamının ve işinin başladığı yerde, devlet yönetiminin gücü de sona erer.

MARX: Marx/Engels'in Yazın Terekesi, Lassalle Cilt II, Stuttgart, 1902, 51

Demokratik temsilî devlet ile sivil burjuva toplumu arasındaki karşıtlık, toplumsal kamu yaşamı ile kölelik arasındaki klâsik karşıtlığın olgunlaştırılmış biçimidir. Modern dünyada her birey, aynı anda, hem köleliğe katlanır, hem de toplumsal yaşama katılır... Şu var ki, sivil burjuva toplumunun yarattığı kölelik, görünürde en geniş özgürlüktür. Çünkü, birey, kendisine yabancılaşmış olan yaşam öğelerinden, örneğin mülkiyetten, sanayiden ve dinden (sözde tamamlanmış) bağımsızlığını kendi özgürlüğü diye görür. Oysa bu öğeler, aslında kendisinin tamamlanmış köleliği ve insanlık dışılığıdır. Burada ayrıcalık, yerini hukuka bırakmıştır.

MARX: Kutsal Aile (MEGA I, 3, 291/292)

İnsan, dinden kurtarılıp özgür kılınamamış, salt din özgürlüğüne kavuşturulmuştur. Mülkiyetten kurtarılıp özgür kılınamamış, salt mülkiyet özgürlüğüne kavuşturulmuştur. Ticaretin bencilliğinden kurtarılıp özgür kılınamamış, salt ticaret özgürlüğüne kavuşturulmuştur.

Politik devletin kuruluşu ve sivil burjuva toplumunun ilişkileri yasayla düzenlenmiş bağımsız bireylere ayrışması, tek bir aşamada gerçekleştirilmiştir. Feodal çağda insanlar arasındaki ilişki, lonca ayrıcalıkları ise, şimdi artık bağımsız bireyler arasındaki ilişki "hukuk" olmuştur. Sivil toplumun üyesi olarak insan, eşdeyişle, siyasal olmayan insan, zorunlu olarak doğal insan diye görünür. İnsan hakları (droits de l'homme), doğal haklar (droits naturels) olarak karşılanır. Çünkü bilinçli eylem, siyasal eylemde yoğunlaşmıştır. Bencil insan, toplumun çözülüşünün edilgen ve önceden belirlenmiş sonucu, dolaysız kavrayışın nesnesi ve bu yüzden de doğal bir nesnedir. Siyasal devrim, burjuva yaşamını, eşdeyişle, sivil toplumu kendi öğelerine ayrıştırır. Ama bu öğe-

leri değiştirmez, eleştirmez. Sözü edilen devrim, sivil burjuva toplumunu yani emeğin gereksinimleri, özel mülkiyet, özel çıkar ve özel hukuk evrenini, varlık nedeni sorulup soruşturulamayacak bir zorunluluk ve böylelikle de kendi özünün doğal kökeni haline getirir. Nihayet, kişi de sivil toplumun üyesi sıfatını taşıyan bir insan olarak, yurttaştan (citoyen'den) ayrılan insanla (homme'la) özdeş tutulur. Çünkü o, duyumsal, bireysel, dolaysız varoluşunda insandır. Oysa siyasal insan salt soyut ve yapay bir insandır; mecazi, manevî bir varlık olarak insandır. Böylece, aslında olduğu gibi, insan, yalnızca bencil insan biçiminde görünürken, gerçek doğası içindeki insan da yalnızca soyut yurttaş biçiminde görünür.

Bireylerin kendi ortak çıkarlarıyla çatışmadığını sandıkları kendi özel çıkarlarını gözetmeleri yüzünden, "ortak çıkar", özel bir "genel çıkar" imişçesine, bireylere "yabancı" ve "bağımsız" bir çıkar diye kabul ettirilir. Oysa, aslında, bireyler, demokraside düpedüz bir uyuşmazlık içinde karşı karşıya gelirler. Öte yandan, toplulukla ve bu toplumun hayalî çıkarlarıyla gerçekte sürgit çatışan özel çıkarların pratikteki mücadelesi, devlet biçimine bürünmüş olan hayalî genel çıkar aracılığıyla pratik yaşama müdahale edilmesini ve pratik yaşamın denetlenmesini kaçınılmaz kılar.

MARX: Alman İdeolojisi (MEGA I, 5, 23)

Devlet sosyal bozuklukları itiraf ettiğinde, bunların nedenlerini ya insan gücünün yenemeyeceği doğa yasalarına, ya yurttaşların kendisinden bağımsız özel yaşam tarzına, ya da kendisine bağımlı yönetimin amaca uygun olmayan etkinliklerine indirger. Sözgelişi, İngiltere'de yoksulluk halkın geçim sıkıntılarına ilişkin doğa yasalarına, ayrıca yoksulların bozuk niyetine bağlanır. Tıpkı Prusya kralının bu felakete varsılların Hristiyanlıktan uzaklaşmalarının, Meclisin ise mülk sahiplerinin sakıncalı dünya görüşlerinin yol açtığını ileri sürmeleri gibi. Bunun içindir ki İngiltere yoksulları cezalandırır; Prusya kralı zenginleri uyarır; Meclis de mülk sahiplerinin kellelerini uçurur.

Nihayet bütün devletler, yönetimin rastlantısal veya kasıtlı tutumlarında kötülüklerin kaynağını ararlar ve çareyi de bu konuda önlem almada görürler. Niçin mi? Çünkü yönetim devletin organize etkinliğinin ta kendisidir. Devlet, yönetimin varlık nedeni ve iyi niyeti ile yönetimin araçları ve malları arasındaki çelişkiyi ortadan kaldıramaz. Bu çelişkiyi ortadan kaldırması demek zaten kendisini ortadan kaldırması demektir. Çünkü devlet doğrudan doğruya bu çelişkiye dayanır.

Gerçekten de devlet kamusal ve özel yaşam, kamusal ve bireysel çıkar arasındaki çelişkiye dayanır. Bu nedenledir ki yönetim salt biçimsel ve olumsuz bir etkinlikle ye-

tinmek zorundadır. Burjuva yaşamının ve işinin başladığı yerde devletin erki de biter. Evet, bu burjuva yaşamının, bu özel mülkiyetin, bu ticaretin, bu sanayinin, değişik burjuva çevrelerinin bu karşılıklı soygununun olumsuz sonuçlarına karşı çaresiz seyircilik, yönetimin doğal yasasıdır. Çünkü bu parçalanmışlık, bu alçaklık, bu burjuva toplumu köleliği, modern devletin doğal temelidir. Tıpkı köle toplumunun antik devletin doğal temelini oluşturması gibi.

Devletin varlığı ile köleliğin varlığı birbirinden ayrılamaz. Antik devlet ile antik kölelik arasındaki perçin, modern devlet ile modern bezirgânlık arasındaki perçinden daha sağlam değildi.

Eğer modern devlet kendi yönetiminin aczini gidermek istiyorsa, şimdiki özel yaşamı ortadan kaldırmalıdır. Ama özel yaşamı kaldırmak demek, devletin kendisini ortadan kaldırması demektir. Çünkü devlet ancak özel yaşamın karşıtı olarak yaşayabilir.

Bilindiği gibi, hiçbir canlı, varlığındaki eksiklikleri yaşamının ilkesinde ve özünde aramaz; bu zaafı yaşamının dışındaki koşullarda arar. Ne de olsa intihar doğaya aykırıdır. Öyleyse devlet de kendi yönetiminin aczine ve dolayısıyla kendi aczine inanamaz. Devlet, olsa olsa, rastlantısal ve biçimsel aksaklıkları algılar ve bunlara çare arar. Çareler yetmezse, sosyal aksaklıklar insandan bağımsız doğal aksaklıklar veya tanrısal yasalar olarak algılanırlar ya da bireyler yönetimin iyi niyetine ve soylu amacına ayak uyduramayacak kadar bozuk niyetli görülürler. O bireyler ki özgürlüklerini sınırlayan hükümete karşı çıkarlar ama aynı zamanda hükümetten bu özgürlüklerinin zorunlu sonuçlarını engellemesini isterler.

Devlet ne kadar güçlü olursa, toplum ne kadar siyasal olursa, bu devlet organizasyonunda sosyal bozuklukların nedenini kavramak o ölçüde zor olur. Siyasal bilinç siyasetin dar kalıpları içinde sıkışıp kalır. Bu bilinç ne denli keskin ve diri olursa, sosyal aksaklıkları kavramada o kadar yetersiz kalır.

Siyasal bilincin klasik dönemi Fransız devrimidir. Fransa'da devrimciler devletin varlığında sosyal adaletsizlikleri arayıp bulacakları yerde, sosyal adaletsizlikleri siyasal felaketlerin nedeni olarak görmüşlerdir. Örneğin Robespierre demokrasinin en önemli engeli olarak büyük yoksulluğu ve büyük zenginliği görmüş ve kanaatkarlığı kökleştirmeyi amaçlamıştır.

Politikanın ilkesi iradedir. Siyasal bilinç hangi ölçüde tek yanlı olursa, iradenin gücüne o ölçüde inanır; iradenin doğal ve kültürel sınırlarını o ölçüde göz ardı eder;

sosyal adaletsizliklerin kaynağını tanımada da o ölçüde aciz kalır.

MARX: Bir Prusyalının Makalesine İlişkin Eleştirel Notlar, 1844

Kendisinden önce topluma egemen bulunan sınıfın yerine geçen her yeni sınıf, amaçlarına ulaşabilmek için, kendi çıkarlarını toplumun bütün üyelerinin ortak yararı (kamu yararı) diye takdim etmek zorunda kalır.

MARX: Alman İdeolojisi (MEW III, 477)

Devlet, egemen sınıfın tek tek bireylerinin kendi ortak çıkarlarına yürürlük kazandırdıkları ve belirli bir dönemin burjuva toplumunun tümünü özetleyen bir biçim olduğu için, bütün ortak kurumlar devlet aracılığı ile bir politik biçime bürünür. İşte, yasanın gerçek temelinden koparılmış olan serbest bir iradeye dayandığı yolundaki hayalin kökeni de budur. Tıpkı bunun gibi, hukuk da tekrar yasaya indirgenir.

MARX: Alman İdeolojisi (MEW ITL 62)

Bir bireyin gereksinimi, bu gereksinimi giderecek araçları elinde bulunduran bir başka bencil birey tarafından bilinmediği için, her birey, başkalarının gereksinimleri ile bu gereksinimleri karşılayacak nesneler arasında kendisini adeta bir iletken kılmak suretiyle, bir ilişki kurma zorunluluğu duyar. İmdi, gerçek özü siyasal-kamusal yaşamdan değil de özel-sivil yaşamdan oluşan sivil toplumun bireylerini bir arada tutan öğe de biçimi ne denli yabancılaşmış bulunursa bulunsun, doğal zorunluluktur; insanın temel niteliği ve öz çıkarıdır. Günümüzde ancak politik bir boş inanç, sivil burjuva yaşamının devlet tarafından ayakta tutulması gerektiğini düşünebilir. Aslında, tam tersine, devlet sivil burjuva yaşamı tarafından ayakta tutulur.

MARX: Kutsal Aile (MEGA I, 3,296)

Gerçek anlamda politik devlet, özü açısından, insanın maddî yaşamından değil de, tersine, insanın fasile (familya) yaşamından oluşur. Bencil maddî yaşamın bütün zorunlulukları, burjuva toplumunun özellikleri olarak, devlet alanının dışında, sivil burjuva toplumunda kalır.

Politik devlet, kıvamına erdiğinde, insan, yalnızca düşüncede, yalnızca bilinçte değil, fakat gerçek yaşamında da, birisi "uhrevî", ötekisi "dünyevî" olmak üzere ikili bir yaşam sürer. İnsan, politik kamu kurumundaki yaşamında kendisini bir kamu birimi olarak görürken, burjuva toplumundaki yaşamında özel-sivil-bireysel insan olarak etkinlikte bulunur; başkalarını araç olarak görür, kendisini bir araca indirger ve yabancı güçlerin oyuncağı haline gelir.

MARX: Yahudi Sorunu Üstüne (MEW I, 354)

Devlet, giderek geniş kitlelerin çıkarlarına daha fazla yabancılaşır ve tefecilerin, borsa simsarlarının ve büyük sanayicilerin kitlelerin sömürülmesi amacıyla kurulmuş ortaklığına dönüşür.

ENGELS: Borkheim'ın Broşürüne Önsöz (MEW XXI, 350/51)

Modern devlet tarafından insan haklarının tanınması, ilk çağ devleti tarafından köleliğin tanınması ile eş anlam taşır. İlk çağda, devletin temeli kölelikti. Modern devletin temeliyse, sivil toplum ve onun bireyidir. Bu birey de, öteki bireylerle biricik bağı "özel çıkar" ve "bilinçsiz, doğal zorunluluk"tan ibaret olan, ücretli emeğin ve kendisi ile başkalarının bencil gereksinimlerinin kölesi olarak kalan bağımsız bireydir. Modern devlet, işte bu toplumu ve onun bireyini yani kendi doğal temelini evrensel insan haklarında tanıyıp bulmuştur. Kendi gelişiminin dayatmasıyla eski siyasal köstekleri aşan sivil toplumun bir ürünü olarak, modern devlet, insan haklarını ilân etmekle, salt kendi kökenini ve temelini tanımış olmaktadır.

MARX: Kutsal Aile (MEGA I,3, 288)

İnsan hakları insanı dinden kurtarmaz; aksine, ona din özgürlüğünü kazandırır. İnsan hakları insanı mülkiyetten kurtarmaz; aksine, ona mülkiyet özgürlüğünü sağlar. İnsan hakları insanı kârın çamurundan kurtarmaz; aksine, ona daha fazla kâr elde etme özgürlüğü verir. Aslında, insan haklarının çağdaş devletçe tanınması, köleliğin antik devletçe tanınmasından ayrımsızdır.

MARX: MEW II, 119



sözde insan hakları

İnsan hakları yurttaş haklarından ayrı tutulur. Peki ama yurttaştan ayrı tutulan insan kimdir? Burjuva toplumunun üyesinden başkası değildir o. Acaba burjuva toplumunun üyesi insan niçin "insan", onun hakları da niçin "insan hakları" sayılmıştır? Bu olgu doğrudan doğruya politik devletle burjuva toplumu arasındaki ilişkiden, politik emansipasyonun özünden çıkar. En başta saptadığımız gerçek şudur: "Sözde insan hakları", yurttaş haklarından ayrımlı olarak, burjuva toplumunun üyesinin, yani gerçek insandan ve topluluktan yalıtılmış olan egoist insanın haklarıdır.

Peki ama özgürlük ne anlama gelir? Özgürlük, başkasına zarar vermeyen her şeyi yapabilme hakkıdır. Sanki iki tarla arasındaki çit gibi, sınırları belirleyen de yasadır. Özgürlüğü söz konusu olan da, kendi içine kapanmış, yalıtılmış bir yörük olarak insandır. Özgürlük konusundaki insan hakkı, insanın insanla kaynaşmasına değil de insanın insandan yalıtılmasına dayanır.

Özgürlük konusundaki insan hakkının pratik uzantısı, "özel mülkiyet" konusundaki insan hakkıdır. Peki ama özel mülkiyet konusundaki bu insan hakkı nasıl bir haktır? Özel mülkiyet hakkı, kişinin, keyfi biçimde, başkalarıyla ilişkili olmaksızın, toplumdan bağımsız olarak, malının mülkünün keyfini çıkarma ve onun üzerinde tasarruf etme hakkıdır; kısaca bireyin öz çıkarını kovalama hakkıdır. Bu özgürlük ve bu özel mülkiyet hakkı burjuva toplumunun temelidir. Herkes hemcinsiyle karşılaştığında özgürlüğünün somutlaşıp yaşama geçirilmesiyle değil de onun sınırlanmasıyla karşılaşır.

Öteki insan haklarına, eşitliğe ve güvenliğe gelince: Eşitlik politika dışı anlamıyla yukarıda anılan özgürlükte eşitliktir; yani insan kendi başına buyruk bir yörük olarak eşit sayılır.

Ya güvenlik? Güvenlik burjuva toplumunun en kutsal sosyal kavramıdır. Tüm toplum ve bu arada polis sanki salt bireylerin kişiliğini, onların haklarını ve mülklerini güvence altına almak için yaratılmıştır. Hegel, bu anlamda burjuva toplumunu "zorunluluğun ve aklın devleti" diye tanımlar. Güvenlik kavramı aracılığıyla burjuva toplumu egoizmini aşmış olmaz; tam tersine, güvenlik o toplumun egoizminin sigortası olur.

Görülüyor ki hiçbir sözde insan hakkı burjuva toplumunun üyesi olarak öz çıkarının ve özel iradesinin izinde giden, topluluktan kopuk egoist bireyi aşamaz. İnsanoğlu in-

san haklarında bir "tür öznesi" olarak algılanmamış, tersine, tür yaşamı, yani topluluk, bireylere yabancı bir dış çerçeve ve bireylerin bağımsızlıklarının sınırlanması olarak belirmiştir. İnsanları birbirine bağlayan tek bağ, doğal zorunluluk, maddi ihtiyaç, özel çıkar ile mülkiyetin ve egoist kişiliğin korunması olmuştur.

Burjuva toplumunun bir üyesi olarak bu "insan" politik devletin ön koşuludur; bu devlet tarafından da "insan haklarında" tanınmıştır. Egoist insanın özgürlüğü ve bu özgürlüğün tanınması demek, aslında, insanın yaşamını oluşturan maddi ve manevi öğelerin denetimsiz hareketinin tanınması demektir.

Sonuçta insan dinden kurtulamamıştır; din özgürlüğüne kavuşturulmuştur; mülkiyetten kurtulamamıştır; mülkiyet özgürlüğüne kavuşturulmuştur; ticaretin egoizminden kurtulamamıştır; ticaret özgürlüğüne kavuşturulmuştur.

MARX: Yahudi Sorunu, 1844, 27

hukuka bağlılık: burjuvazinin ikiyüzlülüğü

Burjuvazi, feodaliteye karşı yürüttüğü savaştan ve kapitalist üretimin olgunlaştırılmasından sonra, bütün kast ayrıcalıklarını yani kişisel ayrıcalıkları ortadan kaldırmak zorunda kalmış ve ilkin özel hukuk alanında, daha sonra da yavaş yavaş kamu hukuku alanında, kişinin hukuken eşitliğini kabul etmek gerekliliğini duymuştur. Gelgelelim, hak eşitliğini oldum olası salt lâfta ve kâğıt üstünde tanımıştır.

Mutluluk eğilimi, küçük ölçüde manevî haklarla ama asıl büyük ölçüde maddî araçlarla körüklenir. Oysa kapitalist üretim, hak eşitliğine sahip kimselerin büyük çoğunluğuna, yaşamak için gerekli olandan fazlası düşmesin diye dikkat kesilmiştir. Bu nedenle, mutluluk eğiliminde, çoğunluğun eşit hakkına gösterdiği saygı da (eğer onu göstereceği farzedilebilirse) aslında evvelce köleci veya feodal toplumun göstermiş olduğu saygıdan fazlası değildir.

ENGELS: Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu (MEAS II, 351/352)

Burjuva düzeninin köleleri, efendilerine karşı baş kaldırdıkları zaman, bu düzenin uygarlık ve adaleti, tüyler ürpertici iç yüzü ile gözler önüne serilir. Bu gibi durumlarda, sözü geçen uygarlık ve adalet de bütün peçelerini yüzünden atmış bir vahşet ve yasa tanımaz intikam görünümüyle su üstüne çıkar. Zenginliğe el koyanlarla üreticiler arasındaki sınıf mücadelesinde patlak veren her yeni bunalımda bu olgu gitgide daha açık seçik biçimde belirir.

MARX: Fransa'da İç Savaş (MEAS I, 442)

Burjuvazi, şimdiye dek içyüzünü peçeleyip, mutlak kudretini beslediği genel seçim hakkını yadsımakla açık bir itirafta bulunur: "Diktatörlüğümüz, şimdiye dek halk iradesi aracılığı ile ayakta durmuştur. Şimdiyse halk iradesine karşı pekiştirilmelidir."

MARX: Fransa'da Sınıf Mücadeleleri (MEAS I, 207/208)

Parlamenter rejim her şeyi çoğunluğun kararına bırakır. Öyleyse parlamento dışı büyük çoğunluk neden karar verme hakkı istemesin? Sizler devletin doruğunda saz çalarken aşağıdakilerin raks etmesine neden şaşarsınız?

MARX: Louis Bonaparte'ın 18'inci Brumaire'i (MEAS I, 222)

Özgür devlet; nedir bu? Dar kafalı kul anlayışından kurtulan işçilerin amacı, kesinlikle, devleti "özgür" kılmak değildir. Alman İmparatorluğu'nda "devlet", nerdeyse Rusya'daki kadar "özgür"dür. Özgürlük, devleti topluma üstün bir organdan kesinlikle ona tabi bir organa dönüştürmekten ibarettir. Bugün de devlet biçimleri, "devletin özgürlüğü"nü sınırladıkları ölçüde ya daha özgürdür ya da hiç özgür değildir.

MARX/ENGELS, MEW Cilt XIX, 15

Ne demektir "özgür devlet"?

Özgürlük demek, devleti toplumun kendisine uyruk tutulduğu bir organ olmaktan çıkarıp, onu topluma tümüyle uyruk bir organa dönüştürmek demektir. Ve günümüzde de devlet biçimleri, "devletin özgürlüğünü" kısıtladıkları ölçüde özgür sayılırlar.

MARX: Gotha Programının Eleştirisi (MEAS H, 23)

Bugünkü hükümetler, işçilere göz kırpmalarına, onlara gülücükler dağıtmalarına karşın çok iyi biliyorlar ki biricik dayanakları burjuvazidir. İşte bu nedenledir ki işçilere karşı dost görünücü sözleriyle burjuvaziyi ürkütseler bile, burjuvaziye karşı elle tutulur hiçbir somut eylemde bulunmazlar.

MARX: Engels'e 19.2.1881 Tarihli Mektup

Parlamentonun varlık nedeni, başkalarını aldatmak ve böylece aynı zamanda kendi kendisini aldatmaktan ibarettir.

MARX: N. F. Daniekon'a 19.2.1881 Tarihli Mektup

Önce Marx'ın Proudhon'a yazısı ve sonra da özellikle "Komünist Manifesto", sosyalist toplum düzeninin kurulmasıyla devletin kendiliğinden dağıldığını ve yok olduğunu açıkça söylemesine rağmen, anarşistler "halk devleti" kavramını bizi bıktırıncaya kadar başımıza kakmışlardır. "Devlet", mücadelede ve devrimde düşmanları bastırmak için kullanılan salt geçici bir kurum olduğuna göre, "özgür halk devleti"nden söz etmek düpedüz saçmadır. Proletarya devleti kullandığı sürece, onu özgürlük için değil, hasımlarını bastırmak için kullanır ve özgürlükten söz etmek mümkün olur olmaz, devlet zaten devlet olmaktan çıkar.

ENGELS: Bebel'e Mektup

Kişisel özgürlüğün, basın özgürlüğünün, düşünce açıklama özgürlüğünün, örgütlenme özgürlüğünün, toplanma özgürlüğünün, öğretim ve din özgürlüklerinin vb. üzerine bir anayasa giysisi geçirildi. Böylece özgürlükler her çeşit tehlikeden de korunmuş oldular. Bu özgürlüklerin her biri Fransız yurttaşının mutlak hakkı ilân ediliyordu. Ama hep şu çekince ile: Bu hak, kural olarak, kısıtlanamamakla birlikte, "başkalarının eşit hakları ve kamu güvenliği" ile ya da öteki bireysel özgürlükler ile uyumu sağlayacak yasalar eliyle sınırlanabilir.

Örneğin, "Yurttaşlar, örgütlenme, şiddete başvurmaksızın silahsız toplanma, dilekçe verme ve düşüncelerini basın yoluyla veya başkaca yollarla açıklama hakkına sahip sayılırlar. Bu hakların kullanılması, başkalarının eşit hakları ve kamu güvenliği ile sınırlıdır."; "Öğretim serbesttir. Öğretim özgürlüğü, yasaca saptanan koşullara uyularak ve devletin yüksek denetimi altında kullanılır"; "Her yurttaşın oturduğu konut yasaca belirtilmiş durumlar dışında dokunulmazlığa sahiptir" vb.

Demek ki Anayasa, işi, hep ileride Anayasayı uygulamak için çıkarılacak organik yasalara bırakmaktadır. Bu yasalar (söz konusu çekinceleri somutlaştırıp), bu sınırsız özgürlüklerden yararlanmayı, adı geçen özgürlüklerin birbirleriyle ve kamu güvenliği ile çatışmamasını sağlayacak biçimde düzenleyeceklerdir.

Ve sonradan bu yasalar düzenseverlerce öyle bir düzenlenmiştir ki bugün burjuvazi onlardan yararlanırken öteki sınıfların eşit haklarını hiç mi hiç umursamamaktadır. Düzenseverler bu özgürlüklerin başkaları tarafından kullanılmasını büsbütün yasakladıkları veya her biri bir polis tuzağı oluşturan koşullara bağladıkları durumlarda da bu iş, her zaman, Anayasa uyarınca "kamu güvenliği" uğruna, yani düpedüz burjuvazinin güvenliği uğruna gerçekleştirilir. Sonunda, bütün özgürlükleri ortadan kaldıran düzenseverler gibi, bütün bu özgürlükleri korumak isteyen demokratlar da Anayasayı kendi eylem ve özlemlerine gerekçe diye piyasaya sürerler. Bunda da dipten doruğa haklıdırlar. Çün-

kü Anayasanın her maddesi, kendi antitezini, Yukarı Meclisini ve Aşağı Meclisini, yani genel kural olarak özgürlüğü, bu kuralın istisnası olarak da özgürlüğün ortadan kaldırılmasını kapsamaktadır. Böylece, özgürlük adına saygı gösterilip onun somutlaştırılması hiç kuşkusuz hep yasal yoldan önlendiği sürece, özgürlüğün pratik yaşamda yediği darbeler ne denli öldürücü olurlarsa olsunlar, özgürlüğün anayasal varlığı da hiç yara bere almadan olduğu gibi korunmuş gözükür.

MARX: Louis Bonaparte'ın 18'inci Brumaire'i (MEAS I, 237)

Devlet, mülk sahibi sınıfların, toprak sahiplerinin, ve kapitalistlerin, sömürülmüş sınıflara, köylülere ve işçilere karşı örgütlenmiş toplu gücünden başkaca bir şey değildir. Tek tek kapitalistlerin (ki bu sorunda yalnızca onlar söz konusudur, çünkü toprak sahibi de önce kapitalist sıfatı ile ortaya çıkar) istemediklerini, onların devleti de istemez. Demek ki tek tek kapitalistler konut sorunundan dem vurdukları halde, bu sorunun en korkunç sonuçlarını, hiç değilse yüzeysel biçimde hasıraltı etme yolunda harekete geçmiyorlarsa, bir toplu 'kapitalist olan devlet de bundan fazlasını yapmayacaktır. Olsa olsa alışılagelmiş yüzeysel örtbasçılığın her yerde eşit bir ölçüde gerçekleştirilmesine özen gösterecektir.

ENGELS: Konut Sorunu (MEAS I, 570)

Kapitalist egemenliği, işçi sınıfı içine bulaşıcı hastalıkların mikrobunu saçma lüksünü göze alamaz. Böyle bir davranışın sonuçları kapitalistlere çok pahalıya patlar. Çünkü, Azrail, işçiler arasında kol gezdiği gibi kapitalistler arasında da kol gezer.

ENGELS: MEW XVIII, 233

Şu kapitalist hukukçuluğa şaşmamak elden gelmiyor! Bir taşınmaz maliki, bir ev sahibi ya da bir iş adamı, demiryolları ya da yeni caddeler açılması gibi yenileştirmeler yüzünden malından, mülkünden edildiğinde, yalnızca tam tazminat elde etmekle kalmıyor. Fakat o, fedakârlığından ötürü, Tanrı ve hukuk adına bir de yeterli kazançla avutuluyor. Emekçi ise, karısı, çoluğu çocuğu ve varı yoğu ile sokağa atılıyor ve şehir erkânının ahlâk ve kibarlığa önem verdiği şehir bölgelerine gelip dayandığında, sağlık mevzuatı çerçevesinde polisçe koğuşturuluyor.

MARX: Kapital Cilt I, 690

suç ve ceza

Nasıl hukukun kendisi salt iradenin ürünü değilse, suç da, yani toplumda egemen koşullara karşı bireyin verdiği mücadele, de salt iradenin ürünü değildir. Suç da aynen hukukun şartlandığı biçimde şartlanmıştır. Hukukta bağımsız ve genel iradenin buyruğunu keşfeden hayalperestler ise, suçta da hukukun basit, sıradan bir ihlâlini görmekle yetinirler.

ENGELS: Ailenin, Özel Mülkiyetin ve
Devletin Kökeni (MEAS II, 295)

Temmuz devriminin hemen ardından, muzaffer burjuvazinin çıkardığı Eylül Yasaları'nda, muhtemelen yine "insanlık" hatırı için, bir sınıfın başka bir sınıfa karşı kışkırtılmasının bir cürüm sayıldığı ve bunun hapis ve para cezalarıyla cezalandırıldığı iyi bilinir. İngiliz burjuva gazetelerinin, Chartist liderlerle Chartist yazarları suçlamak için, onlara, sınıfları birbirlerine karşı kışkırtan kişiler olarak yaklaşmaktan daha iyi bir yol bulamadıkları da pek iyi bilinir. Sınıfları birbirlerine karşı kışkırttıkları iddiasıyla Alman yazarlarının zindanlara kapatıldıkları bile olmuştur.

MARX: "Ahlâkî Eleştiri ve Eleştirel Ahlâk,
Alman Kültür Tarihine Katkı. Carl Heinzen'e Karşı"
Deutsche-Brüsseler Zeitung, 28.10.1847- 25.11.1847

Bir filozof düşünceler, bir ozan dizeler, bir rahip vaazlar, bir profesör ders kitapları vs. üretir. Bir suçluysa suç üretir. Suç üretimi ile toplumun bütün üretici faaliyeti biraz yakından incelenirse, kişi bir sürü önyargısını terketmek zorunda kalır. Suçlu yalnızca suç üretmekle kalmaz. O, aynı zamanda ceza hukukunu, ceza hukuku dersleri veren profesörü ve hatta bu profesörün kendi derslerini piyasaya satılık mal olarak sürdüğü ders kitabını da üretir. Yazarın kendi ders kitabından aldığı zevkin dışında, ayrıca maddî varlıkta bir artış da meydana gelir.

Suçlu, bütün bunlardan başka, polis ve adliye örgütünü, detektifleri, yargıçları, cellatları ve jürileri de üretir. Toplumsal iş bölümünün bütün bu kategorilerini oluşturan farklı meslekler de insan ruhunun değişik yeteneklerini geliştirirler, yeni yeni gereksinmler ve bunları giderecek yeni yeni yollar açarlar. Bu arada işkence de, işkence aletlerinin

üretiminde nice dürüst işçi çalıştırmak suretiyle en süzme mekanik icatların gerçekleştirilmesine yol açar.

Suçlu kimi zaman ahlâkî, kimi zaman da acıklı bir izlenim yaratarak, halkın ahlâkî ve estetik duygularını harekete geçirmek suretiyle de bir işlev görür. O, ceza hukuku üzerine ders kitaplarını ve doğrudan doğruya ceza hukukunun kendisini, buna bağlı olarak da yasa koyucularını üretmekle kalmayıp, aynı zamanda sanatı, edebiyatı ve Oedipus ile Üçüncü Richard'ın, Mullner'in Schuld'u ile Schiller'in Haydutları'nın da kanıtladığı gibi, trajik oyunları da üretir.

Suçlu, burjuva yaşamının tekdüzeliğini ve güvenliğini bozar. Böylece onu durgunluktan uzaklaştırır; eksikliğinde rekabet hırsının uyuşacağı o durulmaz gerilimi, ruh devingenliğini yaratır. Bu sayede, üretici güçlere taptaze bir hız da katar.

Suça karşı açılan savaş, fazla nüfusun bir bölümünü emerken, suç da emek pazarından bu nüfusun bir başka bölümünü çekip alır. Böylece, işçiler arasındaki rekabet azalır ve ücretler bir dereceye kadar asgarî seviyenin altına düşmekten kurtulur. Bu nedenle de, suçlu, toplumda dengeyi sağlayan ve bütün yararlı mesleklerin yolunu açan dengeleyici güçlerden biri olarak görülür.

Suçlunun üretici güçlerin gelişimine katkısı ayrıntılı olarak gösterilebilir. Hırsızlar olmasaydı çilingircilik zanaati günümüzdeki yetkinliğe ulaşabilir miydi? Kalpazanlar olmasaydı, banknot yapımcısı günümüzdeki üstünlüğüne erişebilir miydi? İmza taklitçileri olmasa, mikroskop günlük ticaret yaşamına girer miydi? Uygulamalı kimyanın gelişimi, dürüst üretici çabanın ürünü olduğu ölçüde, birbirine karıştırılarak satılan mallardaki hileyi saptamak üzere girişilen çabaların da bir ürünü değil midir? Suç, mülkiyete karşı yeni yeni saldırı araçlarını geliştirmekle yeni yeni savunma önlemlerinin doğmasına yol açmakta ve suçun üretici etkileri, grevlerle makinelerin icadını sağlayıcı etkiler kadar büyük olmaktadır.

Kişisel suçları bırakalım. Ya ulusal suçlar olmasa bir dünya pazarı kurulabilir, uluslar var olabilir miydi? Ademden beri, günah ağacı aynı zamanda bir bilgi ağacı da değil midir?

Mandeville, Arılar Masalı (1708) adlı kitabında, bütün İngiliz mesleklerinin üretkenliğini göstermiş ve bizim görüşümüzü evvelce ileri sürmüş bulunuyor: "Bu dünyada ahlâkî olduğu ölçüde doğal kötülük diye nitelediğimiz şey, bütün zanaatların temelidir. Bütün sanat ve bilimlerin asıl kaynağını orada aramamız gerekir. Kötülüğün ortadan kalktığı anda, toplum topyekûn çözülmese bile en azından bozulur."

Mandeville, burjuva toplumunun dar görüşlü savunucularından çok daha cüretli ve çok daha dürüst olma üstünlüğüne sahipti.

MARX: Artı Değer Üzerine Teoriler, Cilt I, 385-387

Uygarlığı ile övünen bir toplumda ölüm cezasının haklılığına ve yerindeliğine dayanak oluşturabilecek bir ilke bulmak büsbütün olanaksız sayılamasa bile, epey güç olacaktır. Ceza, genellikle yola getirme ya da yıldırma aracı olarak haklı gösterilmiştir. İyi güzel ama başkalarını yola getirmek ya da yıldırmak için beni ne hakla cezalandırırsınız? Kaldı ki, gözümüzün önünde Kabil'den beri dünyanın cezayla hiç de yola gelmediğini ve yılmadığını en açık kanıtlarla gösteren bir tarih, bir istatistik de vardır. Dünyanın cezayla hiç de yola gelmediği ve yılmadığı apaçık ortadadır.

Soyut hukuk açısından, insan onurunu kuramsal düzeyde tanıyan tek bir ceza hukuku öğretisi vardır ki o da Kant'ın Hegel tarafından daha da katı bir formülde özetlenmiş teorisidir. Hegel şöyle yazar: "Ceza suçlunun hakkıdır. Onun kendi iradesinin bir eylemidir. Hakkın ihlali suçlu tarafından kendi hakkı olarak ilan edilmiştir. Onun işlediği suç bir hakkın inkarıdır. Ceza, işte bu inkarın inkarı, dolayısıyla bizzat suçlunun harekete geçirdiği ve kendi kendisine zorla yüklediği bir hak onayıdır."

Suçluya, salt adaletin nesnesi, kölesi olarak bakacağı yerde, Hegel'in suçluyu kendi kaderini kendisi belirleyen özgür bir varlık katma yüceltmesi açısından, bu formülde kandırıcı bir şeyin bulunduğundan kuşku edilemez. Konuya daha yakından eğilecek olursak, başkaca durumlarda olduğu gibi, burada da, Alman idealizminin kurulu toplum düzeninin kurallarını üstü kapalı biçimde onaylayıp meşru kıldığını görürüz.

Gerçek güdüleri ve üzerinde baskıda bulunan binbir toplumsal koşuluyla, somut, gerçek bireyin yerine "özgür irade" soyutlamasını, yani insanın bir sürü nitelikleri arasından yalnızca bir tekini insan yerine koymak, aldanma ya da aldatma değil de nedir? Cezayı suçlunun kendi iradesinin ürünü sayan bu öğreti, düpedüz eski kısas (göze göz, dişe diş) hakkının metafizik bir anlatımıdır.

Bütün laf şaklabanlıkları bir yana itilip de açık açık konuşulacak olursa, ceza, toplumun, nitelikleri ne olursa olsun, yaşam koşullarının ayaklar altına alınmasına karşı kendisini korumasını sağlayan bir araçtır. Peki ama kendini savunmak için cellâttan daha iyi bir araç tanımayan ve kendi vahşetini "dünyanın en önde gelen gazetesi" aracılığı ile ebedî bir yasa olarak ilân eden bu toplum ne biçim bir toplumdur?

Bay A. Quetelet, "İnsan ve Yetkileri" adlı şaheser ve bilgece eserinde şunları yazıyor: "Korkunç bir düzenlilikle ödediğimiz bir fatura vardır: Hapishaneler, zindanlar ve darağaçları faturası! Hatta yıllık doğum ve ölümleri önceden söyleyebileceğimiz gibi, kaç kişinin ellerini hemcinslerinin kanıyla boyayacağını, kaçının kalpazan olacağını, kaçının uyuşturucu madde ticareti yapacağını bile, hemen hemen aynı şekilde önceden kestirebiliriz." Gerçekten de Bay A. Quetelet, 1829'da yayımlanan bir suç ihtimalleri hesabında, 1830 yılında Fransa'da işlenen suçların yalnız tutarını değil, fakat bütün değişik türlerini de şaşırtıcı bir kesinlikle önceden kestirmiştir. Toplumun belirli bir ulusal kesiminde ortalama suç tutarını yaratan olgunun bir ülkenin özgül siyasal kuramlarından ziyade modern burjuva toplumunun temel ilişkilerinde yattığı, Quetelet 'nin, 1822-24 yılları için saptadığı tablodan çıkarılabilir.

Eğer geniş ölçüde karşılaşılan suçlar, sayıları ve nitelikleri yönünden, fiziksel olgularda rastlanan bir düzenlilik gösteriyorlarsa, o zaman yenilerinin gelebilmesi için yer açmak üzere bir sürü suçluyu asan cellâdı göklere çıkaracak yerde, bu suçları üreten sistemin değiştirilmesi üzerine derin derin düşünmek gerekmez mi?

MARX: Ölüm Cezası, New York Daily Tribüne, 18.2.1853

hukukçu sosyalizminin (jüridizmin) eleştirisi

Lassalle'ci Alman Sosyal Demokrasisi'ne göre, "emeğin kurtuluşu, iş aletlerinin toplumun ortak malı katına çıkarılmasına ve emek hâsılasının adaletli üleşimini sağlayacak bir komünal düzenlemenin oluşturulmasına bağlıdır." "İş aletlerinin toplumun ortak malı katına çıkarılması"! Herhalde "ortak mala dönüştürülmesi" denmek isteniyor. Her neyse, bırakalım bunu.

Nedir "emek hasılası"? Emeğin ürünü mü yoksa değeri mi? Eğer emeğin değeri ise, ürünün toplam değeri mi, yoksa yalnızca emeğin tüketilen üretim araçlarının değerine yeniden kattığı değer bölümü mü?

"Emek hâsılası", Lasselle'in dört dörtlük ekonomik kavramların yerine koyduğu bir safsatadır.

Nedir "adaletli" üleşim? Burjuvalar da günümüzdeki üleşimin "adaletli" olduğunu ileri sürmüyorlar mı? Gerçekten de bugünkü üretim biçimi çerçevesinde biricik "adaletli" üleşim günümüzde geçerli üleşim değil midir?

Ekonomik ilişkiler mi hukukî kavramlar eliyle düzenlenir, yoksa tam tersine, hukukî kavramlar mı ekonomik ilişkilerden kaynaklanır? Bağnaz sosyalistlerin de "adaletli" üleşim konusunda, çok değişik görüşleri yok mudur? "Adaletli üleşim" deyiminden neyin anlaşılabileceğini saptayabilmek için, ilk paragrafı bu paragrafla birlikte ele almamız gerekiyor. Bu son paragraf, iş aletlerinin ortak mal sayıldığı ve bütün emeğin komünist bir düzenlemeye bağlandığı bir toplumu varsayıyor.

İlk paragraftan anlıyoruz ki "emeğin hasılası, hiç kesintisiz, eşitçe toplumun bütün üyelerine ait olacaktır." "Toplumun bütün üyelerine" mi? Ya çalışmayanlara? Onlara da mı? O zaman nerede kalır o "hiç kesintisiz emek hâsılası"? Yoksa yalnızca toplumun çalışan üyelerine mi? O zaman da nerede kalır bütün toplumun üyelerinin o "eşit hakkı"? Anlaşılan, "toplumun bütün üyeleri" ve "eşit haklar", salt gelişigüzel kullanılmış deyimlerdir. İşin özü şuradadır ki, bu komünist toplumda her işçi, mutlaka Lassallevarî "kesintisiz emek hâsılası"na kavuşturulmalıdır.

İlkin şu "emek hasılası" deyimini emek ürünü anlamında ele alalım. O zaman, ortaklaşa emeğin hasılası da toplam sosyal üründen oluşur. Bundan şu kalemleri indireceğiz:

Birincisi: Tüketilmiş üretim araçlarını yenilemek için bir bedel.
İkincisi: Üretimin genişletilip yaydırılması için ek bir bölüm.
Üçüncüsü: Beklenmedik olaylara, kazalara karşı bir yedek fon veya sigorta fonu.

"Kesintisiz emek hasılası"ndan bu kalemlerin indirilmesi, ekonomik bir zorunluluktur. Sözü geçen kalemlerin tutarları da mevcut araç ve gereçlere, kısmen de ihtimal hesaplarına göre saptanır. Ama asla adalete dayanılarak saptanmaz.

Geriye, toplam ürünün, tüketim aracı olarak kullanılmak üzere ayrılmış bölümü kalıyor. Bireyler arasında bir üleşime geçmeden önce, bu bölümden de şu kalemler çıkarılacak:

Birincisi: Doğrudan doğruya üretimle ilgili bulunmayan yönetim giderleri. Bu bölüm, günümüz toplumundaki giderler ile karşılaştırıldığında, önemli ölçüde küçülür ve yeni toplum geliştikçe daha da düşer.

İkincisi: Eğitim ve sağlık gibi gereksinimlerin ortaklaşa karşılanması için ayrılan bölüm. Bu bölüm ise, şimdiki toplumun ayırdığı ile karşılaştırıldığında, önemli ölçüde büyür ve yeni toplum geliştikçe daha da artar.

Üçüncüsü: Çalışmaktan aciz kişiler için fonlar. Yani bugün yoksullara yardım işleri diye nitelenen işler için ayrılan bölüm.

İşte ancak şimdi, programın Lassalle etkisi altında kalarak, yüzeysel bir biçimde, tek başına ele aldığı "üleşime", yani toplumun tek tek üreticileri arasında dağıtılacak olan tüketim araçları bölümüne geliyoruz.

Görüldüğü gibi, "kesintisiz emek hasılası", düpedüz "kesintili emek hasılası"na dönüşmüştür. Hatta, üreticinin birey sıfatıyla elinden çıkan şey, doğrudan doğruya veya dolaylı yoldan toplumun üyesi sıfatıyla kendisine geri döndüğü durumda bile gerçek böyledir.

Böylece "kesintisiz emek hâsılası" deyimi ortadan kalkmakla kalmamış, üstelik "emek hâsılası" deyimi de yitip gitmiştir.

Üretim araçları üzerinde ortak mülkiyete dayanan komünist bir toplum içinde, üreticiler ürünlerini değiş tokuş etmezler. Ürünlere harcanan emek de bu ürünlerin değeri olarak ürünlere özgü bir maddî özellik diye görünmez. Çünkü artık kapitalist toplumda

olduğunun tersine, münferit emek, dolaylı yoldan değil de doğrudan doğruya toplam emeğin öğeleri olarak mevcut bulunmaktadır. Her yana çekilmeye elverişli anlamı yüzünden, bugün eleştirilmeye mahkûm "emek hâsılası" deyimi, böylece anlamını büsbütün yitirmiş olur.

Burada ele aldığımız toplum, kendi temelleri üzerinde gelişmiş bir komünist toplum olmayıp, tersine, kapitalist toplumun bağrından henüz çıkma bir komünist toplumdur. Yani her açıdan, ekonomik, ahlâkî, entelektüel bakımlardan, kucağında doğduğu eski toplumun kalıntılarını taşıyan bir komünist toplumdur.

Bu nedenle her bir üretici, kesintiler çıktıktan sonra, topluma ne verdiyse onu geri alacaktır. Topluma verdiği şey ise, onun somut bireysel emeğinin tutarıdır.

Toplumsal iş günü, bireysel iş saatlerinin toplamından oluşur. Her bir üreticinin bireysel işinin süresi, toplumsal iş gününün onun tarafından gerçekleştirilmiş olup, ona düşen bölümüdür.

O, toplumdan, ortak fonlar için emeğinden gerekli kesintiler yapıldıktan sonra, şu kadar saat çalıştığına dair bir belge alır. Ve bu belge ile de toplumun tüketim araçları stokundan, emeğinin tutarı ile eşdeğerde mal çeker. Böylece, topluma belirli bir biçimde verdiği emeğin tutarını başka bir biçimde geri almış olur.

Burada, eşdeğerlerin değiş tokuşu söz konusu olduğu ölçüde, mal değiş tokuşunu düzenleyen ilke de yürürlükte kalır. Yalnızca öz ve biçim değişmiştir. Çünkü değişen koşullar altında, hiç kimse, emeğinden başka bir şey veremez. Öte yandan, bireysel tüketim araçlarından başka bir şey de bireysel mülkiyetine geçemez. Yalnızca, bireysel tüketim araçlarının münferit üreticiler arasındaki üleşimidir ki eşdeğerli malların değiş tokuşuna egemen ilkeye bağlı kalır; belirli tutarda ve belirli biçimde bir emek, aynı tutarda ama farklı biçimde bir emekle trampa edilir.

Eşit hukuk, işte bu yüzden, hala, ilke olarak, burjuva hukukudur. Şu var ki, mal alışverişlerinde, eşdeğerlerin değiş tokuşu, pratikte her bir olay için değil de yalnızca bir ortalama olarak işlediği halde, şimdi artık ilke ile pratik arasındaki uyumsuzluk ortadan kalkmıştır.

Bu gelişmeye karşın, söz konusu eşit hukuk da hala burjuva sınırları ile kayıtlıdır. Üreticilerin hakları, harcadıkları emekle düz orantılı kalır. Eşitlik, eşit bir ölçeğin, "emeğin" esas alınmasından doğar. Oysa, emekçilerden biri, ötekinden maddeten veya manen üs-

tün olabilir; aynı süre içinde daha fazla emek harcayabilir veya daha uzun bir süre emek harcayabilir. İşte bu nedenle de emek, bir ölçek olabilmek için, söz konusu yoğunluğa veya genişlemeye göre belirlenecektir. Aksi halde, emek, ölçek olmaktan çıkar. Demek ki, burada söz konusu olan eşit hukuk da, aslında eşit olmayan emek için eşit olmayan bir hukuktur. Herkes salt emekçi olduğu için, gerçi sınıf ayrımı tanınmamaktadır ama üstü kapalı biçimde de olsa, emekçiler arasındaki bireysel beceri ve yetenek ayrımları doğal ayrıcalıklar olarak pekâlâ tanınmaktadır. Bu nedenle, bütün hukuklar gibi, bu hukuk da, özünde bir eşitsizlikler hukukudur.

Hukuk, niteliği gereği, ancak eşit ölçeklerin uygulanmasından oluşabilir. Ne var ki aslında eşit olmayan bireyler (eğer bireyler eşit olsalardı zaten her biri ayrı ayrı nitelikler taşıyan münferit bireyler olmazlardı), ancak ortak bir tabana oturtulduklarında ve salt belirli bir yanları ile ele alındıklarında, örneğin salt emekçi olarak kavrandıklarında, eşit bir ölçeğe vurulabilirler.

Dahası, emekçinin biri evli olabilir, ötekisi bekâr. Birinin ötekinden fazla sayıda çocuğu olabilir vb. Bu nedenle eşit emek harcandığında ve buna bağlı olarak toplumsal tüketim fonundan eşit pay alındığında bile, emekçinin biri pratikte ötekinden fazla alır; biri ötekinden daha zengin olur vb. Bütün bu çarpıklıkları önleyebilmek için, hukuk, eşitliğe uygun olacak yerde, aslında eşitliğe aykırı olmak gerekirdi.

Gelgelelim, söz konusu çarpıklıklar, kapitalist toplumdan uzun doğum sancıları ile fışkıran komünist toplumun ilk evresinde önü alınamaz çarpıklıklardır. Unutulmasın ki hukuk, hiçbir zaman, toplumun ekonomik yapısından ve bu yapı tarafından belirlenmiş olan kültürel gelişimden daha yüksek bir yerde olamaz.

Komünist toplumun daha yüksek bir aşamasında, bireyler iş bölümünün kıskacından kurtulduklarında ve buna bağlı olarak, beden işçiliği-fikir işçiliği karşıtlığı da ortadan kalktığında, emek, salt yaşamanın ve geçinmenin aracı olmaktan çıkıp da yaşamın temel amacı durumuna geldiğinde, bireylerin çok yönlü evrimiyle bir arada, üretici güçler de gelişip büyüdüğünde ve toplumsal zenginliğin bütün kaynakları daha bir gür aktığında, işte ancak o zaman, o daracık burjuva hukuk ufku büsbütün aşılabilir ve toplum, gönderine şu bayrağı çekebilir: Herkesten yeteneklerine göre; herkese gereksinimlerine göre...

MARX: Gotha Programının Eleştirisi
(MEAS II, 14)

Lassalle'cilerle uzlaşma, öteki tatlı su aydınları ile uzlaşmaya da yol açtı. Bu arada, Berlin'de, Dühring'le ve hayranlarıyla, ayrıca sosyalizme daha yüce, daha ideal bir yön vermek isteyen yarı aydınlarla ve bilgiç akademisyenlerle de... Bu sonuncular, materyalist temelin yerine (belirteyim ki bu temel üzerinde çalışabilmek için ciddî ve objektif bir inceleme kaçınılmazdır) adaletin, özgürlüğün, eşitliğin ve kardeşliğin tanrılarını, modern mitolojiyi koymak istediler.

MARX: Sorge'ye 19.10.1877 tarihli mektup (MEW XXXIV, 303)

Eğer günümüzde, emek ürünlerinin sefalet ile refah, açlık ile sefahat arasındaki tüm çarpıcı çelişkileri bünyesinde taşıyan üleşim biçiminin artık gündeme girmiş değişimini gerçekleştirebilmek için, bu üleşim biçiminin adaletsizliğine ve önünde sonunda hukukun üstün geleceğine inanmaktan daha sağlam bir silâhımız olmasaydı, doğrusu halimiz nice olurdu; daha çok beklerdik!

ENGELS: Anti Dühring (MEW XX, 146)

Eşitlik ve adalet ilkesini en yüce ilke ve en son gerçek diye ortaya koymak saçmalıktır. Eşitlik, salt eşitsizliğin, adalet de salt adaletsizliğin antitezi olarak vardır. Demek ki günümüze dek uzanan geçmiş tarihe ters düşmeleriyle, yani eski toplumla kayıtlıdırlar. Bu nedenle, "ebedî adalet ve hakikat"i oluşturmaları da olanaksızdır. Komünist rejimin ve artan yardımcı kaynakların çerçevesinde, toplumsal gelişmenin ilk bir iki kuşağı, insanları artık şu bilince kavuşturmalıdır:; Eşitliğe ve hukuka bağlılığın günümüzde soyluluğun doğuştan gelme ayrıcalıklarına bağlılığı sürdürme denli gülünç olduğu bilincine! Eski eşitsizliğe ve eski pozitif hukuka ve hatta yeni geçiş hukukuna karşıtlığın pratik yaşamdan silinip kaybolduğu bilincine! Ürünlerden eşit ve adaletli bir payın dağıtımını ısrarla istemenin bu istemin bir mislinin dağıtımı olgusu karşısında gülünçleştirilmiş olacağı bilincine!

ENGELS: Anti Dühring İçin Malzemeler (MEW XX, 580)

Orta Çağın dünya görüşü, ana çizgileriyle, teolojikti. İçte, Avrupa'nın fiilen kurulamamış olan birliği, dışta genel düşman ilân edilen İslama karşı, Hristiyanlık eliyle sağlanmıştı. Sürekli bir karşılıklı etkileşim içinde evrilen topluluklardan oluşan Batı Avrupa'nın birliği, katolik dünya görüşünde odaklaşmıştı. Bu teolojik odaklaşma, salt ülküsel değil-

di, düpedüz maddî idi. Gerçekten de, söz konusu birlik, yalnızca kendi monarşik merkezi olan Papa'nın kişiliğinde değil, fakat özellikle, her ülkede toprağın yaklaşık üçte birinin sahibi olarak, feodal örgütlenmede olağanüstü bir güce kavuşmuş olan ve feodal hiyerarşik biçimde örgütlenmiş bulunan kilisede somutlaşmıştı. Kilise, feodal toprak mülkiyeti sayesinde, çeşitli ülkeler arasında gerçek bir iletken niteliği taşıyor, kilisenin feodal örgütlenmesi de dünyevi-feodal devlet düzenini kutsallaştırmaya yarıyordu. Ruhbanlık (rahipler), eğitilmiş olan tek sınıftı. Bütün bu koşullar altında, kilise dogmasının da, bütün düşüncenin çıkış noktası ve temeli olması, en doğal şeydi. Hukukçuluk, doğa bilimi, felsefe ve akla gelebilecek her bilgi, konularının kilise öğretisine uyup uymadığına bakılarak değerlendirilirdi.

Gelgelelim, feodalitenin kucağında, burjuvazinin gücü giderek gelişti. Büyük toprak sahiplerine karşı yeni bir sınıf ortaya çıktı. Feodal üretim biçimi, ana çizgileriyle, kayıtlı bir çevrede üretilen ürünlerin, kısmen üretici tarafından, kısmen de feodal senyör tarafından kişisel olarak tüketilmesine dayanırken, kentlerde toplanmış burjuvalar, salt mal üreticisi ve tacirleri idiler. Feodalizme yaraşır katolik dünya görüşü, sözü geçen yeni sınıfa ve onun üretim ve değiş-tokuş koşullarına uyamazdı artık. Ama o da, daha uzun süre, her şeye gücü yeten teolojinin kıskacında sımsıkı kuşatılmış olarak kaldı. 13'üncü yüzyıldan 17'nci yüzyıla dek süren sayısız reform hareketleri ve bu hareketlere bağlı olarak dinsel kılıkta yürütülen mücadeleler, teorik açıdan, burjuvazinin, kent pleblerinin ve her ikisine de katılan isyankâr köylülerin, eski teolojik dünya görüşünü değişen ekonomik koşullara ve yeni sınıfın maddî yaşamına uydurma yolundaki çabalarından başkaca bir şey değillerdi. Ne var ki bütün bu çabalar boşunaydı. Din bayrağı, son olarak 17'nci yüzyılda İngiltere'de dalgalandı. Elli yıl geçmeden de, burjuvazinin klâsik dünya görüşünü, onun "hukukî dünya görüşünü" oluşturacak yepyeni bir dünya görüşü, allanıp pullanmadan sahneye çıktı.

"Hukukî dünya görüşü", teolojik dünya görüşünün dünyevî (dünyalık) hale getirilmesi idi. Dogmanın, tanrısal hukukun yerini insansal hukuk, kilisenin yerini de devlet aldı. Eskiden, kilise tarafından bir yaptırıma bağlandığı için kilise ve dogma tarafından yaratılmış sanılan ekonomik ve sosyal ilişkiler, şimdi de hukuka dayanan ve devlet tarafından yaratılan ilişkiler olarak düşünülüyordu.

Hukuk kurallarının, maddî, ekonomik gerçekliklerden değil de, devletin biçimsel yasalarından çıktığı yolundaki kör saplantı, aslında şu olgudan kaynaklanır: Toplumun tümünü kucaklayan mal değiş tokuşu, özellikle avans ve kredi tahsisi ile tam kıvamına ulaştığında, karmaşık karşılıklı sözleşme ilişkileri yaratır ve bu yüzden de, ancak topluluk tarafından konabilecek "genelgeçer kurallara" (devletçe saptanmış hu-

kuk kurallarına) gereksinim duyar. Bu arada, özgür mal üreticilerinin temel alışveriş biçimi olan serbest rekabet, en köklü eşit kılıcı güç olduğu için de, "yasa önünde eşitlik", burjuvazinin başlıca savaş sloganı olur. Öte yandan, yeni yeni serpilen bu sınıfın feodal senyörlere ve onların koruyucuları mutlak monarşiye karşı açtığı savaşın, her sınıf kavgası gibi, devleti ele geçirme yolunda politik bir savaş olarak, "hukukî talepler" çerçevesinde yürütülmesi zorunluluğu da, bu soyut hukukî dünya görüşünü pekiştirmeye katkıda bulunur.

Gelgelelim, burjuvazi, olumsuz anlamda bir benzerini, proletaryayı ve proletarya ile birlikte yeni bir sınıf kavgasının da tohumlarını serpti. Bu sınıf kavgası, burjuvazi daha siyasal iktidarı tümüyle eline geçirmeden önce patlak verdi. Nasıl zamanında, burjuvazi, soyluluğa karşı yürüttüğü savaşta teolojik dünya görüşünü belirli bir süre benimsemeyi sürdürdüyse, şimdi de proletarya, hasmından onun hukukî anlayış tarzını devraldı ve bu hukukî anlayışta da burjuvaziye karşı silâhlar aradı. İlk proleter partiler ve onların teorik temsilcileri hukukî tabana saplanıp kaldılar. Şu var ki, onlar, burjuvazininkinden apayrı bir hukukî taban oluşturdular. Bir yandan, eşitlik talebine, hukukî eşitliğin sosyal eşitlikle tamamlanması zorunluluğunu vurgulayarak yeni boyutlar kazandırırlarken, öte yandan, Adam Smith'in, bütün zenginliklerin tek kaynağının emek olduğu ama emeğin ürününün emekçiler tarafından toprak sahipleri ve kapitalistler arasında bölüşülmesi gerektiği yolundaki görüşlerinden kalkarak, bu bölüşümün adaletsiz olduğu ve ortadan kaldırılması, hiç değilse emekçiler yararına değiştirilmesi gerektiği sonucuna vardılar. Ne var ki, sorunun salt hukukî düzeyde bırakılmasının burjuva-kapitalist üretim biçimi ve özel olarak modern büyük sanayi çerçevesindeki üretim biçimi eliyle yaratılan felâketlerin giderilmesini olanaklı kılamayacağı sezgisi, ilk sosyalistlerin (Saint-Simon'un, Fourier'nin ve Owen'in) hukukî-siyasî alanı büsbütün terk etmelerine ve her çeşit politik mücadeleyi verimsiz saymalarına yol açtı.

Her iki anlayış da, işçi sınıfının ekonomik konumu tarafından yaratılan erginleşme ve özgürleşme eğilimlerini yansıtıp toparlamaktan uzaktı. Eşitlik talebi olsun, tam emek hâsılası talebi olsun, hukukî formüllere bağlandıklarından, çözülmez çelişkilere yol açmakta ve sorunun asıl özünü, üretim biçiminin değiştirilmesi eylemini gündem dışı bırakmaktaydılar. Politik mücadelenin büyük ütopistler tarafından yadsınması, aynı zamanda sınıf mücadelesinin, yani adına ve hesabına harekete geçtikleri sınıfın biricik eylem biçiminin yadsınması oluyordu. Her iki görüş de, varlıklarını borçlu bulundukları tarihsel dayanaklarından soyutlanmışlardı. Her ikisi de duygulara hitap ediyorlardı. Birisi hukuk duygusuna, ötekisi de insanlık duygusuna. Her ikisi de taleplerini öylesine saf dileklerin kılığına sokuyorlardı ki, insanın, ister istemez, bunların niçin 1000 yıl önce ya da 1000 yıl sonra değil de, ille şu anda gerçekleştirilmelerinin gerektiğini sorası geliyordu.

Şu kesindir ki feodal üretim biçiminin kapitalist üretim biçimine dönüşmesi üzerine üretim araçları üstündeki mülkiyetini yitirmiş olan ve kapitalist üretim biçiminin çarkları yüzünden bu kalıtımsal mülksüzlüğü sürgit yenilenen işçi sınıfı, burjuvazinin hukukî hayalleri aracılığı ile, gerçek yaşam durumunu, eksiksiz bir biçimde dile getiremez. Bu yaşam durumunu, ancak olguları hukukça karartılmış gözlükler kullanmaksızın, içyüzleri ile gözlediği zaman tümüyle kavrayabilir. Bunu Marx, insanların bütün hukukî, siyasî, felsefî, dini vb. tasavvurlarının, son toplamda, onların ekonomik yaşam koşullarından, üretim ve ürünlerin değiş tokuşu biçimlerinden türetildiğini kanıtlamakla, sözün özü, materyalist tarih görüşüyle doğrulamıştır. Bu görüş, proletaryanın ölüm kalım durumuna uyan dünya görüşünü somutlaştırmıştır. Emekçilerin mülklerinden koparılmışlıklarına ancak beyinlerinin hayallerden arınmışlığı denk düşebilir. Ve işte şimdi, bu proleter dünya görüşü dünya yolculuğuna çıkmış bulunmaktadır.

Hiç kuşkusuz, her iki dünya görüşünün mücadelesi süregelmektedir. Yalnız proletarya ile burjuvazi arasında değil, fakat aynı zamanda açık fikirli emekçilerle eski geleneklere bağlı emekçiler arasında da. Genellikle, eski görüş, sıradan politikacılar tarafından, bilinen gerekçelerle savunulur. Ama bunların yanı sıra bir de hukukçuluğu meslek edinmiş sözde “bilimsel” hukukçular vardır.

Bugüne dek, bu hazretler, işçi hareketinin teorik yanı ile ilgilenmeye tenezzül etmemişlerdi. Doğrusu, gerçek bir hukuk profesörünün, Bay Dr. Anton Menger'in, önünde sonunda sosyalizmin tarihini “hukuk felsefesi” açısından “daha etkin bir dogmatik projektörün altına sokmaya” tenezzül etmesine minnettar olmalıyız! Sosyalistler şimdiye kadar hep yanlış yoldaymışlar; asıl can alıcı noktayı hep göz ardına itmişler! “Ne zaman ki sosyalist fikirler o uçsuz bucaksız ekonomik ve filantropik (insansever) açıklamalardan yalıtılıp kurtarılır ve yalın hukuki kavramlara indirgenir, ne zaman ki bütün o ekonomik allayıp pullamalar çöplüğe fırlatılıp atılır; işte o zaman sosyalizmin hukuken ele alınıp işlenmesi de günümüz hukuk felsefesinin, en önemli ödevi olarak gündeme alınabilir.”

Heyhat! “Sosyalist fikirler”, doğrudan doğruya ekonomik ilişkilerle, en başta ücretli emek ile sermaye arasındaki ilişkilerle ilgilidir. İmdi, ekonomik açıklamalar, yalnızca çöplüğe fırlatılıp atılacak allayıp pullamalar olmaktan daha fazla bir şeyler anlatıyor olsalar gerektir. Kaldı ki ekonomi de bir bilimdir; üstelik hukuk felsefesinden daha da yoğun bir bilimdir. Çünkü ekonomi, olgularla (vakıalarla) uğraşır. Yoksa hukuk felsefesi gibi salt tasavvurlarla değil. Gelgelelim, profesyonel hukukçumuzun umurunda değildir bu. Onun gözünde, ekonomik araştırmalar filantropik söylevlerden farksızdır. Fiat justitia, pereat mundus! (Yeter ki hukuk olsun; varsın dünya batsın!)

Üstüne üstlük, Marx'ın yapıtlarında, o "ekonomik allayıp pullamalar" -ki bunlar bizim hukukçumuzun başını en fazla ağrıtanlardır- hiç de salt ekonomik araştırmalar değildirler; özlerinde tarihseldirler. Orta Çağın feodal üretim biçiminden ta günümüzün gelişmiş kapitalist üretim biçimine dek uzanan toplumsal gelişmenin izlediği yolu çizerler. Eski "sınıfların ve sınıf karşıtlıklarının" batışı ile aynı zamanda yeni hukukî taleplerde de yansıyan yeni çıkar karşıtlıkları çerçevesinde yeni sınıfların oluşumunu gün ışığına çıkarırlar. Nitekim, sevgili hukukçumuz da, "bugünün hukuk felsefesi, özünde, tarihin sürüklediği bir hukuki durumun yansısından başkaca bir şey değildir; buna pekâlâ burjuva hukuk felsefesi denebilir, bu felsefenin karşısına sosyalizmde mülksüz halk sınıflarının hukuk felsefesi çıkar" diye bir keşifte bulunurken, kafasında yine de bu konuda bazı yakamozlar parıldamaktadır.

Ama eğer gerçeklik böyleyse, acaba bunun gerçek nedeni nerede yatar? Her biri kendine özgü, sınıfsal konumlarına uygun bir hukuk felsefesine sahip sayılan bu "burjuvalar" ve bu "mülksüz halk sınıfları" nereden gelirler? Hukuktan mı, yoksa ekonomik gelişmeden mi? Marx, bize, toplumun her bir büyük sınıfının hukukî görüşlerinin onların her birinin kendi sınıfsal konumuna göre yön aldığını söylemiş değil midir? O halde nasıl olur da bay Menger, Marxistlerin arasına girer?

Heyhat! Menger'in yukarıda kaydettiğimiz ekonomik tarihin belirleyiciliğine ilişkin sezgileri aslında bir rastlantı sonucudur. Hukukçumuz, kendi hukukî tabanı üzerinde durduğu sürece, tam tersine, ekonomik tarihe sırt çevirir. Çöken Roma İmparatorluğu onun pek sevgili örneğidir.

Bay Menger'e göre, "üretim araçları, hiçbir zaman Afrika'nın yarısının topu topu altı kişi elinde toplandığı çağdaki kadar merkezileşmemişti. Çalışan sınıfların ıstırabı da, hiçbir zaman, hemen hemen her üretici emekçinin bir köle olduğu dönemdeki kadar acı olmamıştı. O zamanlar -başta kilise babaları tarafından olmak üzere- toplum düzeninin günümüzün en iyi sosyalist yazıları ile boy ölçüşecek şiddetli eleştirileri de eksik olmamıştı. Gelgelelim, Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılışı üzerine sosyalizm yerine Orta Çağın hukuk düzeni kuruldu." Peki ama niçin böyle oldu? Çünkü "ulus, gelecek hakkında duygusallıktan uzak, açık bir görüşe sahip değildi."

Bay Menger'e bakılırsa, Roma İmparatorluğu'nun batışı sırasında modern sosyalizmin ekonomik ön koşulları mevcuttu. Yalnız bu koşulların hukuken formülleştirilmesi olgusu eksikti. İşte bu yüzden de sosyalizm yerine feodalizm geldi. Vah materyalist tarih görüşünün başına gelenler vah!

Aslında batan Roma İmparatorluğu hukukçularının güzelce sistemleştirdikleri şey, feodal hukuk olmayıp Roma hukukuydu; meta üreticileri toplumunun hukukuydu; Bay Menger'e göre, hukukî tasavvurlar tarihin itici gücü olduğu için, o, Romalı hukukçulardan, yerleşik Roma toplumunun hukuk sistemi yerine, şahane bir toplumun "duygusallıktan uzak, açık" sistemini oluşturmaları gibi müthiş bir istekte bulunur. Budur işte Menger'in Roma hukukuna uygulanmış hukuk felsefesi! Menger'in sosyalizmin ekonomik koşulların hiçbir zaman Roma İmparatorluğu dönemindeki kadar elverişli olmamış olduğu iddiası tüyler ürperticidir. Menger'in yalancı çıkarmak istediği sosyalistler, sosyalizmin başarısını üretimin gelişmesinde görürler. Bir yanda sanayi ve tarımda makineli büyük işletmelerin gelişmesiyle üretim giderek daha sosyal bir nitelik kazanır ve emeğin üretkenliği müthiş bir artış gösterir, bu da sınıf farklarının ortadan kaldırılması ve özel işletmelerdeki meta üretiminin doğrudan doğruya toplum için ve toplum tarafından gerçekleştirilmesi yolunda bir baskı yaratır. Öte yanda, modern üretim biçimi, söz konusu gelişmeyi gerçekleştirme yolunda giderek güç ve çıkar kazanan bir sınıfı, serbestçe çalışan proletaryayı meydana getirir.

Menger, tarihsel olgulara karşı gösterdiği bu saygısızlıkla, imtiyazlı sınıfların kazançlarını topluma hiçbir kişisel karşı edimde bulunmaksızın elde ettiklerini söylüyor. Yani, egemen sınıfların, gelişmeleri sırasında belirli bir takım sosyal fonksiyonları yerine getirme zorunda bulunduklarını ve salt bu yüzden de egemen duruma geldiklerini hiç bilmiyor. Sosyalistler, bu sınıfların geçici varlıklarının tarihsel haklılığını kabullenirken, Menger, onların artı ürünü sahiplenmelerini bir hırsızlık olarak ilân ediyor. Bay Menger, söz konusu sınıfların kazançları üzerindeki haklarını korumadaki güçlerini günbegün kaybettiklerine kimbilir nasıl da hayret ediyordur. Gerçekten de söz konusu gücün toplumsal işlevlerin yürütülmesinden meydana gelişi ve bu işlevlerin ortadan kalkmasıyla birlikte kayboluşu, bu büyük düşünür için gerçek bir bilmecedir.

Yeter artık! Bay Profesör, şimdi de sosyalizmi hukuk felsefesi açısından ele almaya koyuluyor. Yani sosyalizmi bir iki kısa hukukî formüle, insan haklarının 19'uncu yüzyıl için yeni basısından ibaret sosyalist "temel haklar"a indirgemeye çalışıyor. Sözü, gerçi bu tip temel hakların "pek pratik etkinliği yoktur" ama "bilimsel alanda birer kavram olarak pek yararsız da değildirler!" demeye getiriyor.

Eh, ne de olsa, işimizin gücümüzün salt kavramlar olduğunu itiraf edecek kadar ayağımız yere bastı, önce, salt "hukuk felsefesi"ne yer ayırabilmek için o koca toplumsal hareketin tarihsel bağlantısı ve özü bir yana itiliyor, sonra da, bu hukuk felsefesi, beş para etmediği itiraf edilen kavramlara indirgeniyor! Eh, bu önemli buluş, harcanan çabaya değer doğrusu!

Bay Profesör, bütün sosyalizmin hukuken üç adet böyle kavrama, böyle temel hakka indirgenebileceğini keşfediyor:

1- Emeğin hâsılasının tümü üzerindeki hak,
2- Var olma hakkı,
3- Çalışma hakkı.

Çalışma hakkına ilişkin talep sadece geçici bir taleptir. Marx'ın belirttiği gibi "proletaryanın devrimci taleplerinin özetlendiği ilk kaba formüldür». Bu yüzden de buraya yakışmaz. Buna karşılık, Babeuf'ten Cabet'ye ve Proudhon'a kadar bütün Fransız devrimci sosyalizmine egemen olmuş "eşitlik" talebi unutulmuştur. Zaten Bay Menger'in, aslında anılan bütün formüller arasında en hukukîsi olduğu halde veya belki de en hukukîsi olduğu için, eşitliği hukuken formüle etmesi çok güçtür. Geriye kala kala l'inci ve 2'nci talepler kalıyor. Bunlarsa aslında birbirleriyle çelişiyorlar. Bunu Menger de önünde sonunda fark etmiş. Mamafih, her sosyalist sistem bu iki odağın ekseninde hareket etmek zorundadır. Ama açıktır ki, en farklı ülkelerin ve gelişme aşamalarının sosyalist öğretilerini bu iki kavram içine tıkmak, bütün açıklamaları kaçınılmaz bir biçimde çarpıtacaktır. Burada, her bir öğretinin tarihsel anlamını belirleyen özellikler ikinci derecede ayrıntı diye bir yana atılmakla bırakılmamakta, fakat üstelik kavramdan saptığı ve onunla çeliştiği için yanlış diye inkâr da edilmektedir.

Bu yazıda yalnızca 1 numaralı "emeğin hasılasının tümü üzerindeki hak" ele alınacaktır.

Emekçinin emeğinin hâsılasının tümü üzerindeki hakkı, eşdeyişle, her bir emekçinin kendi özel emek hasılası üzerindeki hakkı, bu kesinliği ile yalnızca Proudhon'cu bir öğretidir. Üretim araçlarınla ve ürünlerinin çalışan topluma ait olması yolundaki talep ise bundan bambaşka bir taleptir. Bu talep toplumcu bir taleptir ve Menger'in de keşfettiği gibi, 1 numaralı talebin boyutlarını aşar. Buysa Bay Menger'i zor durumda bırakır. Bu yüzden de kâh toplumcuları 2 numaranın altına alır, kâh 1 numaralı temel hakkı, toplumcuları kucaklayabilmesi için hababam evirir çevirir. Burada, meta üretiminin tasfiye edilmesinden sonra bile 1 numaralı temel hakkın yine de varlığını sürdüreceği varsayılır. Bay Menger'in gözünde, sosyalist bir toplumda bile, değiş tokuş değerlerinin, eşdeyişle, malın satılmak üzere üretileceği ve emeğin fiyatlarının varlığını sürdüreceği, yani emek gücünün eskisi gibi meta olarak satılacağı pek doğal bir olgudur. Onu ilgilendiren biricik soru, geçmişin emek fiyatlarının sosyalist toplumda zamlı olarak devam mı edeceği, yoksa "emek fiyatlarının yepyeni tarzda saptanması"nın mı söz konusu olacağı sorusudur. Onun görüşüne göre, bu sonuncu olasılık, toplumu, sosyalist toplum düzeninin tümüyle yürürlüğe sokulmasından daha fazla sarsar! Bu kavram kargaşası anlaşılabilir,

çünkü muhterem bilginimiz sosyalist değer teorisinden söz etmekte, yani bilinen örneklere dayanarak, Marksçı değer teorisinin gelecek toplumun üleşim ölçüsünü belirlemesi gerektiğine inanmaktadır.

Anlatılana göre, emek hâsılasının tümü, kesinlikle saptanabilecek bir değer değildir. Çünkü en az üç değişik ölçeğe göre hesaplanabilir. Nihayet öğreniyoruz ki şu "tabiî üleşim ilkesi" ancak ortak mülkiyete, ama özel yararlanmalı ortak mülkiyete bağlı bir toplumda olanaklıymış! Bu öyle bir toplumdur ki, günümüzde tek bir sosyalist tarafından bile son amaç olarak ortaya atılamaz. Ne de şaheser bir temel hak! Selâm sana emekçi sınıfının şaheser hukuk filozofu!

Menger, sosyalizmin tarihini eleştirel bir yaklaşımla ortaya koyarken işin kolayına kaçmış: "Size öylesine ağırlığı olan üç sözcük vereceğim ki, ağızdan ağıza dolaşmasalar bile, sosyalistler üstüne bir olgunluk sınavını başarmaya yeter de artar bile. Gelsin Saint-Simon, gelsin Proudhon, gelsin Marx ve daha bilmem kim. Hangisi üzerine yemin edersiniz: 1 numara, 2 numara, yoksa 3 numara üzerine mi? Gelelim Prokrüst yatağına! Bu yatağın dışına taşanı, ekonomik ve filantropik allayıp pullamalar diye kesip atarım..!"

Yeter artık! Buraya kadar ele aldıklarımız, Bay Menger ve onun dinleyicileri için zaten ikinci derecede ayrıntılardır. 1 numaralı hakkın tarihini yazsaydı ya! Böyle bir yazı hiç iz bırakmadan unutulup giderdi. Aslında bu tarih yazısı bir bahanedir. Yazının amacı, düpedüz Marx'ı yere çalmaktır. Ve yalnızca Marx'tan söz ettiği içindir ki okunmaktadır. Marx'ın sistemi daha geniş çevrelerce kavrandığı ve yazar da artık seslendiği kitlenin bilgisizliğini istismar edemediği için, uzun bir zamandan beri, artık Marx'ı eleştirmek kolay bir iş olmaktan çıkmıştır. Ama bir tek olanak vardır daha: Marx'ı yere çalabilmek için, onun tüm eserleri, kimsenin ilgilenmediği, sahneden kaybolmuş, politik ve bilimsel önemi hiç kalmamış sosyalistlerin aktifine kaydedilmektedir. Bu yoldan, proleter dünya görüşünün ve onun kurucusunun hakkından gelinebileceği umut edilmektedir. Bay Menger de işte böyle bir girişime kalkışmıştır. Eh ne de olsa insan boşuna profesör olmaz. Bir şeyler yazmak da ister insan.

Her şey, aslında son derece basittir.

Günümüzün toplum düzeni, taşınmaz (gayrimenkul) malikine ve kapitaliste, emekçi tarafından üretilmiş ürünün belirli -en büyük- bölümü üzerinde bir "hak" sağlar. 1 numaralı temel hak, bu hakkın bir haksızlık olduğunu ve bütün emek hâsılasının emekçiye ait olması gerektiğini söyler. Böylece 2 numaralı temel hak işe karışmadıkça, sosyalizm bütün

özüyle tamamlanmıştır. Kim ki toprağın ve başkaca üretim araçlarının sahiplerinin emek hasılasının bir bölümü üzerinde bugünkü hakkının bir haksızlık olduğunu haykırmıştır, işte o kimse büyük adamdır, "bilimsel" sosyalizmin kurucusudur! Ve bu kişiler Godwin, Hail ve Thomson'dur. Bir sürü sonsuz ekonomik allayıp pullamayı bir kenara ittikten sonra, Menger, Marx'ta eski İngilizlerden özellikle Thomson'dan intihaller keşfeder. Suçlamanın kanıtları hazırlanmıştır! Dik başlı hukukçumuza, Marx'ın, "emek hâsılasının tümü üzerindeki hak"kı hiçbir yerde talep etmediğini, Marx'ın teorik yazılarında şu veya bu biçimde herhangi bir hukukî talebi ortaya koymadığını anlatmak için çaba harcamaktan vazgeçiyoruz. Mamafih bizim pek sayın hukukçumuz, Marx'ı hiçbir yerde "emek hâsılasının tümü üzerindeki hakkın esaslı bir açıklamasını" yapmamakla suçlarken, bu gerçekliği bilinçsizce de olsa itiraf ediyor.

Marx'ın teorik araştırmalarında, her zaman yalnızca belirli bir toplumun ekonomik koşullarını yansıtmakla kalan hukuk, salt ikinci derecede, arka plânda gözönüne alınır. Buna karşılık, ön plânda, belirli dönemler için, belirli durumlara, belirli mülk edinme biçimlerine ve belirli sosyal sınıflara özgü bulunan "tarihsel haklılıklar", "tarihsel meşruluklar" göz önünde tutulur.

Marx, tarihsel zorunluluğu, yani antik köle sahiplerinin, Orta Çağ feodal beylerinin vb. meşruluklarını, kayıtlı bir tarihsel kesit için, insan gelişmesinin manivelası olarak kavrar. Böyle yapmakla, aynı zamanda, emek ürünlerinin başkaları tarafından sahiplenilmesinin ve emeğin sömürülmesinin geçici bir süre için tarihsel meşruluğunu da kabul etmiş olur. Ne var ki Marx, aynı zamanda, bu tarihsel haklılığın günümüzde ortadan kalktığını kanıtlamakla kalmayıp, sömürünün şu veya bu biçimde süregelmesinin artık toplumsal gelişmeyi destekleyecek yerde, bu gelişmeyi günbegün daha fazla kösteklediğini ve gitgide daha şiddetli çatışmalara sürüklediğini de kanıtlar.

Menger'in, çığır açan bütün bu tarihsel araştırmaları daracık hukukî Prokrüst yatağına sıkıştırmaya kalkışması, olsa olsa, onun daracık hukuki ufkundan taşan oluşumları kavramadaki yeteneksizliğini kanıtlamakla kalır. Onun 1 numaralı temel hakkı, bu biçimi ile, Marx'ın gözünde asla mevcut değildir.

Menger'e göre, bilimsel sosyalizm, salt ekonomik olguları keşfetmekten ibaret değilmiş. Bu işi, Menger'e bakılırsa, bilimsel sosyalizm ortaya atılmadan çok önce iktisatçılar kotarmışlar. Menger'e göre, gerçek bilimsel sosyalizm, ekonomik olguların haksızlığını ilân etmek demekmiş.

Eğer sosyalistler gerçekten işin bu kadar kolayına kaçmış olsalardı çoktan bavullarını toplayabilirlerdi. Bay Menger de bu hukuk felsefesi ayıbını işlemekten kurtulurdu. Ne

yapalım ki dünya tarihinin hareketini bir ceketin iç cebinde taşınabilecek hukukî sloganlara indirgeyince, insanın başına işte böyle yüz karası ayıplar geliverir.

Çağımızın öteki sosyal reformcuları için geçerli olan bütün sözler, bay Menger için de geçerlidir: İri kıyım lâflar ve -eğer ortada varsa- kof bir eylem! Önce Marx'ın bir fikir hırsızı olduğunun kanıtlanacağı taahhüt ediliyor ve "artı değer" sözcüğünün değişik bir anlamda bile olsa, sözde Marx'tan önce de kullanılmış olduğu kanıtlanıyor.

Aynı olgu Bay Menger'in hukukçu sosyalizminde de gözlenebilir. Önsözünde, Bay Menger, sosyalizmin hukuken ele alınıp işlenmesini günümüz hukuk felsefesinin en önemli ödevi olarak görüyor. "Tutarlı çözüm, hukuk düzenimizin barışçı reform yolundaki zorunlu evriminin gerçekleştirilmesine köklü bir katkıda bulunacaktır. Ne zaman ki sosyalist fikirler açık hukukî kavramlara dönüştürülür, işte ancak o zaman devlet adamları, yürürlükteki hukuk düzeninin ıstırap çeken halk kitlelerinin yararına ne ölçüde uydurulabileceğini farkedebilirler."

Menger, bu dönüşüme sosyalizmi bir hukuk sistemi olarak açıklamak suretiyle yaklaşmak ister. Peki ama sosyalizmin böylesine hukuken ele alınıp işlenmesi nereye varır? Son sözünde şöyle denir: "Hiç şüphe yoktur ki bu temel hukuk fikirlerince (1 ve 2 numaralı temel haklarca) tümüyle kucaklanan bir hukuk sisteminin oluşturulması uzak bir geleceğe kalmıştır." Demek ki, önsözde "çağımızın" en önemli ödevi olarak görünen şey, sonsözde "uzak bir geleceğe" ertelenmiş oluyor!

Yürürlükteki hukuk düzeninin "zorunlu evrimleri" uzun bir tarihsel gelişim yolundan geçilerek gerçekleştirilecektir. Tıpkı bizim bugünkü toplum düzenimizin feodal sistemi, yüzyıllar boyunca, önünde sonunda tümüyle ortadan kaldırılabilmesi için salt bir fiskeye gereksinim bırakacak denli dağıtıp parçalayışı gibi.

İyi güzel ama toplumun "tarihsel gelişimi" zorunlu evrimleri gerçekleştirecekse, bu süreçte hukuk felsefesinin rolü nerede kalır? Önsözde, toplumsal gelişime yön verenler hukukçulardı. Şimdiyse, tam hukukçulara kulak kabartılacağı sırada, bütün yüreklilik, gözüpeklik toz oluveriyor ve herşeyi kendiliğinden yapan tarihsel gelişim geveleniyor. "Acaba sosyal gelişmemiz emek hasılasının tümü üzerindeki hakkın gerçekleşmesine mi, yoksa emek hakkına mı yöneliktir?" Bay Menger bunu bilmediğini söylüyor. Kendi sosyalist temel haklarını, onları hiçe sayarak gözden çıkarıyor. Ama değil mi ki bu temel haklar sosyal gelişmeyi belirlemiyor ve gerçekleştirmiyor, tersine, sosyal gelişme tarafından belirleniyor ve gerçekleştiriliyor, o halde koca sosyalizmi temel haklara indirgemek için bütün bu çaba niye? Madem ki ekonomik ve tarihsel "allayıp pullamalar" sosyalizmin gerçek özünü oluş-

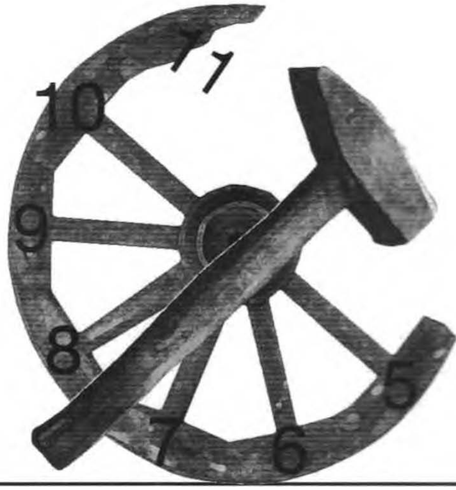
turuyor, o halde sosyalizmi bu "allayıp pullamalar"dan sıyırıp kurtarma yolundaki bütün bu çaba niye? Niçin sosyalist hareketin amacının sosyalist fikirleri açık seçik hukukî kavramlara dönüştürmek suretiyle değil de ancak sosyal gelişmenin ve onun itici nedenlerinin kavranması ile tanınabileceği, yazının ancak ta en sonunda itiraf ediliyor?

Bay Menger'in bilgeliği, önünde sonunda, onun sosyal gelişmenin nereye yöneleceğinin söylenemeyeceğini ama "bugünkü sosyal düzenimizin sakatlıklarını yapay yoldan artırmamak gerektiğinin" kesinlikle söylenebileceğini dile getirmesiyle noktalanıyor. Bu "sakatlıkların" korunabilmesi için de serbest ticareti ve devlet ile mahalli idarelerin başkaca borçlanmalara kalkışmamalarını salık veriyor.

Bu öğütler, Menger'in tantanalı ve şatafatlı hukuk felsefesinin elle tutulabilir bütün semeresidir! Yazık ki Bay Profesör, bize modern devletlerin veya komünlerin "devlet ve komün borçlanmalarına kalkışmaksızın" sorunların üstesinden nasıl gelebileceklerinin sırrını ifşa etmiyor. Eğer bu sırra vakıfsa, kendisine derhal ifşaatta bulunmasını öğütleriz. Böyle bir ifşaat, ona üst kademelerin ve bakanlık koltuğunun yolunu, kendi "hukuk felsefesi" çalışmalarından çok daha çabuk açacaktır. Hiç kuşkusu olmasın!

Menger'in araştırmaları nerelerde değerlendirilirse değerlendirilsin, şunu kesinlikle söyleyebiliriz ki çağımızın ve geleceğin sosyalistleri, Bay Menger'e sevgili temel haklarının tümünü armağan edecekler ve o sevgili "emek hasılasının tümü"nü elinden almaya çalışmayacaklardır. Bu sözlerimle, sosyalistlerin belirli hukukî taleplerde bulunmaktan feragat edeceklerini ileri sürmek istemiyorum. Aktif bir sosyalist parti, bütün siyasal partiler gibi, bu soylu hukukî talepler var olmaksızın düşünülemez. Bir sınıfın ortak yararlarından çıkan talepler, ancak bu sınıfın siyasal iktidarı fethetmesi ve taleplerine yasalar kılığında genel bir yürürlük sağlaması sayesinde gerçekleştirilebilirler. İmdi, mücadele eden her sınıf, programında taleplerini hukukî talepler kılığında formüle etmek zorundadır. Şu var ki her sınıfın talepleri toplumsal ve siyasal değişim süreci içinde değişirler. Ülkeden ülkeye, o ülkenin özelliklerine ve sosyal gelişmesinin aşamasına göre ayrımlar gösterirler. Bu yüzden de her bir partinin hukukî talepleri, amaçları aynı olsa bile, her dönemde ve her toplumda birbirine tıpatıp uymaz. Söz konusu talepler, çeşitli ülkelerin sosyalist partilerinde de gözlenebileceği gibi, değişken olup, zaman zaman yenilenirler. Bu gibi yenilemelerde, fiilî ilişkiler temel diye alınır. Yoksa hiçbir sosyalist partinin aklına, programıyla yepyeni bir hukuk felsefesi yaratmak gelmez. Ve gelecekte de gelmeyecektir. Bay Menger'in bu alanda becerdikleri, hiç değilse uyarıcı olabilir. Bu da zaten onun o incir çekirdeğini doldurmaz yazısındaki tek yararlı noktadır.

ENGELS (Kautsky ile birlikte): Hukukçu Sosyalizmi
(MEW XX, 491)


11
10
9
8
7
6
5


1
2
3
4

kapitalizmin son saati

Tröstlerde serbest rekabet tekelciliğe dönüşür. Kapitalist toplumun plânsız üretimi, gündeme giren sosyalist toplumun plânlı üretimine götürecek yolları açar. Gerçi plânlı ekonominin çarkları hala kapitalistlerin çıkarına çevrilir. Ama sömürü öylesine elle tutulur bir görünüme bürünür ki artık bu sömürünün kolunun kırılması kaçınılmaz hale gelir. Hiçbir halk, tröstlerce yönetilen bir üretime, herkesin küçük bir hisse senedi sahibi çetesi tarafından böylesine sömürülmesine katlanmaz.

Şöyle ya da böyle, tröstlü ya da tröstsüz, önünde sonunda, kapitalist toplumun resmî temsilcisi olan devlet, üretimin yönetimini ele almak zorunda kalır. Devlet mülkiyetine dönüşme zorunluluğu, ilkin büyük ulaştırma kuruluşlarında, postada, telgrafta, demiryolları işletmelerinde belirir.

Nasıl krizler burjuvazinin modern üretici güçleri yönetmedeki aczini ortaya çıkarmışsa, büyük üretim ve ulaşım kuruluşlarının anonim ortaklıklara, tröstlere ve devlet mülkiyetine dönüşmeleri de, burjuvazinin söz konusu amaç için gereksizliğini ortaya koyar. Kapitalistlerin bütün sosyal işlevleri ücretli müstahdemler eliyle gerçekleştirilir. Kapitalistin temettü tahsil etmekten, senet kuponlarını kesmekten ve çeşitli kapitalistlerin kendi aralarında sermaye devrettikleri borsada alışverişte bulunmaktan başkaca herhangi bir sosyal faaliyeti kalmaz.

Kapitalist üretim biçimi, nasıl evvelce işçileri tasfiye etmişse, şimdi de kapitalistleri tasfiye etmekte ve onları, şimdilik yedek sanayi ordusuna olmasa bile, tıpkı işçiler gibi, halkın işsiz güçsüz kesimine postalamaktadır. Gelgelelim, ne anonim ortaklıklara ve tröstlere, ne de devlet mülkiyetine dönüşüm, üretici güçlerin sermaye oluşturma niteliğini ortadan kaldırmaz. Anonim ortaklıklarda ve tröstlerde bu gerçeklik zaten apaçık ortadadır.

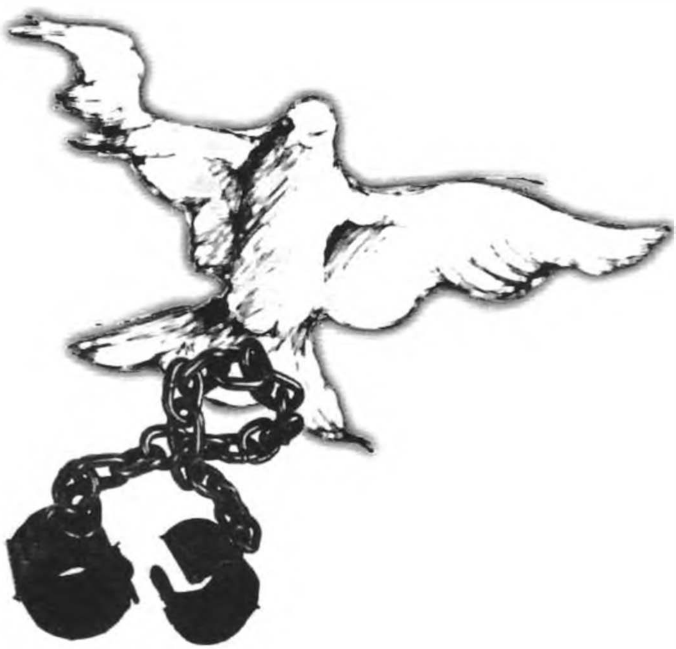
Modern devlete gelince: O da burjuva toplumuna özgü kapitalist üretim biçiminin genel dış koşullarını işçilerin ve aynı zamanda tek tek kapitalistlerin oyunbozanlıklarına karşı koruyup ayakta tutabilmek amacıyla, kendisine uygun gördüğü bir örgütlenme biçiminden başkaca bir şey değildir. Modern devlet, biçimi ne olursa olsun, özünde kapitalist bir makinedir; kapitalistlerin devletidir; biçilmiş kaftan toplu kapitalisttir. Ne kadar fazla üretici gücü eline geçirirse, o kadar da gerçek toplu kapitalist

olur; o kadar fazla yurttaşı sömürür. İşçiler ücretli işçi olarak, proleter olarak kalırlar. Sermaye ilişkisi kaldırılmaz, tam tersine, doruğuna çıkarılır. Ne var ki bu dorukta işler tersine döner. Üretici güçler üzerindeki devlet mülkiyeti, çelişkinin çözümünü olmasa bile, çözümün anahtarını bünyesinde taşır.

ENGELS: Sosyalizmin Ütopyadan Bilime Dönüşmesi (MEAS II, 132/133)

Kapitalist tekel, zamanla, bu tekelin ve onun çatısı altında gelişmesinin doruğuna ulaşan üretim biçiminin bir ayakbağı haline gelir. Üretim araçlarının yoğunlaşmasında ve emeğin toplumsallaşmasında öyle bir aşamaya gelinir ki kapitalist kabuk çatlar. Kapitalist özel mülkiyetin de son saati çalar.

MARX: Kapital Cilt I



kölelikten özgürlüğe

Günümüze dek sınıf karşıtlıkları içerisinde devinen her toplum, her çağda, sömürgen sınıfların kendi üretim koşullarını ayakta tutabilecek ve özel olarak sömürülen sınıfları yerleşik üretim biçiminin nesnel baskı koşulları (kölelik, serflik veya ücretli işçilik) altında tutabilecek bir örgütlenmeye, sözün özü, devlete muhtaçtı. Devlet, toplumun tümünün resmî temsilcisi, bu toplumun gözle görünür bir kurumda bir araya getirilişi idi. Ne var ki devlet, bu sıfatını, ancak, kendi çağında, toplumun tümünü temsil eden sınıfın devleti olduğu sürece taşıyabilirdi. Yani, eski çağda köle sahiplerinin devleti, Orta Çağda feodal soyluluğun devleti ve günümüzde de burjuvazinin devleti olduğu sürece. Önünde sonunda toplumun tümünün temsilcisi olmakla, devlet, kendi varlığını gereksiz hale getirir. Ortada baskı altına alınacak toplumsal sınıf kalmadığı anda, sınıf egemenliğinden ve o güne dek süregelmiş üretim anarşisinden kaynaklanan yaşam kavgası ile birlikte, bu kavgadan çıkan çatışmalar ve taşkınlıklar da giderildiği anda, artık özel bir baskı gücünün, devletin varlığını zorunlu kılan baskı altına alınacak, ezilecek hiç bir şey de kalmaz.

Devletin bütün toplumun gerçek temsilcisi sıfatıyla sahneye çıkarak gerçekleştirdiği ilk eylem -ki devletin üretim araçlarına toplum adına el koyması eylemidir- aynı zamanda onun devlet sıfatıyla en son bağımsız eylemidir. Bundan böyle, herhangi bir devlet gücünün toplumsal ilişkilere müdahalesi gitgide gereksizleşir ve etkisizleşir. Kişiler üzerindeki yönetimin yerini nesnelerin ve üretim süreçlerinin yönetimi alır. Devlet tasfiye edilmez de düpedüz sonsuz ölüm uykusuna dalar.

Toplumsal üretimin anarşisi ortadan kaybolduğu ölçüde devletin politik otoritesi de yitip gider. Önünde sonunda kendi toplumsal yaşamlarının efendisi durumuna gelebilmiş olan insanlar da, böylelikle, aynı zamanda doğanın ve kendilerinin efendisi durumuna girmiş olurlar; özgürlüklerine kavuşurlar.

ENGELS: Sosyalizmin Ütopyadan Bilime Dönüşmesi (MEAS II, 135 ve 139/140)

Devlet, mücadelede ve devrimde karşı devrimcileri sindirmek amacıyla geçici olarak kullanılacak bir kurum olduğuna göre, ondan "halkın özgür devleti" olarak söz etmek saçmalıktır. Proletarya devleti araç olarak kullandığı sürece, onu özgürlük uğruna kul-

lanmaz; düpedüz düşmanlarını altedip baskı altında tutmak için kullanır. Özgürlükten söz etme olanakları doğduğunda, devlet de zaten ortadan kalkmış olur.

ENGELS: Bebel'e Mektup
(18/28 Şubat 1875)

Ah şu otorite düşmanları! Niçin politik otoriteyi, devleti lanetlemekle yetinmezler de çizmeden yukarıya çıkarlar. Bütün sosyalistler, politik devletin ve onunla birlikte politik otoritenin, yaklaşan toplumsal devrim sonucunda yok olacağı görüşünde birleşmektedirler. Bunun anlamıysa, kamusal işlevlerin politik niteliklerini yitirip gerçek toplumsal çıkarları koruyan sıradan idari işlevlere dönüşmeleridir. Gelgelelim, otoriteye karşı olanlar, otoriter politik devletin, onu yaratan toplumsal koşullar ortadan kaldırılmadan yok edilmesini ve toplumsal devrimin ilk eyleminin otoritenin tasfiye edilmesinden oluşmasını isterler. Acaba bu beyler ömürlerinde hiç devrim görmemişler midir? Bir devrim hiç kuşkusuz, dünyanın en otoriter şeyidir. Bu öyle bir eylemdir ki halkın bir bölümü, öteki bölümüne, iradesini tüfekle, süngüyle ve topla, yani akla gelebilecek en otoriter araçlarla dayatır. Ve zafer kazanan taraf, eğer boşuna savaşmış olmak istemiyorsa, bu egemenliğine, silahların karşı devrimcilere aşıladığı korku aracılığıyla süreklilik kazandırmak zorundadır.

ENGELS: Otorite Üzerine (MEAS I, 602)

Kapitalist toplum ile komünist toplum arasında, ilkinin sonrakine devrimci yoldan dönüştürülmesi dönemi yatar. Bu döneme de, devletin proletaryanın devrimci diktasından başka bir şey olamayacağı politik bir geçiş dönemi denk düşer.

MARX: Gotha Programının Eleştirisi
(MEAS II, 24)

İşçi sınıfı, kendi gelişimi çizgisinde ve son aşamasında; eski sivil toplumun yerine, ortaya, tüm sınıfları ve bu sınıfların uzlaşmaz karşıtlıklarını dışta bırakacak bir birlik koyacak ve ortada siyasal iktidar diye bir şey de bırakmayacaktır. Çünkü siyasal iktidar, sivil toplumdaki uzlaşmaz karşıtlığın resmî ifadesinden başkaca bir şey değildir.

MARX: Felsefenin Sefaleti

Tarihsel gelişimin akışı içinde, sınıf karşıtlıkları ortadan kalktığı ve tüm üretim hep bir araya gelen bireylerin elinde toplandığı zaman, kamu iktidarı da siyasal niteliğini yitirecektir. Siyasal iktidar, aslında bir sınıfın başka bir sınıfı baskı altında tutmak için örgütlenmiş gücüdür. Eğer burjuvazi ile mücadelesi sırasında, proletarya, koşulların baskısıyla, kendisini bir sınıf olarak örgütlemek zorunda kalırsa, eğer bir devrim ile kendisini egemen sınıf haline getirirse ve bu sıfatla da eski üretim ilişkilerini zorla ortadan kaldırırsa, işte o zaman, bu üretim ilişkileri ile birlikte, sınıf çelişkilerinin ve genel olarak sınıfların varlık nedenlerini de ortadan kaldırmış ve böylece kendi sınıf egemenliğini de tasfiye etmiş olacaktır.

O zaman sınıfları ve sınıf çelişkileri ile eski burjuva toplumunun yerini öyle bir birlik alacaktır ki bu birlikte, her bir insanın özgürce gelişmesi, bütün insanların özgürce gelişmesinin ön koşulu olacaktır.

MARX/ENGELS: Komünist Partisi Manifestosu
(MEAS I, 45)





İdeoloji: Yanılsama ve Yabancılaşma
Tarihsel Maddeci Dünya Görüşü
Toplumsal ve Siyasal Yaşamın Gelişimi
Devletin ve Hukukun Tarihselliği ve Sınıfsallığı
Mülkiyet İlişkileri
Özel Hukuk ve Roma Hukuku
Sözleşme İlişkileri
Ebedî Adalet Ülküsünün İçyüzü
Özgürlük ve Eşitlik Masalı
İş Sözleşmesi: Yabancılaşma ve Artı Değer Sömürüsü
Sınıf Mücadeleleri ve Devrimler
Burjuva Demokratik Devrimi
Siyasal Yabancılaşma; İkilik-İkiyüzlülük
Sözde İnsan Hakları
Hukuka Bağlılık: Burjuvazinin İkiyüzlülüğü
Suç ve Ceza
Hukukçu Sosyalizminin (Jüridizmin) Eleştirisi
Kapitalizmin Son Saati
Kölelikten Özgürlüğe

ISBN 978-975-92336-1-7

9 789759 233617

çağdaş hukukçular derneği